

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

**ZYRA E KRYEMINISTRIT / OFFICE OF THE PRIME
MINISTER / URED PREMIJERA
AGJENCIA PËR BARAZI GJINORE /
AGENCY OF GENDER EQUALITY / AGENCIJA ZA
RAVNOPRAVNOST POLOVA**

Programi i Kosovës Kundër Dhunës në Familje dhe Plani i veprimit 2011-2014
Nuk ka justifikim për dhunën që ushtrohet ndaj grave dhe vajzave

Kosovo Program against Domestic Violence and Action Plan 2011-2014
There is no excuse for violence exerted against women and girls

Program Kosova i Plan Akcije Protiv Nasilja U Porodici 2011-2014
Nema opravdanja za nasilje nad ženama i devojkama

Prishtinë 2011

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

**ZYRA E KRYEMINISTRIT// OFFICE OF THE PRIME
MINISTER/ URED PREMIJERA
AGJENCIA PËR BARAZI GJINORE / AGENCIJA ZA
RAVNOPRAVNOST POLOVA/
AGENCY OF GENDER EQUALITY**

**Programi i Kosovës Kundër Dhunës në Familje
dhe Plani i veprimit 2011-2014**

Nuk ka justifikim për dhunën që ushtrohet ndaj grave dhe vajzave

Falënderime

Ky dokument shënon kulmin e punës dhe përpjekjeve të bëra, nga aktivistët e çështjeve gjinore, të të drejtave të njeriut, akademikët dhe përfaqësuesit e shoqërisë civile, të cilët kane lobuar që dhuna në familje të shihet si shkak dhe pasoja e pabarazisë gjinore. Veç kësaj, Qeveria ka treguar vullnet t'i përgjigjet këtij fenomeni me masa konkrete dhe efikase në kuadrin e angazhimeve që ajo ka marrë për mbrojtjen e të drejtave të njeriut në Kosovë.

Ne jemi munduar të hartojmë një program të integruar, ku vëmendja më e madhe ti kushtohet grupeve të përjashtuara si pasojë e dhunës në familje. Ne jemi munduar të përfshijmë në hartimin e këtij dokumenti të gjithë akteret të cilët kanë eksperiencë në luftën kundër dhunës në familje, të cilët morën pjesë aktivisht në procesin e ndjekur për këtë qëllim. Për këtë arsye ne i jemi mirënjohës të gjithë atyre që ndihmuan në këtë rrugë, dhe kontribuuan me idetë, dhe rekomandimet e tyre për hartimin e një dokumenti real dhe të vlefshëm për shoqërinë Kosovare.

Ne falënderojmë UNDP dhe WSSI të cilët kanë qenë të gatshëm të ofrojnë jo vetëm përkrahjen në ndërtimin e një procesi të hapur dhe gjithëpërfshirës, por edhe me sugjerimet e vlefshme dhe ekspertizën e dhënë.

Një falënderim i veçantë shkon për të gjithë ata, të cilët edhe pse nuk morën pjesë fizikisht në proces ndihmuan duke ndarë me ne eksperiencën dhe ekspertizën e tyre në këtë fushë, nëpërmjet botimeve, studimeve dhe hulumtimeve të kryera mbi dhunën në familje. Gjithashtu falënderojmë grupin e punës si dhe koordinatoren Zamira Hyseni dhe draftuesen Mirela Muça të cilat përgjatë një periudhe 9 (nëntë) mujore hartuan dhe paraqitën pranë Qeverisë së Kosovës dokumentin në vijim.

Shkurtesa

ABGJ	Agjencia për Barazi Gjinore
BE	Bashkimi Evropian
CEDAW	Konventa mbi Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit kundër Gruas
DhBGj	Dhuna me Bazë Gjinore
ESK	Enti Statistikor i Kosovës
EULEX	Misioni i Sundimit të Ligjit i Bashkimit Evropian
KEDNJ	Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut
GDI	Gender-related Development Index
HHC	Hope and Homes for Children
KWI	Kosovo Women's Initiative
KWN	Kosovo Women's Network
KEDNJ	Konventa e të Drejtave të Njeriut
KPSH	Kujdesit Parësor Shëndetësor
MASHT	Ministria e Arsimit Shkencës Teknologjisë
MPMS	Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale
DPP	Divizioni për Punë dhe Punësim
MD	Ministria e Drejtësisë
KND	Komisioni për Ndihmë Juridike
MSA	Marrëveshja e Stabilizim Asociimit
OJQ	Organizatë Jo-Qeveritare
OSBE	Organizata për Siguri e Bashkëpunim Evropian
QMGF	Qendra për Mbrojtjen e Grave dhe Fëmijëve
QMG	Qendra për Mirëqenien e Gruas
QKMF	Qendrat Kryesore të Mjekësisë Familjare
QPS	Qendra për Pune Sociale
PVB	Produkti vendor Bruto
PK	Policia e Kosovës
RrGGK	Rrjeti i Grupit të Grave të Kosovës
UNDP	Programi I Kombeve te Bashkuara për Zhvillim
UNICEF	Fondi i Kombeve të Bashkuara për Fëmijë
UNIFEM	Programi i Kombeve të Bashkuara për Gratë
UNMIK	Misioni i Kombeve të Bashkuara në Kosovë

UM
WHO
WSSI

Urdhri i Mbrojtjes
World Health Organisation
Women's Safety and Security Initiative

Kapitulli i I-rë.....	8
1.1 Vizioni, misioni, dhe qëllimet e program.....	8
1.2 Përse programi kundër dhunës në familje është një prioritet për shoqërinë e Kosovës?.....	9
1.3 Metodologjia për hartimin e programit.....	11
1.3.1 Kuptimi i termave	11
1.3.2 Procesi i hartimit të programit.....	13
1.4 Parimet kryesore.....	15
Kapitulli i II-të.....	17
Kapitulli i II-të.....	17
Vlerësimi i situatës në Kosovë	17
2.1 Analiza social - ekonomike	17
2.1.1 Demografia.....	17
2.1.2 Arsimi.....	18
2.1.3 Ekonomia dhe punësimi.....	19
2.1.4 Shëndeti	20
2.1.5 Indeksi i zhvillimit njerzor	21
2.2 Informacion i përgjithshëm – Dhuna në familje ndodh kudo.....	21
2.3 Dhuna në familje në Kosovë	23
2.3 Mekanizmat ligjor dhe institucional -shërbimet publike dhe jo-publike që adresojnë dhunën në familje.....	27
2.3.1 Kuadri ligjor	27
2.3.2 Mekanizmat institucional.....	30
Kapitulli i III-të	37
3.1 Analiza SWOT.....	37
3.2 Çështje kritike nga Analiza, Hulumtimet dhe Konsultimet me grupet e punës	39
3.2.1 Çështjet kritike në kuptimin dhe zbatimin e kuadrit ligjor.39	
3.2.2 Çështje kritike të funksionimit të mekanizmave institucional.....	42
Kapitulli i IV-ët.....	48
4.1 Objektivat strategjik dhe specifik.....	48
4.2 Formulimi i politikave dhe programeve për çdo sektor.....	49
Kapitulli i V-të	52
1.1 Plani nacional i veprimit (shih bashkangjitur).....	52
4.2 Plani i monitorimit dhe vlerësimit të programit.....	52

Kapitulli i I-rë

1.1 Vizioni, misioni dhe qëllimet e programit

Ne jetojmë në një shoqëri, ku dhuna në familje dhe dhuna në baza gjinore është e pranishme, ku gratë dhe vajzat në një masë të madhe, dhunohen dhe abuzohen nga bashkëshortët, ose partneret e tyre, ku anëtarë të familjes për shkak të situatës së tyre¹ të veçante sociale dhe shëndetësore dhunohen dhe keqtrajtohen nga kujdestaret ose anëtarë të tjerë.

A është e mundur të mendojmë dhe imagjinojmë një shoqëri ndryshe nga kjo? Një shoqëri ku gratë dhe vajzat të mund të realizojnë veten e tyre nga pikëpamja sociale, ekonomike dhe kulturore? Një shoqëri ku burrat dhe djemtë të bëhen partnerët dhe mbështetësit e grave për të realizuar për t'i realizuar të drejtat e tyre dhe tejkaluar sfidat?

Ne jemi të bindur se shoqëria jonë e ka kurajën të besojë se kjo gjë mund të bëhet realitet.

Vizioni ynë është të ndërtojmë:

Një shoqëri pa dhunë në familje, ku të drejtat e secilit prej anëtareve të saj të vlerësohen dhe respektohen.

Një shoqëri ku secili respektohet dhe është në gjendje të realizojë potencialin që ka, pa dhunë dhe diskriminim.

Një shoqëri ku çdo qytetar mund të shprehë nevojat dhe prioritetet e veta, dhe ku Qeveria dëgjon dhe vepron në mënyre të tillë që këto prioritete të jenë në qendër të politikave publike.

Misioni

Misioni ynë është të angazhohemi për të ndërtuar një Kosovë -

¹ Përafërsisht 40 % e respondentëve janë pajtuar se : “Dhuna është një pjesë normale e cilësdo marrëdhënie dhe shoqëria, në përgjithësi, e pranon faktin se herë pas herë dhuna ndodh”. – Raport mbi dhunën në Familje në Kosovë – Agjencia për Barazi Gjinore “Hulumtimi Siguria Fillon në Shtëpi”, realizuar nga Rrjeti i Grave të Kosovës 2008

- një mjedis social, ekonomik dhe ligjor i cili garanton që anëtarët e familjes (gratë dhe vajzat) të jetojnë në një shoqëri pa dhunë, ku do të kenë hapësirë për tu përfshirë në lëvizje aktive për ndryshimin e jetës së tyre.
- Të krijojmë mekanizma efektiv për parandalimin, mbrojtjen, trajtimin, rehabilitimin dhe integrimin e viktimave të dhunës.
- Të gjejmë sa më shumë rrugë për të fuqizuar dhe përfshirë në jetën normale çdo individ të përjashtuar dhe marginalizuar për shkak të dhunës në familje.
- Te ndërjegjësojmë shoqërinë tonë për problemet e dhunës në familje, si një nga shkaktarët e problemeve sociale dhe ekonomike.

Qëllimi

Duke nisur nga tre prioritetet e përcaktuara: Parandalimi, mbrojtja, përkrahja, Programi ka për qëllim kryesor të sigurojë ndryshimin afatgjatë të sjelljes dhe kulturës së shoqërisë kosovare, ndaj këtij fenomeni. Gjithashtu ky program kërkon të konsolidojë bashkëveprimin dhe ndërveprimin ndërmjet akterëve, me qëllim që dhuna në familje të adresohet në mënyre efektive.

1.2 Përse Programi i Kosovës kundër dhunës në familje është një prioritet për shoqërinë e Kosovës?

Së pari, dhuna kundër çdo individi edhe në rastet kur ajo ndodh brenda familjes është dhunim i të drejtave themelore të njeriut dhe njëkohësisht shkak dhe pasoja e pabarazisë ndërmjet gjinive. Duke qenë se ajo përfshin; (i) krimet në emër të nderit të familjes, (ii) abuzimet në familje, (iii) martesat e detyrueshme në moshë të mitur, (iv) rrëmbim dhe abuzim seksual, (v) ngacmim seksual, (vi) trafikim dhe shfrytëzim seksual për qëllime përfitimi, (vii) gjurmimi dhe presion psikologjik etj. Dhuna në familje duhet të konsiderohet një fenomen shumëdimensional i cili kërkon ndërhyrje të organizuara dhe koordinuara në shume

drejtime, atë ekonomik, ligjor, edukativ etj.

Se dyti, dhuna në familje prek më së shumti gratë dhe vajzat, dhe zakonisht ushtrohet nga burrat ose partnerët e tyre.² Duke qenë një fenomen relativisht i përhapur në shoqërinë Kosovare me specifika të veçanta të zhvillimit historik, social, politik, ekonomik dhe kulturor, dhuna në familje kërkon angazhim të të gjithë akterëve të shoqërisë, vendimmarrës, shoqëri civile, institucione publike dhe jo publike, organizata që ofrojnë shërbime etj.

Se treti, dhuna në familje është një problem që prekë të gjitha shtresat dhe grupet e shoqërisë, pa dallim race, etnie, niveli ekonomik, zone gjeografike, besimi fetar, moshe, etj.

Nga të dhënat në nivel botëror, të mbledhura në dhjetë vitet e fundit rezulton se dhuna ndaj grave është një pengesë në procesin e zhvillimit të shoqërisë njerëzore. Kostot sociale dhe ekonomike të dhunës në familje, duhet të përbëjnë një pikënisje për ndërgjegjësimin e politikë-bërësve për rëndësinë që kanë masat publike efektive për parandalimin e saj. Për rrjedhojë, është përgjegjësia e të gjithë akterëve, shtetit, komunitetit dhe individëve, që të ndërmarrin veprimet e nevojshme për ta ndaluar atë.

Një arsye tjetër, pse lufta kundër dhunës në familje është një prioritet, është se pavarësisht nga iniciativat dhe aktivitetet e veçuara të organizatave të ndryshme, veprimet e ndërmarra nga shteti kanë mundësinë të unifikojnë dhe të konsolidojnë përpjekjet për të respektuar të drejtat themelore të grave dhe fëmijëve si pjesë e të drejtave të njeriut, si dhe t'i nxisin dhe promovojnë ato. Institucionet publike dhe jopublike, në kuadër të detyrimeve ndaj anëtareve të shoqërisë duhet të respektojnë, mbrojnë, plotësojnë dhe promovojnë të drejtat e të gjithë

² The World Health Organization states that 'One of the most common forms of violence against women is that performed by a husband or intimate male partner. Accessed 20/4/2008 http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/factsheets/en/ipvfacts.pdf

shtetasve për të jetuar një jetë pa dhunë.

Hartimi dhe zbatimi i një programi mundëson koordinimin dhe bashkërendimin e strategjive dhe përpjekjeve ekzistuese të të gjitha departamenteve dhe institucioneve qeverisëse të ministrive të ndryshme, dhe organizatave jo-qeveritare në një qëllim të vetëm për të parandaluar dhe luftuar dhunën në familje. Parandalimi dhe luftimi i dhunës në familje kërkon angazhimin e strukturave të ndryshme publike dhe private për të diskutuar dhe zgjidhur çështjet e arsimimit, shëndetit, punësimit, drejtësisë, familjes, fëmijëve, të moshuarve, të shërbimeve sociale, për më tepër procesit të zhvillimit të një shoqërie. Strukturat ligjëbërëse dhe ekzekutive, dhe organizatat jo-qeveritare, kanë të gjitha funksione specifike dhe programi kombëtarë dhe plani për veprim i unifikojnë këto, dhe ndajnë detyrat dhe përgjegjësitë e secilit.

1.3 Metodologjia për hartimin e programit.

1.3.1 Kuptimi i termave

Termi “dhuna në familje dhe dhuna në bazë gjinore” përmbledh në vete gjithë spektrin e abuzimeve të cilat në rastet më të shpeshta kryhen tek gratë nga burrat, ose partnerët e tyre. Megjithatë dhuna në familje ndodhë edhe mbi anëtarët e tjerë të familjes, siç janë fëmijët, personat me aftësi të kufizuar, të moshuarit, ose persona të tjerë të marrë nën kujdestari.

Dhuna në familje është një problem që **ka kosto** për familjen dhe shoqërinë. Nga pikëpamja e shëndetit kjo kosto ka të bëjë me dëmtimin e shëndetit deri në humbjen e jetës së individëve mbi të cilët ushtrohet dhuna. Nga pikëpamja sociale, dhuna mund të shkaktojë dëmtime psikologjike dhe emocionale të grave (individëve) mbi të cilët ajo ushtrohet, por edhe të vartësve të tyre, sidomos fëmijëve. Nga pikëpamja ekonomike kostoja ka të bëjë me paaftësinë e individëve për të vepruar dhe për tu

realizuar në shoqëri.

Viktimë e dhunës në familje. Çdokush mund të jetë viktimë, ato mund të jenë të çdo moshe, gjinie, race, kulture, besimi, niveli arsimor, statusi social dhe ekonomik. Megjithëse si gratë edhe burrat mund të abuzohen, por në shumicën e rasteve gratë janë viktima të dhunës. Fëmijët të cilët jetojnë në familje ku ka dhunë, kanë gjasa të jenë të abuzuar, ose së paku të neglizhuar. Të gjithë këta fëmijë e njohin dhunën, madje edhe në rastet kur nuk dhunohen fizikisht, ata mund të kenë probleme emocionale dhe të sjelljes.

Dhuna është krim, kur ajo përfshin dëmtimin fizik (djegien, përplasjen, prerjen etj), abuzim seksual (aktivitet seksual pa dëshirë dhe me force) dhe përndjekjen (me qëllim dëmtimi). Nga ana tjetër, megjithëse abuzimi emocional, psikologjik dhe financiar nuk janë sjellje kriminale ato janë forma të abuzimit dhe mund të çojnë në dhunë kriminale.

1.3.2 Procesi i hartimit të programit

Angazhimi politik dhe pjesëmarrja. Duke qenë se, sukcesi i implementimit të një programi varet së pari nga masa e angazhimit politik të akterëve kryesorë vendimmarrës në nivel qendror dhe lokal, Agjencia për Barazi Gjinore synoi të përfshijë në procesin e hartimit të dokumentit, përfaqësues të institucioneve qendrore dhe lokale. Qeveria e Republikës së Kosovës, me vendimin e Kryeministrit është angazhuar për hartimin e dokumentit dhe implementimin e programit. Angazhimi i Institucioneve në procesin e hartimit të dokumentit nuk është parë vetëm si një faktor që ndikon në cilësinë e dokumentit, por ai është parë veçanërisht si një mundësi për të gjithë akterët e përfshirë për të kuptuar se çfarë duhet, dhe çfarë mund të bëjnë për të luftuar dhe adresuar dhunën në familje.

Qasja në studimet shkencore. Të synosh masa dhe ndërhyrje efikase kundër dhunës në familje me bazë gjinore, kërkon të kesh një plan të mbështetur dhe bazuar në situatën reale dhe mundësitë konkrete. Të gjitha burimet e informacionit tregojnë se dhuna në familje në Kosovë ekziston në masë të konsiderueshme, por të gjithë e pranojnë se është fenomen tabu, dhe i nën raportuar. Për këtë arsye procesi për hartimin e këtij dokumenti u parapri nga Ligji për Mbrojtje Nga Dhuna Në Familje dhe tre studime njohëse dhe hulumtuese: “Siguria fillon në shtëpi”. Hulumtim kërkimor mbi ndikimin e dhunës në Shëndetin Riprodhues të Grave”, si dhe hulumtimi “Përgjigja e akterëve të drejtësisë ndaj dhunës në familje në Kosovë”.

Dokument gjithëpërfshirëse dhe multidisiplinare (cross cutting - ndërdisiplinorë). Dimensioni politik i luftës kundër dhunës në familje duhet të kuptohet dhe të përkthehet si përfshirje aktive e të gjitha segmenteve të shoqërisë Kosovare. Për këtë arsye ABGJ dhe WSSI gjykan se vetë procesi i hartimit

³ Vendimi I Kryeministrit Nr.03/62. Datë29.04.2009.

të dokumentit është i një rëndësie të madhe për të sjellë në tryezat e konsultimit dhe të punës, mendimin e të gjithë akterëve, me qëllim që të sigurohet legjitimiteti dhe besueshmëria e procesit. Megjithatë nuk mund të pretendohet se procesi konsultativ i realizuar është më i miri i mundshëm, pasi në këtë proces kanë munguar pikërisht grupet e prekura nga ky fenomen. Për këtë fakt ne të gjithë jemi të ndërgjegjshëm dhe kemi bërë ç'është e mundur të sjellim fakte dhe rezultatet nga studimet e kryera si dhe eksperiencat personale dhe profesionale.

Vendosja e prioritetëve. ABGJ e ndërmerr këtë iniciativë me qëllim që ky program të shërbej si udhëzues nacional për përmirësimin e shërbimeve ekzistuese, për parandalimin, sigurinë, drejtësinë dhe trajtimin e viktimave por edhe të abuzuesve të dhunës në familje, dhe të ndihmojë zhvillimin adekuat dhe mirëqenien e shoqërisë sonë. Andaj, në mënyrë që ky program të jetë sa më efektiv, ABGJ bazuar në rekomandimet e marra nga ekspertet⁴dhe në bashkëpunim me grupet e punës, ka identifikuar tri shtylla kryesore në bazë të cilave do të përpilohet programi:

Parandalimi: do të jetë shtylla e parë e programit. ABGJ së bashku me grupet punuese synon të identifikojë mënyra për edukimin dhe vetëdijësimin e shoqërisë / qytetarëve të Kosovës për dhunën në familje dhe pasojat e saj, si dhe të rrisë kapacitetet e komunitetit në mënyrë që t'i përgjigjen fenomenit dhunë. Gjithashtu, programi synon të identifikojë mënyra dhe mjete që viktimat e dhunës në familje të marrin informacionin e nevojshëm për të përmirësuar sigurinë dhe mirëqenien e tyre.

Mbrojtja dhe Siguria: do të jetë shtylla e dytë e Programit Kundër Dhunës në Familje. Ajo do të përmbajë aktivitete të cilat

⁴ Agjencia për Barazi Gjinore, “Siguria fillon në shtëpi” – faqe 113 - Hulumtim për hartimin e programit të parë nacional dhe planit të veprimit- 2008- realizuar nga RRGK .

do të ndikojnë në sigurimin dhe mbrojtjen e viktimave të dhunës në familje, nëpërmjet shërbimeve ligjore dhe sociale adekuate, siç janë mbrojtja ligjore dhe ajo fizike.

Përkrahja dhe Trajtimi dhe Riintegrimi : do të jetë shtylla e tretë e Programit, në kuadër të së cilës do të identifikohen dhe ofrohen forma veprimi me qëllim përmirësimin e cilësisë së shërbimeve për përkrahjen e viktimave të dhunës në familje, trajtimin profesional të kryerësve dhe abuzueseve të dhunës në familje deri në integrimin e plotë të tyre në jetën normale. Riintegrimi i viktimave të dhunës në familje është një proces i gjatë që kërkon një qasje multidisciplinare dhe njëkohësisht një kycje të gjithë akterve që punojnë në mbrojtjen dhe ofrimin shërbimeve për viktimat e dhunës deri në një fuqizim të plotë të viktimës.

1.4 Parimet kryesore

Parimi i të drejtave të njeriut. Qasja e grupeve të konsultimit dhe autorëve të këtij programi ndaj dhunës në familje dhe dhunës me bazë gjinore është konsideruar si qasje ndaj shkeljes së të drejtave të njeriut.

Parimi i partneritetit. Të gjithë partnerët e identifikuar nga ky proces do të punojnë së bashku për të arritur vizionin dhe për të realizuar misionin e këtij programi.

Pronësia vendore e dokumentit . Megjithëse ky është një program nacional, masat që do të merren do të jenë sensitive për kushte të veçanta sociale që paraqesin grupe të ndryshme shoqërore në kushtet specifike të Kosovës.

Realiste dhe e mundshme për tu zbatuar Ky program nuk do të jetë vetëm një dokument i shkruar mirë i cili do të listoj të gjitha masat dhe veprimet që institucionet (publike dhe jo publike) do të ndër marrin për të luftuar dhunën në familje. Ai është mbështetur në një vlerësim real të mundësive dhe burimeve që

shteti dhe institucionet e Kosovës kanë ose do të gjenerojnë gjatë viteve 2011-2014. Dokumenti synon të jetë ambicioz por edhe i mbështetur në realitet.

Kapitulli i II-të

Vlerësimi i situatës në Kosovë

2.1 Analiza social - ekonomike

2.1.1 Demografia

Popullsia e Kosovës vlerësohet të jetë 2.180686 banorë, nga të cilët 92% janë Shqiptarë, 5.3% Serbë, dhe 2.7% pakica të tjera. Një karakteristikë e zhvillimit demografik të vendit është emigrimi dhe migrimi, lëvizja e popullsisë nga zonat e varfra rurale drejt atyre urbane. Sa i përket raportit gjinor popullsia është e ndarë në 49.5% femra dhe 50.5% meshkuj.⁵

Kosova karakterizohet nga një popullsi e re. Struktura e moshës së popullatës së Kosovës është si vijon: 33% e popullatës i takojnë grup-moshës 0-14 vjeç, 61% i takojnë grup-moshës 15-64 vjeç, dhe vetëm 6% janë mbi moshën 65 vjeçare.⁶Mosha mesatare e popullatës është 26,5 vjeçare. Shkalla e popullsisë aktive është rreth 64.2 %. Shkalla e varësisë është e lartë, për shkak të numrit të popullsisë nën 15 vjeç.⁷

Një karakteristikë tjetër demografike është familja e madhe (me një numër të madh anëtarësh). Vlerësohet se numri mesatarë i familjes është 6.2 anëtarë. Numri i përgjithshëm i familjeve vlerësohet të jete rreth 300.000.⁸

Mesatarisht numri i lindjeve të gjalla ne vit, është rreth 34587.⁹ Krahasuar me vendet e tjera të Evropës, fertiliteti është i lartë, megjithëse gjatë viteve të fundit vihet re një tendencë rënie e lehtë.¹⁰Studimet (anketat) tregojnë se ka një rënie të fertilitetit edhe pse ka numër në rritje të femrave në moshën riprodhuese.

⁵ ESK/Gratë dhe Burrat në Kosovë Mars 2009 – Faqe

⁶ <http://ks-gov.net/ESK>

⁷ Statistikat e Tregut të Punës 2008 ???

⁸ ESK/ Departamenti i Hartografisë

⁹ Statistikat Vitale 2002-2008

¹⁰ Anketa Demografike dhe Socio Ekonomike, 1999

2.1.2 Arsimi

Sistemi arsimor në Kosovë ka një sërë sfidash, tejkalimi i të cilave kërkon mobilizimin e të gjitha subjekteve relevante në nivelin lokal dhe qendror. Përfshirja e fëmijëve në arsimin parashkollor, eliminimi i dhunës në shkolla, trajtimi efikas i problemit të braktisjes dhe i analfabetizmit janë çështjet prioritare për të cilat po punon MASHT, mirëpo duhet përkushtimi i plotë edhe i institucioneve të tjera, pasi tejkalimi i tyre kërkon qasje multidisiplinare. Ndonëse po punohet mjaft në përmirësimin e infrastrukturës shkollore dhe në ngritjen e cilësisë gjithashtu, ka edhe shumë për t'u bërë që sistemi arsimor të ngritet në nivelin e duhur dhe të bëhet i krahasueshëm me vendet e zhvilluara.

Në Kosovë aktualisht kemi 40 institucione parashkollore publike; 34 institucione amë dhe 6 paralele të ndara. Këto institucione funksionojnë në 21 komuna. Po ashtu ekzistojnë edhe një numër i institucioneve parashkollore private. Në edukimin parashkollor aktualisht janë të përfshirë afër 26000 fëmijë (rreth 10% të numrit të përgjithshëm).

Braktisja në nivelin e arsimit fillor dhe të mesëm të ulët - arsimit obliguar (klasat 1-9)

Viti shkollor	Total	Kanë lënë shkollën	Meshkuj	Femra
2002/03	340 257	5682 (1.67%)	3075 (54%)	2607 (46%)
2003/04	354 918	5703 (1.61%)	2654 (47%)	3049 (53%)
2004/05	355339	4141 (1.17%)	1932 (47%)	2209 (53%)
2006/07	300703	2431 (0.81%)	948 (38 %)	1483 (61%)
2007/08	322107	2250 (0.69%)	1080 (48%)	1170 (52%)
2008/09	316910	2102 (0.66%)	1109 (52%)	993 (47%)
2009/2010	311198	1920 (0.61%)	942 (49 %)	978 (50 %)

Rënia e numrit të braktisjes nëpër vite konsiderojmë që është rezultat i përpjekjeve të mëdha të MASHT me partnerët e vet, për ta trajtuar këtë problem me efikasitet.

Plani i veprimit kundër braktisjes së shkollës u botua dhe u publikua në vitin 2010 dhe më tej u integrua në Planin Strategjik të Arsimit në Kosovë 2011-2016, ndërkaq Departamenti i Arsimit Parauniversitar ka iniciuar nxjerrjen e një akti nënligjor për zbatimin e këtij plani në nivel shkolle dhe komune.

Të dhënat nëpër vite tregojnë një rënie të numrit të fëmijëve që e lënë shkollën, shifrat ekzistuese janë për brengosje.

Me anë të **arsimit joformal**, qytetarëve të cilët për arsye të ndryshme nuk kanë arritur t'a mbarojnë arsimin e obliguar fillor, MASHT ju ofron "shansin e dytë" për mësimnxënie nëpërmjet formës së arsimit joformal. Deri tani në arsimin joformal janë regjistruar dhe kanë vijuar mësimin 8500 vijues. Pas mbarimit të mësimit kompensiv dhe arsimit të mesëm profesional vijuesit marrin certifikata të barasvlershme me nxënës të rregullt. MASHT në bashkëpunim me UNICEF-in realizoi projektin "*Shkrim lexim bazik për gra dhe vajza*". Me këtë projekt kanë përfituar të gjitha ato gra dhe vajza të cilat për arsye të ndryshme nuk kanë arritur të përfundojnë arsimin e obliguar. (Burimi MASHT) Një nga qëllimet parësore të arsimit joformal është ç'rrënjësja e analfabetizmit dhe për t'u arritur kjo lipset edhe më shumë përpjekje institucionale dhe vullnet i dëshmuar i vet komunitetit (arsimi joformal nuk është i obligueshëm).

2.1.3 Ekonomia dhe punësimi

Kosova vazhdon të jetë një nga vendet më të varfra të Evropës Juglindore. Llogaritjet e rritjes ekonomike nga 2007 në 2008, shkojnë nga 3.5% deri në 5.4%.¹¹ Vlera e Bruto Produktit Vendor (BPV) për kokë banori vlerësohet të jetë 1,150 E - 1,600 E.¹² Sipas

¹¹ Raporti i Paralamërimin të Hershëm Numër 20/21 Botim i posaçëm (Prishtinë, Kosovë:

¹² Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim, Qershor 2008), 6.
ibid

vlerësimet të fundit të Bankës Botërore,¹³ rreth 45 % e popullsisë në Kosovë jetojnë në varfëri, nga të cilët 15% në varfëri të skajshme. Nga ana tjetër ritmet e deritanishme të rritjes ekonomike, do të mbanin shkallën e papunësisë në nivelin ekzistues. Për këtë arsye në Konferencën e Donatorëve për Kosovën të mbajtur në Bruksel, për daljen nga kjo situatë u cilësua si i domosdoshme progresi i shpejtë në zhvillimin ekonomik, përmirësime në shërbimin civil, shpejtimin e reformës së administratës publike për përmirësimin e efikasitetit të dhënies së shërbimeve publike, si dhe forcimin e sistemit gjyqësor dhe luftën kundër korrupsionit¹⁴.

Në Kosovë, sipas DPP-MPMS 40% të popullsisë janë të papunë, kësaj shifre i shtohen çdo vit 20.000 të rinj që mbarojnë shkollën e mesme, 52 % e tyre me arsimin të ulët dhe jo të përgatitur për tregun e punës. Raporti i UNDP i realizuar në Qershor 2009, bazuar në hulumtimin e opinionit të publikut, shënon se varfëria dhe papunësia perceptohen si faktorët kryesor që rrezikojnë qëndrueshmërinë e vendit.

2.1.4 Shëndetësia

Një pasqyrë e saktë e profilit shëndetësor të Kosovës është i diskutueshëm, për arsye të kufizimeve në shtrirjen dhe saktësinë e të dhënave. Vështirësitë qëndrojnë në mbledhjen e të dhënave shëndetësore për pakicat të cilat nuk u raportohen autoriteteve Kosovare.¹⁵ Me gjithë këto kufizime është më se e qartë që profili shëndetësor i Kosovës është ndër më të rëndit në Evropën Juglindore. Nivelet e larta të vdekshmërisë së të sapolindurve, tuberkulozit, problemeve me ushqyerjen janë probleme të vazhdueshme, ndërsa aftësitë e kufizuara dhe shëndeti mendor janë çështje të rëndësisë madhore. Një nga problemet më të rënda të sistemit të shërbimit shëndetësor në Kosovë vërehet në numrin

¹³ Banka Botërore- Studimi i varfërisë - Tetor 2007

¹⁴ Komisioni Evropian, Konferenca e Donatorëve për Kosovën, Bruksel, 11 Korrik 2008.

¹⁵ Përfundimet e Sesionit, 1.

¹⁶ <http://www.mshgov-ks.org/strategjia.pdf>

e profesionistëve shëndetësorë për koke banori. Të dhënat tregojnë se në Kosovë, për 1000 banorë janë 0.94 mjekë, 2.61 infermierë dhe 0.06 stomatologë. Krahasuar me vendet fqinje këto janë raporte të ulëta, e posaçërisht numri i mjekëve. Në KPSH, raporti kuadër superior/ kuadër i mesëm është vetëm 1:3. Numri mesatar i shtretërve për 1000 banorë është 1.43, numër ky jashtëzakonisht i ulët në krahasim me vendet tjera të rajonit.

2.1.5 Indeksi i zhvillimit njerëzor

Indeksi i Zhvillimit Njerëzor (IZHNJ), krijuar nga UNDP është një përmbledhje e treguesit të përbërë që matë arritjet mesatare të shtetit në tre aspekte bazike të zhvillimit njerëzor: jetëgjatësia, njohuria, dhe standardi modest (i dinjitetshëm) i jetesës. IZHNJ e Kosovës për vitin 2004 ishte 0.734. Raporti i Zhvillimit Njerëzor të UNDP-së, 2002 përshinë Indeksin e Zhvillimit të Gjinisë (IZHGJ), i cili matë treguesit e njëjtë të zhvillimit njerëzor nga perspektiva gjinore. Raporti thekson rolin e grave në ekonomi që reflekton mospërputhjen më të madhe në mes të grave dhe burrave në kushte të zhvillimit njerëzor. Ky raport radhit Kosovën të ketë IZHNJ-në më të ulët në Evropë.

2.2 Informacion i përgjithshëm - Dhuna në familje ndodh kudo

Dhuna ndaj gruas është një epidemi globale që ndikon në radhë të parë në shëndetin dhe stabilitetin social dhe ekonomik të gruas, familjes së saj, komunitetit ku ajo jeton. Kur gratë janë viktimat të dhunës në familje, shumë shpesh ndodh që e kanë të vështirë të kërkojnë ndihmë tek institucionet shëndetësore, të mbrojtjes, apo të drejtësisë. Kjo bën që dhuna e përsëritur dhe në vazhdimësi, ta bëjë gruan dhe vajzën jo vetëm një viktimë të përkohshme por të paaftë të vazhdojë jetën e saj normale për t'u angazhuar në jetën sociale ekonomike të familjes së saj por edhe me gjerë.

Por, ndërsa dhuna është një fenomen i shtrirë në të gjithë Globin, në vendet në zhvillim dhe me specifika të zhvillimit ekonomik,

social historik, të traditës (siç janë vendet e Ballkanit), dhuna ndaj gruas paraqet sfida të veçanta.

Studimet tregojnë në kontinuitet se dhuna e ushtruar ndaj gruas nga partnerët e ngushtë shkakton probleme serioze në vdekshmërinë amnore dhe mbijetesën e fëmijëve.

- Në 48 studime të kryera në vende të ndryshme të Botës, 10-69 % të grave të pyetura kanë pohuar se kanë pësuar dhunë fizike dhe psikologjike, nga partnerët e tyre të ngushtë, në situata të ndryshme të jetës së tyre.
- Partnerët shkaktojnë 40-70 % të vdekjeve të grave në kushtet e shtëpisë.
- Një në tre gra, rrihet, abuzohet seksualisht ose lëndohet fizikisht, nga njeri prej anëtareve të familjes, ku gjasat më të mëdha i ka partneri, bashkëshorti, babai.
- Studimet e bëra në disa vende tregojnë se 50% e grave që janë dhunuar fizikisht gjatë jetës së tyre, kanë pësuar dhunë edhe gjatë shtatzënisë.
- Studimet tregojnë për një korrelacion të ngushtë të dhunës fizike dhe seksuale me rastet e HIV AIDS. Kjo ndodh pasi partnerët e dhunshëm, u kërkojnë grave të tyre të mos marrin masa mbrojtëse ndaj sëmundjeve seksualisht të transmetuara.
- Historitë e dhunës dhe abuzimit në jetën e një gruaje shkaktojnë pasoja negative afatgjata për shëndetin e saj mendor.
- Për fat të keq prevalenca (ndodhshmëria) e abuzimit fizik të grave gjatë periudhës së shtatzënisë, në vendet e zhvilluara është rritur, nga 4 % në 20%. (Sigurisht këtu ndikon edhe shkalla e ndërjegjësimit për denoncimin e dhunës.)
- Gratë e dhunuara rrezikojnë 2 herë më shumë të humbin fëmijën e tyre të pa-lindur, dhe 4 herë më shumë të kenë një fëmijë të lindur nën peshën normale.
- Studimet në disa vende tregojnë se fëmijët e lindur nga një grua e dhunuar rrezikojnë 6 herë më shumë të vdesin para moshës 5 vjeç.

- I njëjti studim tregon se dhuna është shkaktare për 16% të vdekjeve gjatë shtatzënisë
- Ne SHBA, kostoja e llogaritur për eliminim e pasojave që viktimat ka pësuar në familje shkon në 5.8 Milion \$ në vit.

2.3 Dhuna në familje në Kosovë

Mungesa e të dhënave statistikore periodike të unifikuara¹⁶ mbi dhunën në familje, na detyron që të vazhdojmë të përdorim rezultatet nga anketat, studimet dhe hulumtimet e kryera, si bazë për formulimin e politikave dhe programeve kundër dhunës në familje, nga institucionet qendrore dhe lokale. Disa prej informatave të rëndësishme vazhdojnë të jenë relevante dhe të bazuara në perceptimet e popullatës mbi fenomenin. Megjithatë konsultimi me këto studime e hulumtime na përfron me situatën reale të dhunës në familje në Kosovë.

Në prill të vitit 2008, Agjencia për Barazi Gjinore ndërmori iniciativën të hulumtojë çështjet e dhunës në familje në Kosovë, të cilin e realizoi Rrjeti i Grupit të Grave të Kosovës (RRGK) me mbështetjen e WSSI/UNDP, hulumtim i cili rezultoi me një raport “Siguria fillon në shtëpi”. Gjetjet e këtij hulumtimi tregojnë se:

- Në Kosovë dhuna në familje është një formë e dhunës me bazë gjinore, që në pjesën dominuese të rasteve kryhet nga burrat ose partnerët kundër grave dhe vajzave.¹⁷
- Më shumë se një e treta e të anketuarve besojnë se “është e natyrshme të ndodhi dhunë kur çifti grindet”.¹⁸

¹⁶ Njësia e dhunës familjare përpilon statistika për rastet e raportuar në polici, po ashtu MD, apo strehimoret, por këto statistika nuk janë të unifikuara për të gjitha institucionet që adresojnë dhunën në familje, nuk ka një sistem kombëtar të raportimit dhe mbledhjes së të dhënave.

¹⁷ Siguria fillon në shtëpi- ABGJ - 2008- faqe 8, 20

- Dhuna seksuale nuk njihet si dhunë familjare nëse ajo ndodh ndërmjet partnereve¹⁹
- 50% e të anketuarve (më shumë gratë se burrat) kanë pohuar se “nganjëherë fëmija ka nevojë të rrihet me shuplaka”.²⁰
- 40% e të anketuarve kanë pohuar se të moshuarit janë barrë e familjes²¹
- 9.1% e të anketuarve janë pajtuar me faktin se personat me aftësi të kufizuar duhet të rrinë të mbyllur se janë turp për familjen
- 82% e të anketuarve kanë pranuar se e konsiderojnë dhunën në familje një turp i cili nuk duhet të dalë jashtë shtëpisë²³
- 40% e të anketuarve të cilët kanë përjetuar dhunë, kanë deklaruar se askujt nuk i kanë treguar për të.²⁴
- Femrat që jetojnë në zonat rurale të varfra janë me të prira të përjetojnë dhunë.
- Institucioni i cili është më i besueshëm për personat e dhunuar është Policia e Kosovës, e cila ka edhe rastet më të shumta të denoncimit të dhunës.
- Megjithëse nuk mund të jepen shifra të sakta, pranohet se programet kundër dhunës në familje i kushtojnë Qeverisë së Kosovës dhe tatimpagueseve disa qindra-mijëra Euro në vit.

Nga të dhënat dhe perceptimet e mësipërme kuptojmë që dhuna në familje në Kosovë është një fenomen në përmasa relativisht të larta. Këtë gjë e mbështesin edhe studimet e vlerësimet që janë bërë nga disa organizata gjatë viteve 1995-2004.²⁵

¹⁸ Ibid, faqe 18

¹⁹ Ibid, faqe 19

²⁰ Ibid, faqe 19,20

²¹ Ibid, faqe 22

²² Ibid, faqe 22

²³ Ibid, faqe 22

²⁴ Ibid, faqe 27

²⁵ “Hulumtimi shpjegues mbi shkallën e dhunës mbi baza gjinore në Kosovë dhe ndikimi saj në shëndetin riprodhues” realizuar nga RRGK në 2008

- Nga viti 1995 e deri në 2000, QMGF-ja raportoi se gati gjysma e klientëve të cilëve i është ofruar ndihme nga kjo qendër, kanë përjetuar dhunë në familje.
- Studimi i UNIFEM-it i cili ka intervistuar 213 gra në Kosovë ka gjetur se 23% e tyre kanë përjetuar dhunë në familje.
- Studimi i 'Medica Mondiale Kosova' i zhvilluar në komunën e Gjakovës, ka treguar se 21 % e të anketuarve kanë përjetuar dhunë në familje, dhe 28% kanë njohur një grua viktimë të dhunës në familje.
- Një studim i organizatës “Afrodita” ka gjetur se 39% e të anketuarve janë pajtuar me deklarimin se “burrat i rrahin gratë e tyre”.
- Sipas një hulumtimi të kryer nga “Zëri i Grave”, me 1338 respondentë, 46% e tyre është përgjigjur se dhuna në familje ka ndodhur në vendbanimin e tyre, dhe 12% kanë pohuar se kanë qenë dëshmitarë gjatë keqtrajtimit fizik të gruas nga burri.

Krahasimi i të dhënave të mbledhura nga studimet e bëra në Kosovë me ato të vendeve të tjera të Botës, tregon qartë se rastet e dhunës në familje janë të nën-raportuara. Madje ato nuk raportohen as nga viktimat, pasi konsiderohet turp dhe një çështje që nuk duhet të dalë jashtë mureve të shtëpisë.

Në vitin 2004 Sekretari i Përgjithshëm i Kombeve të Bashkuara ka caktuar një ekspert të pavarur për të udhëhequr një studim gjithëpërfshirës, dhe global, në lidhje me dhunën ndaj fëmijëve në Kosovë. Në kuadër të këtij studimi MASHT dhe UNICEF janë koordinuar për hulumtimin e dhunës në shkolla. Studimi u realizuar në periudhën kohore Maj-Shtator 2005, studim ky, i cili i ka rrënjët në të drejtat e fëmijëve, në të drejtën e mbrojtjes së tyre ndaj çfarëdo forme të dhunës dhe pati si qëllim promovimin e veprimeve për parandalimin dhe eliminimin e dhunës ndaj fëmijëve.

Rezultatet e këtij hulumtimi tregojnë se në Kosovë, si në të gjitha vendet e botës ka dhunë fizike ndaj fëmijëve, dhunë e cila importohet nga shtëpia në shkollë, ndërmjet mësuesve dhe nxënësve, por edhe në mes fëmijëve me njëri tjetrin.

- 37 % e fëmijëve konsiderojnë se dhuna është fenomen i përhapur.
- 75 % e fëmijëve të intervistuar thonë se dhuna zhvillohet në rrugë.
- 24 % e fëmijëve janë lënduar fizikisht nga fëmijë të tjerë.
- 50 % kanë përjetuar dhunë verbale
- 27 % kanë përjetuar dhunë fizike
- 18,5 % kanë përjetuar dhunë emocionale.
- 4 % thanë se ka dhunë nga nxënësit ndaj arsimtarëve

Raporti i monitorimit të drejtave të njeriut në Kosovë, për vitin 2008, shënon se Policia e Kosovës raportoi se 21 viktimat të dhunës në familje ishin vendosur në strehimore ndërmjet 1 janarit dhe 30 qershorit. Qendra për Mbrojtjen e Grave dhe të Fëmijëve u ofroi ndihmë 63 viktimave të dhunës në familje, dhe të dhunës seksuale ndërmjet janarit dhe 24 shtatorit. Njësia e Ministrisë së Drejtësisë për Përkrahje dhe Ndihmë për Viktimat, u angazhua në 646 raste të dhunës në familje ndërmjet janarit dhe qershorit. Dënimet në raste të tilla ishin të rralla dhe sillleshin prej qortimeve gjyqësore deri në dënim me burg. Qëndrimet tradicionale shoqërore ndaj femrave në shoqërinë e dominuar nga meshkujt i kontribuuan shkallës së lartë të abuzimit në familje dhe numrit të vogël të rasteve të raportuara.²⁶

Ka pasur një rritje në abuzimin e të moshuarve gjatë viteve të fundit. Pasi është tepër e vështirë që të moshuarit ta pranojnë një gjë të tillë, shifrat dhe deklaratimet mbi këtë lloj abuzimi janë

²⁶<http://albanian.pristina.usembassy.gov/uploads/images/oWVQPPfYIKbZX3Nt3bh9FA/Raport2008.pdf>

Raport mbi të drejtat e njeriut në Kosovë - 2008 Zyra për demokraci, të drejta të njeriut dhe punë Raportet e shtetit mbi praktikën e të drejtave të njeriut – 2008 25 shkurt 2009

shumë të pakta. Të moshuarit e kanë të vështirë të pranojnë sidomos abuzimin seksual, pasi një gjë e tillë konsiderohet tabu në shumë shoqëri....Studimet kanë arritur në konkluzionin se gratë të cilat dhunohen gjatë moshës së re, vazhdojnë të përjetojnë dhunë nga partnerët/dhunuesit e tyre edhe gjatë pjesës tjetër të jetës. Fenomeni i dhunës më i hasur në këto moshë paraqitet me largim të dhunshëm nga shtëpia, apo dhunë për shkak të përfitimit pasuror.

2.3 Mekanizmat ligjor dhe institucional-shërbimet publike dhe jo-publike që adresojnë dhunën në familje

2.3.1 Kuadri ligjor

Në këtë analizë të gjendjes aktuale të mekanizmave ligjor do të respektojmë parimin e hierarkisë së normave ligjore që veprojnë në territorin e Republikës së Kosovës të përcaktuar prej Kushtetutës e miratuar me 15 qershor 2008, si dhe do të mbështetemi në Hulumtimin²⁷e bërë, si punë paraprake për hartimin e Programit kundër dhunës në familje dhe planit nacional te veprimit.

Konventat ndërkombëtare që adresojnë të drejtat e njeriut (grave dhe fëmijëve) gjejnë zbatim në Legjislacionin e Kosovës kur kemi të bëjmë me çështje të dhunës në përgjithësi.

- Konventa e Kombeve të Bashkuara mbi Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit kundër Gruas CEDAW, dhe veçanërisht Rekomandimi i Përgjithshëm 19, kërkon në mënyre eksplicite që shteti në pajtim me legjislacionin e vendit të marrë përgjegjësi për të parandaluar, hetuar dhe dënuar aktet e dhunës kundër grave, pa marrë parasysh se këto vepra janë kryer nga shteti ose shtetasit (Neni 9).

²⁷ Mbështetur në Hulumtimin “Përgjigja e aktereve të drejtësisë ndaj dhunës në familje në Kosovë” – Kapitulli i parë -Ariana Qosaj-Mustafa dhe Nicole Farnsworth- Shtator 2009

- Po kështu, Konventa e KB-ve mbi të Drejtat e Fëmijës është relevante kur fëmijët afektohen nga dhuna në familje. Rekomandimi i Përgjithshëm 19 i KEFDG vendos parimet e përgjegjësisë së shtetit për veprimet e akterëve shtetërorë dhe qytetarëve të tij.
- Një akt tjetër ndërkombëtar i cili gjen zbatim në legjislacionin e Kosovës është Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut (KEDNJ), e cila kërkon që shtetet të ndër marrin masa efikase për të luftuar dhunën në familje.
- Platforma për Veprim e Pekinit në fushën e dhunës në familje, rekomandon rishikimin e legjislacionit dhe marrjen e masave të nevojshme për krijimin e mekanizmave të përshtatshëm për të siguruar mbrojtjen e të gjitha grave nga dhuna në familje e cila duhet të trajtohet si një vepër penale e dënueshme prej ligjit (neni 69).

Ndonëse Kosova nuk është vend anëtar i Bashkimit Evropian shumë shpejt do ti kërkohe një sërë detyrimesh në drejtim të njohjes, harmonizimit të kuadrit ligjor dhe të strukturave të sistemit të drejtësisë me standardet e BE-se, siç janë:

- Dokumentet e të drejtave të njeriut të cilat referojnë parimet e traktateve të Kombeve të Bashkuara dhe të dokumentet e tjera sipas të cilëve dhuna kundër grave është një dhunë e të drejtave themelore të njeriut. Si të tilla përmendim KEDNJ,²⁸ Karta Sociale Evropiane, Konventa Evropiane për Ndalimin e Torturës dhe Trajtimin dhe ndëshkimit çnjerëzor ose degradues.

Instrumentet e Bashkimit Evropian- nënshkrimi i MSA prodhon një sërë detyrimesh në drejtim të njohjes, harmonizimit të kuadrit ligjor dhe të strukturave të sistemit të drejtësisë me këto standarde. BE ka trajtuar barazinë gjinore përmes një sërë direktivash, rezolutash, rekomandimesh dhe akteve, të nxjerra nga Këshilli

²⁸ Shiko Aneksin “Aktet ligjore”

- Bashkimit i Evropian, Komisioni Evropian dhe Parlamenti Evropian.

Në zbatim të akteve të mësipërme ndërkombëtare si dhe në përputhje me kushtet sociale, kulturore dhe të traditës së ndërtimit të marrëdhënieve familjare, shteti i Kosovës ka zhvilluar mekanizmat e vet ligjor për të luftuar dhunën në familje.

- UNMIK-u ka shpallur Rregulloren 2003/01, “Mbi ndryshimin e ligjit lidhur me veprat penale që kanë të bëjnë me dhunën seksuale”, duke konsideruar vepër penale edhe aktin e dhunimit në një marrëdhënie martesore.
- Në maj të vitit 2003, UNMIK-u ka miratuar Rregulloren për Mbrojtjen kundër Dhunës në Familje 2003/12, duke i dhënë gjykatave rolin kryesor në lëshimin e urdhrave mbrojtës si mjet juridik civil.
- Ligji Nr. 03/L-02 date 06.11.2008, “Mbi ndryshimin e kodit të përkohshëm penal të Kosovës”, dhe Ligji Nr. 03/L-03 datë 06.11.2008, “Mbi ndryshimin e kodit të përkohshëm të procedurës penale të Kosovës”, përkufizojnë një numër të veprave penale të kryera në lidhje familjare të cilat mund të konsiderohen si dhunë në familje.

MASHT e ka sanksionuar dhunën me infrastrukturën e vet ligjore, duke e harmonizuar atë me Konventën për të drejtat e fëmijës dhe me instrumentet e tjera ndërkombëtare që lidhen me të drejtat e njeriut:

- Në korrik të vitit 2010, Presidenti i Kosovës ka dekretuar Ligjin për Mbrojtje nga Dhuna në Familje.
- Kodi etik për mësimdhënës miratuar në 2005
- Kodi i mirësjelljes dhe masat disiplinore për nxënës të shkollave të mesme të larta, 4/2007, Datë: 09.03.2007
- Udhëzimi administrativ “ Ndalimi, ndërprerja dhe inicimi i procedurës disiplinore për personelin edukativo-arsimor” **40/2005, Data: 28.09.2005**

- Ligjin e Inspeksionit të Arsimit, Nr. 2004/37
- Departamenti i inspektimit që bën mbikëqyrjen e zbatimit i ligjit dhe akteve tjera nënligjore në fushën e arsimit.

2.3.2 Mekanizmat institucional

Mekanizmi institucional nënkupton të gjithë mekanizmat të cilët kanë rol dhe përgjegjësi në parandalimin dhe luftimin e dhunës në familje në Republikën e Kosovës.

Koordinatori Nacional është organ individual përgjegjës për koordinimin, bashkërendimin, monitorimin dhe raportimin e implementimit të politikave, aktiviteteve dhe veprimeve të parapara në Programin kundër dhunës në familje.

Ministria e Drejtësisë - Ministria e Drejtësisë - Në vitin 2002, brenda MD u themelua Njësia e Avokimit dhe Ndihmë Viktimave. NjMNV u shndërrua më vonë në Divizion për Mbrojtje dhe Ndihmë Viktimave. Rolin kryesor për rastet e dhunës në familje e kanë Mbrojtësit e Viktimave. Detyrë kyçe e Mbrojtësit të Viktimave është **mbrojtja dhe përfaqësimi i të drejtave të viktimave të krimit, me theks të veçantë viktimave të : dhunës familjare, keqtrajttimeve seksuale, trafikimit me qenie njerëzore, abuzimet e fëmijëve dhe krimeve të tjera. Mbrojtësit e Viktimave i ndihmojnë të dëmtuarit në mbrojtjen e të drejtave të tyre sipas rastit edhe si përfaqësues i autorizuar, e ndihmojnë drejtpërdrejtë palën e dëmtuar që nga kontaktet e para me organet kompetente të mbrojtjes, këshillon, inicion padi, inicion procedurat për caktimin e masave të mbrojtjes, është i obliguar të marr pjesë në të gjitha seancat gjyqësore, të monitoroj mbarëvajtjen e procesit gjyqësor. Mbrojtësit e Viktimave mbulojnë tërë regjionin e Kosovës duke e përfshirë edhe pjesën veriore të Mitrovicës , kanë 15 mbrojtës në tërë territorin e Kosovës, të vendosur kryesisht nëpër gjykata e prokurori, punojnë 24 ore në ditë në 7 ditë në javë . Policia e Kosovës është e obliguarë ti thërrasë Mbrojtësit e Viktimave në**

çdo rast të paraqitjes së dhunës ne familje për ta përfaqësuar viktimën gjate dhënies se deklaratës.

Prokuroria- Zyra e Prokurorit Publik të Kosovës është e vendosur në Prishtinë, me pesë zyra rajonale të prokurorisë, dhe shtatë zyra të prokurorive komunale. Me miratimin e Kodit Penal dhe Kodit të Procedurës Penale të Kosovës në prill në vitit 2003, prokurorët vendorë dhe ndërkombëtarë kanë punuar për së afërmi për ristrukturimin dhe ngritjen e kapaciteteve institucionale te prokurorisë.

Policia e Kosovës ka të formuar strukturën policore hierarkike me njësitë e hetimeve të Dhunës në Familje: Niveli Qendror, Sektori i Hetimeve të dhunës familjare Drejtoria për hetime të Krimeve të Rënda. Në nivel rajonal, janë njësitë hetimeve të dhunës familjare. Në nivel lokal-stacione, janë së paku dy zyrtarë policorë(hetues), te cilët janë në thirrje 24 orë. Duke zbatuar dhe respektuar të gjitha Ligjet e aplikueshme në Republikën e Kosovës.

Detyrat dhe përgjegjësitë e Policisë së Kosovës janë: Policia e Kosovës i përgjigjet secilit njoftim për veprat ose kërcënimet e dhunës në familje ose shkeljes së urdhrit për mbrojtje apo të urdhrit për mbrojtje emergjente pa marrë parasysh se kush e bën njoftimin. Policia heton veprat penale dhe pa vonesë ndërmerr të gjitha masat në mënyrë që të parandalohet dhuna, fshehja e provave dhe mbrojtja e viktimës.

Sapo policia të njoftohet për vepër penale të dyshuar e cila ndiqet sipas detyrës zyrtare, pa vonesë dhe jo më vonë se **njëzet e katër orë** nga marrja e këtij informacioni e informon prokurorin publik dhe sa më parë e procedon kallëzimin penal në Prokurorinë kompetente.

Nëse ekziston dyshimi i arsyeshëm se është kryer vepra që ka të bëjë me dhunën në familje, Policia e Kosovës e ndalon te dyshimtin për 48 orë në pajtim me ligjin. Shefi i njësitit rajonal të Policisë së Kosovës kundër dhunës në familje, mund të shqiptojë urdhrin për mbrojtje të përkohshme emergjente dhe të caktojë një ose disa prej masave në bazë të **Ligjit Nr. 03/ L-182**, jashtë punës së Gjykatave. Policia e Kosovës e informon viktimën

lidhur me shërbimet e ndihmës ligjore, psikologjike dhe ndihmave të tjera në dispozicion nga institucionet qeveritare si dhe organizatat joqeveritare të cilat ofrojnë shërbime për viktimat dhe informimin e këtyre shërbimeve të përmendura (Mbrojtësin e Viktimave, Qendrën për Punë Sociale), informimin e viktimës të drejtën për të kërkuar urdhrin për mbrojtje. Me kërkesën dhe nevojën e viktimës bën sigurimin e transportimit të saj dhe vartësve në vendbanim apo vendqëndrim, strehimore, qendër mjekësore dhe Gjykatë. Gjithashtu bënë ekzekutimin e urdhrave mbrojtës shqiptuar nga Gjykata dhe Policia.

EULEX - Pas shpalljes së Kosovës shtet i pavarur, Misioni i Sundimit të Ligjit i Bashkimit Evropian (EULEX), është instaluar në Kosovë, duke i transferuar disa kompetenca të mbetura nga gjyqtarët dhe prokurorët e UNMIK-ut tek personeli i EULEX-it. Ky mision funksionon në zbatim të ligjit mbi juridiksionin, zgjedhjen e rasteve, dhe caktimin e rasteve të gjyqtarëve dhe prokurorëve të EULEX-it (Ligji Nr. 03/L-053).

Sistemi i kujdesit shëndetësor luan një rol të rëndësishëm në identifikimin dhe parandalimin e problemeve të shëndetit publik, përfshirë edhe dhunën me bazë gjinore. Me qenë se të gjitha gratë shkojnë në një qendër shëndetësore, këto të fundit përfaqësojnë një mundësi shumë të mirë për të identifikuar dhe trajtuar gratë që pësojnë dhunë fizike, seksuale apo psikologjike.

Ministria e Shëndetësisë nëpërmjet Kujdesit Parësor Shëndetësor (KPSH) ofron një shërbim, në të cilin kanë qasje individët dhe familjet në komunitet, me një kosto që mund të mbulohet nga komuniteti dhe shteti. KPSH përbën një pjesë integrale të sistemit shëndetësor të shtetit, në të cilin është bërthama, si dhe të zhvillimit të përgjithshëm social dhe ekonomik të komunitetit". Komunitat sigurojnë zbatimin e kujdesit parësor shëndetësor duke i dhënë përparësi zbatimit të masave parandaluese përmes implementimit të konceptit të mjekësisë familjare. Kosova është e ndarë në 36 Komuna, ku janë të vendosura institucionet e KPSH- së, respektivisht Qendrat

Kryesore të Mjekësisë Familjare (QKMF). Përveç QKMF-ve, në mesin e institucioneve që ofrojnë kujdes parësor shëndetësor bëjnë pjesë dhe Qendrat e Mjekësisë Familjare (QMF) dhe Punktet e Mjekësisë Familjare (PMF). Në komunat ku mungon qasja e lehtë në spitale, në kuadër të disa QKMF-ve ekzistojnë edhe maternitetet jashtë-spitalore si dhe Qendrat për Mirëqenien e Gruas (QMG). Qendra e Mjekësisë Urgjente planifikohet të funksionoj në Komunat me më tepër se 150.000 banorë. Janë pikërisht këto institucione që përballen me pacientë që kanë përjetuar dhunë fizike. Për këtë arsye ato janë aktorë të rëndësishëm në identifikimin dhe adresimin e dhunës në familje

Sistemi i shërbimeve sociale i mbrojtjes, trajtimit dhe rehabilitimit të viktimave të dhunës mbetet një sfidë e vazhdueshme edhe për Sisteme të shërbimeve sociale publike shumë më të zhvilluara se ai në Kosovë. Përpos legjislacionit i cili mund të konsiderohet i krahasueshëm me vendet e tjera të Evropës, mungojnë burimet adekuate (njerëzore dhe financiare) për ndihmë, mbrojtje dhe integrim të viktimave të dhunës.

Komunat me decentralizim kanë përgjegjësin në ofrimin e shërbimeve sociale dhe këtë e bëjnë nëpërmes Qendrave për Punë sociale.

Qendra për Punë Sociale -Është institucion publik profesional i nivelit komunal për mbrojtjen e qytetarëve në nevoja për shërbime sociale.

Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale është përgjegjëse për monitorimin dhe inspektimin e ofrimit të shërbimeve sociale nga Ofruesit e Shërbimeve Sociale ,(QPS -te dhe OJQ-te), bën hartimin e infrastrukturës ligjore, politikave dhe standardeve për ofrimin e shërbimeve sociale. Organi i kujdestarisë është në kuadër të QPS-ve dhe funksion i tij është mbrojtja e interesit me të mirë të fëmijëve në cilën do procedurë që ftohen.

MAPL ka krijuar tridhjetekatër NDNJK (Njësi për të Drejtat e Njeriut në Komuna). Në të shumtën e rasteve këto njësi

koordinohen zyrtari për barazi gjinore. Zyrtari për barazi gjinore në komuna promovon barazinë gjinore, perspektiven gjinore në shoqëri, bashkëpunon me të gjitha organet relevante brenda për brenda komunës, harton politika dhe bën parandalimin e dhunës në familje. Për të gjithë zyrtarët e NJDNJK-së, MAPL ka paraparë njëzet modulet të trajnimeve përfshirë dhunën në familje dhe dhunën në baza gjinore. Gjithashtu MAPL konform Planit të Veprimit ka parapri me fushata senzibilisuese, publikime dhe shpërndarje të materialeve që kanë të bëjnë me perspektiven gjinore, të drejtat e gruas dhe fëmijëve. Të gjitha këto aktivitete koordinohen me zyrtarët për barazi gjinore në komuna.

Ministria e Arsimit Shkencës dhe Teknologjisë. MASHT-i synon që veprimtaria e të gjitha institucioneve arsimore të sigurojë një nivel të lartë përvetësimi, zbatimi, avancimi dhe promovimi për të drejtat e fëmijëve/njeriut në sistemin arsimor pa marrë parasysh etnitetin, prejardhjen, gjininë, racën dhe gjendjen psiko-fizike të tyre.

Futja në kurrikulat mësimore,²⁹ e temave nga fusha e të drejtave të njeriut

(fëmijëve) qoftë nëpërmjet lëndës edukatë qytetare, apo përmbytjeve ndër-lëndore, synon formimin e individit të aftë të jetojë në një shoqëri demokratike, të njohë dhe të përvetësojë vlerat themelore të demokracisë që mbështeten në respektimin e të drejtave të njeriut, të tolerancës dhe solidaritetit njerëzor. Falë kësaj qasje sot fëmijët e Kosovës mësojnë më shumë për të drejtat

²⁹ i) **Ne klasën e IV, Lënda e Edukatës qytetare**- nxënësit përvetësojnë konceptet që kanë të bëjnë me të drejtat e fëmijës; të drejtat e njeriut; puna e fëmijëve etj; (ii) **Kapitull në klasën V**- Nxënësit mësojnë përmbytjen e koncepteve bazë të këtyre dy nënkategorive, si: familje, shkollë, rol shoqëror, shtëpi-banesë; të kuptojë rolin, detyrat, të drejtat dhe obligimet e familjes dhe shkollës; (iii) **Ne klasën e IX-të**- Nxënësit mësojnë: tipet e ndryshme të familjeve, strukturën e roleve si dhe raportet gjinore e gjenerative në familje, ndryshimet në familjen bashkëkohore, komunikimi dhe bashkëpunimi prind-fëmijë si nevojë e domosdoshme për edukimin dhe zhvillimin e shëndoshë të fëmijëve, trafikimi i qenieve njerëzore; dhuna gjinore dhe dhuna në familje;

e tyre si në familje ashtu edhe në shkollë (edukata qytetare, aftësi për jetë, etj.) dhe kjo i kontribuon patjetër edhe ndryshimeve pozitive në raportet brenda familjes.

Gjithashtu MASHT ka siguruar implementimin e disa projekteve³⁰ siç është ai i përfshirjes së disa moduleve në klasat e VIII-ta, të cilat janë në funksion të edukimit të fëmijëve në çështjet **gjinore**, çështjet anti-trafikim dhe ato shëndetësore. **Moduli** është duke u aplikuar në 5030 shkolla me mundësi që të zgjerohet në të gjitha shkollat e vendit.

Krahas integritit të këtyre temave MASHT ka bërë edhe një varg trajnimesh, me mësimdhënësit.

Roli i shoqërisë civile në mbrojtjen e viktimave dhe monitorimin e dhunës në familje. Në maj 2004, Rrjeti i Programit të Grave të Institutit për Shoqëri të Hapur dhe Avokatët e Minesotës për të Drejtat e Njeriut (MAHR) kanë filluar Programin Nacional të Dhunës Ndaj Grave për Evropën Qendrore dhe atë Lindore, Evropën Juglindore dhe Kaukazin, Azinë Qendrore dhe Mongolinë. Organizatat regjionale jo qeveritare në fushën e dhunës ndaj grave dhe barazisë gjinore do ta marrin përsipër rolin e Monitoruesit Nacional të Dhunës Ndaj Grave (DHNG) dhe të ndihmojnë vazhdimësinë e zhvillimit dhe mirëmbajtjes së Web Faqeve Vendore Stop Dhunës Ndaj Gruas (STOPVAW). OJQ-ja e zgjedhur si Monitorues Nacional i Dhunës Ndaj Grave, për Kosovën, është Qendra Kosovare për Studime Gjinore të cilët kanë marrë përsipër menaxhimin e Faqes Vendore për Kosovën me ndihmën e ekspertëve përkatës dhe me këshillime të vazhdueshme me Rrjetin e Programit të Grave dhe Avokatëve të Minesotës për të Drejtat e Njeriut.

Në Kosovë është një numër i organizatave jo qeveritare që trajtojnë fenomenin e dhunës në familje siç janë: Koalicioni i Strehimoreve, Rrjeti i Grave të Kosovës, shoqata e juristëve Norma etj.

³⁰ Në klasën e VIII janë përfshirë modulet: (çfarë janë stereotipet dhe rolet gjinore, si ta mbaj dhunën larg jetës sime, si të kujdesëm për shëndetin tim, çfarë është trafikimi me qenie njerëzore, çfarë është seksualiteti etj).

Media ka rol të rëndësishëm në krijimin dhe promovimin e një opinionit të fuqishëm shoqëror kundër dhunës në familje. Ato duhet të jenë më të ndjeshme ndaj fenomenit të dhunës në familje, më këmbëngulëse në promovimin e vlerave të familjes dhe të kenë qëndrim të prerë kundër stereotipeve me bazë gjinore.

Informimi mbi dhunën në familje nga ana e medias ka rëndësi të veçantë për qasjen në mënyrë kritike ndaj fenomenit, por edhe për përcjelljen e mesazheve në dobi të vetëdijesimit të popullatës e sidomos të brezit të ri. Megjithatë jo gjithmonë raportimi i dhunës bëhet konform etikës profesionale, në jo pak raste, dhuna në familje është përdorur si skupë gazetaresk e jo si mënyrë kritike për t'ju qasur fenomenit dhe për të sensibilizuar opinionin publik.

Kapitulli i III-të

3.1 Analiza SWOT

Përmbledhje e analizës SWOT të bërë nga grupet e punës

Përparësitë	Mangësitë
<ol style="list-style-type: none"> 1. Infrastruktura ligjore ekzistuese 2. Infrastruktura institucionale ekzistuese politike -bërës (qendrore dhe lokale) 3. Shërbimeve sociale, arsimore, shëndetësore dhe juridike ekzistuese 4. Baza e të dhënave që disponohet nga QPS dhe DMS, OJQ-te 5. Modeli i raportimeve QPS/ DMS, OJQ, MPMS 6. Bashkëpunimi ndërinstytucional për trajtimin e kategorive të dhunës në familje (gra dhe fëmije). 7. Motivimi i punonjësve dhe stafit që punon me viktimat e dhunës 8. Bashkëpunimi i institucioneve qeveritare me organizatat jo - qeveritare profesionale në fushën e luftës kundër DhNF 9. Modele adekuatë të prezantuara nga shoqëria civile 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Implementimi i ligjeve ekzistuese në fushën e mbrojtjes, parandalimit dhe shërbimeve 2. Kapacitetet e kufizuara profesionale, mungesa e etikës profesionale 3. Mungesa e institucioneve rehabilituese 4. Koordinimi jo i mjaftueshëm ndërmjet institucioneve vepruese 5. Pamjaftueshmëria dhe cilësia e dobët e shërbimeve ekzistuese <ol style="list-style-type: none"> a. Mungesa e strehimoreve b. Mungesa e trajnimeve profesionale jo - formale c. Mungesa e programeve të integritit të përhershëm të viktimave d. Mungesa e banesave sociale për rastet e viktimave të dhunës në familje 6. Mungesa e një bazë të të dhënave të integruar në nivel nacional për kategorinë e viktimave të

	<p>dhunës në familje</p> <p>a. Mungesa e një sistemi të dhënash për nxënësit dhe familjet e tyre</p> <p>Mungesa buxhetore</p> <p>b. Mungesa e bashkëpunimit me median</p>
Mundësitë	Kërcënimet
<ol style="list-style-type: none"> 1. Ndryshime në qasje në shoqërisë kosovare ndaj dhunës. 2. zbatimi i Ligjit për mbrojtjen nga dhuna në familje 3. Futja e shërbimeve profesionale dhe të standardizuara në fushën e mbrojtjes, shërbimeve shëndetësore, arsimore dhe sociale 4. Lidhja e marrëveshjeve në nivel ndërministror/institucional si dhe i marrëveshjeve ndërshtetërore 5. Themelimi i një baze unike të dhënave të integruara në nivel nacional 6. Rritja e buxhetit dhe donacioneve vendore dhe ndërkombëtare 7. Detyrimet ndaj instrumenteve ndërkombëtare 8. Procesi IE favorizues për ndryshime pozitive 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Keqinterpretimi i vlerave njerëzore 2. Varfëria e përgjithshme në vend 3. Rritja e tregueseve të kriminit në vend dhe vendet e rajonit 4. Mungesa e respektimit të ligjit në fuqi 5. Mungesa e katedrës për punëtor social dhe ofruesve të shërbimeve [mungesa e burimeve njerëzore] 6. Papërshtatshmëria e vendit të punës me edukimin adekuat 7. Mungesa e motivimit për profesionin e punonjësit social 8. Mentaliteti dhe e drejta zakonore

ndërkombëtare 7. Detyrimet ndaj instrumenteve ndërkombëtare 8. Procesi IE favorizues për ndryshime pozitive	social 8. Mentaliteti dhe e drejta zakonore
---	---

3.2 Çështje kritike nga Analiza, Hulumtimet dhe Konsultimet me grupet e punës

Procesi gjithëpërfshirës i konsultimit në të gjitha nivelet e sektorëve të drejtësisë, shërbimeve sociale, shoqërisë civile dhe politikë-bërjes, ofroi informata të çmueshme mbi çështjet kyçe që kanë të bëjnë me dhunën në familje me të cilat po përballet shoqëria jonë.

3.2.1 Çështjet kritike në kuptimin dhe zbatimin e kuadrit ligjor

(Çështje të cilat kanë dalë gjatë zhvillimit të punëtorive dhe konsultimeve me ekspertët)

Legjislacioni mbi dhunën në familje nuk është efikas. Për të duhen rregulla të qarta zbatuese. Njohja e dobët e legjislacionit nga ana e gjykatësve dhe prokurorëve paraqet një pengesë shtesë.³¹

- *Niveli i njohjes së Konventave ndërkombëtare dhe zbatimit nga gjyqtarët, prokurorët dhe avokatët është i kufizuar*

Problemet me kuadrin ligjor qëndrojnë në faktin se, ndërsa *konventat e ratifikuara* nga Parlamenti i Kosovës, lidhur me të drejtat e njeriut në përgjithësi, dhe të grave e fëmijëve në veçanti, janë të shumta, e në bazë të Kushtetutës quhen pjesë e legjislacionit të brendshëm dhe janë të detyrueshme për zbatim, niveli i njohjes së tyre dhe zbatimit nga gjyqtarët, prokurorët dhe

³¹ Raporti i Progresit 2007 për KOSOVËN nën RKSOKB 1244

avokatët është i kufizuar. Këto instrumente janë të panjohura prej viktimave të dhunës në familje. Kjo sjell *mos aplikimin e tyre në mënyrë të drejtpërdrejtë nga sistemi i drejtësisë, dhe mosvënien e tyre në shërbim të viktimave dhe të atyre që kërkojnë qasje në drejtësi* (nga monitorimi i vendimeve gjyqësore ka rezultuar se përgjithësisht referimi tek këto konventa është pothuajse jo-ekzistues).

- *Shtyrjet në lëshimin e urdhrave mbrojtës dhe dënime të buta për kryerësit recidivist dhe shkelësit e urdhrave mbrojtës*

Gjyqtarët civil kanë një rol të rëndësishëm në garantimin e sigurisë dhe mirëqenies së viktimave të dhunës në familje përmes lëshimit të urdhrat të mbrojtjes. Megjithatë janë identifikuar një numër çështjesh kritike që kanë të bëjnë me përgjigjet nga gjyqtarët dhe vendimet e tyre mbi urdhrat mbrojtës. Kështu hulumtimi i bërë për këtë qellim ka treguar se ka shtyrje në lëshimin e urdhrave mbrojtës; dënime të lehta për përsëritësit dhe shkelësit e urdhrave mbrojtës; lëshim i kufizuar i masave të parapara sipas ligjit për mbrojtje nga dhuna në familje arsyetim i dobët i aktvendimeve me të cilat shqiptohen urdhrat mbrojtës; dhe vëmendje e kufizuar në sigurimin e zbatimit të urdhrat mbrojtës.

Vihen re dënime të buta të dhëna nga Gjykatat lidhur me recidivistet dhe shkelësit e urdhrave të mbrojtjes.

- *Lëshim i kufizuar i masave të parapara sipas rregullores për mbrojtje kundër dhunës në familje*

Megjithëse Rregullorja parasheh një numër të masave të cilat krijojnë bazë për mirëqenien afatgjate të viktimës, siç janë: urdhri për të paguar qiranë e banesës së viktimës ose fëmijëve të saj kur siguria dhe mirëqenia e viktimës nuk lejon kthimin në banesën e përbashkët; pagesën e alimentacionit për kohëzgjatjen e UM-së;

³² “Përgjigja e akteve të drejtësisë ndaj dhunës në familje në Kosovë” – Kapitulli pare-Ariana Qosaj-Mustafa dhe Nicole Farnsworth- Shtator 2009

kthimin e fëmijëve të viktimës duke caktuar kujdes të përkohshëm; ndalimin e shitjes së pasurisë nga viktimat ose kryerësi derisa UM-ja është valide, etj. Jo të gjitha masat aplikohen nga gjyqtarët.

- *Arsyetim i varfër i aktvendimeve me të cilat shqiptohen urdhrat mbrojtës*

Arsyetimet e vendimeve gjyqësore rezultojnë të jenë të cekëta, pa analiza të qarta të faktit kriminal, dhe të shkaqeve të kryerjes së veprës. Nga vendimet ndodh që të mos kuptohet thelbi dhe shkak, dhe motivet e dhunës. Misioni i OSBE-së në Kosovë ka raportuar më parë se aktgjykimet e gjykatave në kontestet civile shpesh nuk përmbajnë arsyetim të mjaftueshëm, gjë që shkel ligjin procedural dhe mund të shërbej si bazë për ankesë.

Ndërkohë, është e domosdoshme që për efektivitetin e mbrojtjes së ushtruar prej avokatëve të **minimizohen ose eliminohen probleme që kanë të bëjnë me etikën profesionale të tilla si:** heqja dorë nga mbrojtja gjatë procesit, mungesa e profesionalizmit, mosparaqitja në seanca të ndryshme gjyqësore, zvarritjet, etj.

- *Vëmendje e kufizuar në sigurimin e zbatimit të urdhrave mbrojtës*

Ekspertet mendojnë se Rregullorja, nuk është hartuar në përputhje me situatën ekonomike të familjeve në Kosovë. Dhuna në familje shpesh shfaqet në familjet që kanë një nivel të ulët ekonomik, gjë e cila ndikon drejtpërsëdrejti në zbatimin e UM-ve. Një nga arsytet e gjetura nga hulumtimi, pse janë shkelur në masë të konsiderueshme UM-të³³ është pikërisht gjendja financiare e familjes, e cila nuk lejon zbatimin e tyre.

³³ Nga 563 UM sa janë shqiptuar, sipas Policisë së Kosovës, janë raportuar 32 shkelje të UM-ve që nga viti 2003

- *Kapacitete të kufizuara profesionale kushtuar çështjeve gjyqësore të dhunës në familje*

Gjyqtarët kanë kompetencë të shqyrtojnë të gjitha çështjet penale, civile, administrative, tregtare, familjare si dhe çdo çështje tjetër të përcaktuar më ligj. Është shumë e rëndësishme që këto seksione të specializohen me çështjet e dhunës në familje.

- *Besim i kufizuar i qytetarëve në sistemin gjyqësor*

Ka një besim të kufizuar të publikut te veprimtaria dhe autoriteti i gjyqësorit. *Arsyet mund të jenë të lidhura me të meta, mangësi apo paqartësi të kuadrin ligjor dhe institucional, por edhe me korrupsionin në gjykata. Gjithashtu qëndrimi mosbesues lidhet me faktin sepse të interesuarit nuk e kuptojnë si funksionon gjykata dhe bëhen dyshues; nuk i kanë të qarta procedurat që duhet të ndjekin.*

- *Mungesa e raportimit të dhunës ndaj fëmijëve, të moshuarve dhe personave me aftësi të kufizuar.*

Ndërsa realiteti paraqet raste të abuzimeve të prindërve ndaj fëmijëve, dhe anëtarëve të tjerë të familjes të moshuar apo persona me aftësi të kufizuar praktika gjyqësore paraqet shumë pak. Në rastin e fëmijës, ai e ka të vështirë të denoncojë prindin si dhunues. Njohuri të specializuara lidhur me metodikën e gjykimit, teknikat e pyetjes së të miturve që janë pjesë e dhunës në familje, në përputhje kjo me veçoritë e moshës dhe psikologjisë janë ende të kufizuara.

3.2.2 Çështje kritike të funksionimit të mekanizmave institucional

(Çështjet kritike kanë dalë gjatë zhvillimit të punëtorive, konsultimeve me ekspertet si dhe nga hulumtimet)

- *Kosova nuk ka infrastrukturën e nevojshme institucionale për mbrojtjen dhe mbështetjen e grave dhe fëmijëve, viktimat të dhunës në familje.*

Strehimoret ekzistuese që mbrojnë viktimat e dhunës në familje nuk kanë mbështetje të duhur financiare për të ofruar shërbime adekuate shëndetësore, arsimore dhe integruese për viktimat e dhunës në familje. Në disa raste Strehimoret për shkak të mungesave financiare janë të detyruara ti kthejnë viktimat në shtëpitë e tyre. Gjithashtu ka mungesë të një koordinimi të vazhdueshëm të punës së strehimoreve me QPS si dhe institucione të tjera, akterë të rëndësishëm në çështjet e dhunës në familje.

Për fëmijë të abuzuar nga dhuna në familje mjedisi fizik (kopshte apo shkolla) ndikon shumë në relaksim e tij, në mbrojtjen dhe integrimin. Megjithëse shkollat në disa raste janë ristrukturuar, në to nuk janë parashikuar mjedise çlodhëse për fëmijët të abuzuar nga dhuna në familje si: dhomat e qetësisë, një aneks ngrënieje, dhoma e artit, e lojërave me dorë, mjediset e informimit dhe komunikimit etj. Mjediset ekzistuese si biblioteka, dhomat e veprimtarive, palestrat, sallat e kompjuterëve vihen pak në shërbim të tyre. Nga ana e mbrojtjes godinat janë pak të siguruara, rrethimet dhe sistemi i komunikimit nuk janë efikas. Numri i madh i nxënësve për klasë në disa zona është tepër shqetësues për këta fëmijë.

- *Mungesa e burimeve njerëzore dhe kapaciteteve profesionale të përgatitura për parandalimin dhe ofrimin e shërbimeve, viktimave të dhunës në familje.*

Një vrojtimi i realizuar nga OSBE vitin 2007, ka gjetur se prokuroria është një organ i cili ka mungesa të theksuara në kuadrin ligjor sa i përket numrit të punonjësve ashtu edhe sa i përket kapaciteteve profesionale. Kjo ka bërë që funksionet e reja kanë rënduar strukturën prokuroriale në kohën kur ajo ka qenë edhe ashtu e rënduar me personel dhe kapacitete të kufizuara si pasojë e angazhimit në rritje në fazën e hetimit sikurse dhe mbikëqyrjen e punës së policisë gjatë fazës hetimore.

Në përgjithësi, RRGK ka parë se ZNJ dhe avokatët kanë nivel të ulët të kuptimit dhe njohurive të legjislacionit të aplikueshëm që

lidhet me shkeljet gjatë dhunës në familje. Disa ZNJ nuk dinin për ekzistencën e Rregullores për mbrojtje kundër dhunës në familje dhe si përkufizohen aktet e dhunës në familje.

Ne shkolla, shërbimi më i specifikuar për të ndihmuar fëmijët e abuzuar nga dhuna në familje është ai i psikologut dhe punonjësit social. Situata e deritanishme e shërbimit psikologjik është në nivel të projektit.

- ***Institucione të rëndësishme të zbatimit të ligjit nuk e konsiderojnë dhunën në familje si një prioritet***

EULEX si një nga institucionet më të rëndësishme të sundimit të ligjit në Kosovë, nuk e konsideron çështje të saj dhunën në familje si pjesë e misionit të tij. Çështjet gjinore nuk përmenden, në mandatin fillestar të EULEX-it. Rastet e dhunës në familje nuk janë konsideruar si prioritet. "Dhuna në familje si e tillë nuk mbulohet me mandatin e prokurorëve të EULEX-it. Një prokuror i EULEX-it do të kishte fuqi ekzekutive në rast të dhunës në familje vetëm nëse kjo çon në vrasje".

- ***Qendrat për Punë Sociale, megjithëse e kanë në mandatin e tyre ndihmën dhe përkrahjen e viktimave janë pasive në rastin e dhunës në familje***

Qendrat për Punë Sociale janë të obliguara që të bashkëpunojnë me të gjithë akteret në procesin e mbrojtjes së viktimave të dhunës në familje. Nëse QPS vlerëson se viktimat ka nevojë për strehim e siguron strehimin për viktimën në OJQ-te përkatëse nga të cilat MPMS blen shërbime për Viktimat e dhunës në familje. Nëse Gjykata shqipton urdhër për mbrojtje ajo e njofton QPS-ne dhe kjo e fundit nëse vrenë se urdhri po shkellet ka obligim ta njoftoj gjykatën me qëllim të mbrojtjes së viktimës. QPS gjegjësisht Organi i Kujdestarisë ka obligim që të marre pjesë në cilën do procedure që ftohet kur është në pyetje mbrojtja e interesit me të mirë të miturit. Sa i përket mbajtjes së kontakteve të prindërve me fëmijët, QPS-te janë të obliguar të respektojnë vendimet e gjykatave dhe të ndërmjetësojnë në mbajtjen e kontakteve nëse gjykata e ka len mbajtjen e

kontakteve nëpërmes QPS-ve. Te gjithë akteret tjerë kane obligim të njoftojnë QPS-te për rastin e dhunës me qëllim që rasti të menaxhohet dhe viktimës ti ofrohen shërbime sociale sipas nevojave që ajo/ai ka . Të gjithë Nëpunësit e Shërbimeve Sociale gjatë punës se tyre duhet te respektojnë “Kodin e Etik ” dhe ofrimin e shërbimeve të bëjnë në mënyre profesionale bazuar ne Ligje dhe standarde që janë të përcaktuara për ofrimin e shërbimeve sociale .

- *Institucionet përballen me sfida operative*

Pothuaj të gjitha institucionet përballen me sfida të natyrës financiare dhe mungesë të mjeteve të lëvizjes apo komunikimit. Raporti,³⁴shënon se ka shumë raste kur viktimat humbin sesionet gjyqësore, për shkak të mungesave të MV të shkaktuara për shkak të mungesës së infrastrukturës së transportit dhe komunikimit.

- *Mungesë bashkëpunimi ndërmjet institucioneve*

Bashkëpunimi i dobët në mes të policisë dhe prokurorisë mund t'i bëjë viktimat ngurues që të raportojnë aktet e dhunës në familje ose të besojnë se sistemi gjyqësor do t'i ofrojë atyre mjete efektive ligjore. Gjersa masat të ndërmerren për të siguruar se prokuroria dhe policia të punojnë së bashku në hetime dhe të mbledhin dëshmi substanciale. Është e qartë se trajtimi i dobët në emër të policisë mund të kontribuojë në atë që viktimat të tërheqin raportet e tyre ose të vendosin që mos të raportojnë në të ardhmen, dhunë recidiviste.

- *Hapësira dhe mungesa në sistemin e referimit*

Kërkohet një koordinim më i mirë nga mekanizmat referues në mes të të gjitha agjencive që asistojnë në mbrojtjen e të drejtave të viktimave me qëllim të mbrojtjes së të drejtave të viktimave të dhunës në familje. Mekanizmat dhe aktoret e përfshire duhet të

³⁴ Ibid fq 46

përkufizojnë qartë rolet dhe përgjegjësitë e çdo pale në pajtim me ligjin e aplikueshëm, si dhe të përcaktojnë procedurat operative për reagim të përmirësuar dhe të koordinuar në nivel regional dhe mbarë vendorë. Trajnimet multidisiplinore gjithashtu përmirësojnë komunikimin në mes të të gjitha institucioneve të përfshira.

- *Pamjaftueshmëria e shërbimeve dhe cilësia e tyre e dobët*

Me gjithë përmirësimet që janë bërë vitet e fundit, shërbimi shëndetit parësor urban është karakterizuar nga disa probleme të cilat konsistojnë në: shpërndarjen e pabarabartë të ambulancave dhe qendrave shëndetësore (përqendrimi i tyre kryesisht në komunat kryesore). Si rezultat i largimit të mjekëve nga zonat rurale si dhe i lëvizjeve migruese të popullsisë po bëhet gjithnjë e më shumë i vështirë planifikimi i nevojave shëndetësore të popullsisë. Për këto arsye, komunitete të caktuara janë të pambuluara me shërbime shëndetësore.

Një nga mangësitë tradicionale në fushën e burimeve njerëzore në sistemin shëndetësor është mungesa e ekspertëve në promocionin shëndetësor dhe në politikat & planifikimin e shëndetësisë. Mjekët e familjes nuk janë të dëshiruar për qytetarët aq sa mjekët specialistë, ndërkohë që pikërisht mjekët e familjes përfaqësojnë një instrument diagnostikues dhe trajtues për viktimat e dhunës në familje. Mjekët e familjes dhe specialistët identifikohen si dy kategori që duhet të edukohen për problemet e dhunës në familje.

- *Shkalla e ulët e ndërgjegjësimit të ofrueseve të shërbimeve*

Punonjësit e shëndetësisë, QPS, sistemit të drejtësisë dhe arsimit janë ndër njerëzit të cilët mund të ndryshojnë dhe të shpëtojnë jetët në rrezik të pacientëve / viktimat të dhunës në familje. Ofruesit e shërbimeve në këto fusha e kanë potencialin për të identifikuar, vlerësuar dhe trajtuar viktimat e dhunës, por atyre iu mungojnë ndërgjegjësimi dhe shprehitë bazë për të kapërcyer barrierat personale ndaj çështjes së dhunës në familje. Mungesa e ndërgjegjësimit të institucioneve shtetërore në përgjithësi

shpjegon edhe mungesën e ndërgjegjësimit të ofruesve të shërbimeve që ndër-veprojnë drejtpërdrejt me viktimat e dhunës në familje. Strukturat apo individët prej të cilëve priten ndryshimet nuk ekzistojnë në vakum, ato mbështeten në kontekstin patriarkal që dikton reagimet pranuese të dhunës në familje.

Kapitulli i IV-ët

4.1 Objektivat strategjik dhe specifik

Objektiv strategjik 1- Parandalimi dhe përfshirja

Deri në vitin 2013, të krijojmë mekanizma efikas dhe gjithëpërfshirës për parandalimin e dhunës në familje.

Objektiv specifik 1.1 Të hartohen politika në nivel qendror dhe lokal për parandalimin, mbrojtjen dhe ofrimin e shërbimeve për viktimat dhe ushtruesit e dhunës në familje.

Objektiv specifik 1.2 Të sensibilizohet shoqëria mbi dhunën në familje.

Objektiv specifik 1.3 Të krijohen mekanizma për edukimin dhe vetëdijesimin e të rinjve mbi dhunën në familje.

Objektiv specifik 1.4 Të rritet masa e raportimit të dhunës në familje

Objektiv strategjik 2- Mbrojtja

Të arrijmë që deri në vitin 2013, të kemi siguruar mekanizma efikas të mbrojtjes së viktimave të dhunës në familje.

Objektiv specifik 2.1 Të sigurojmë shërbime efikase për mbrojtjen fizike të viktimave të dhunës në familje në të gjithë territorin e Kosovës.

Objektiv specifik 2.2. Të ngremë kapacitetet e aktereve (policisë, prokurorisë, gjykatave dhe qendrave për punë sociale) për trajtimin e dhunës në familje.

Objektiv specifik 2.3 Te sigurojmë ndihmë juridike falas për viktimat e dhunës në familje

Objektiv strategjik 3- Shërbimet

Të sigurojmë shërbime efikase për rehabilitimin dhe integrimin e viktimave dhe kryerësve të dhunës në të gjithë territorin e Kosovës si dhe të rrisim qasjen e viktimave ndaj këtyre shërbimeve

Objektiv specifik 3.1 Të ndërtojmë dhe fuqizojmë kapacitetet e punonjësve të shëndetësisë, të shërbimeve sociale, dhe arsimore për ofrimin e shërbimeve viktimave të dhunës në familje

Objektiv specifik 2.2 Të ngritën politika të mbështetjes ekonomike të viktimave dhe ushtruesve të dhunës.

Objektiv specifik 2.3 Të ndërtojmë dhe fuqizojmë shërbime sociale (shëndetësore, arsimore, sociale, ekonomike, juridike) për viktimat dhe kryerësit e dhunës në familje

4.2 Formulimi i politikave dhe programeve për çdo sektor

Programi nacionale kundër dhunës në familje synon rritjen e qasjes në shërbime për viktimat e dhunës në familje, me qëllim parandalimin e dhunës, mbrojtjen e viktimave dhe ndëshkimin e rehabilitimin e dhunuesve.

1. Legjislacioni

- të amendamentohet Ligji mbi Familjen me theks në procedurat për adresimin e dhunës në familje
- të fuqizohen mekanizmat ligjor zbatues të parapara për adresimin e dhunës në familje
- të fuqizohen mekanizmat ligjor në kuadër të shkollës dhe institucioneve të tjera për adresimin e dhunës
- të parashikohet në ligj largimi i përkohshëm i ushtruesit të dhunës

2. Institucionet

- të ngrihen shërbime profesionale në shkolla
- të ngrihen institucione të shërbimeve (ligjore, sociale, arsimore e shëndetësore) për viktimat dhe ushtruesit e dhunës të financuara nga buxheti i shtetit (qeveria)

- të krijohen qendra sociale dhe rehabilituese për viktimat dhe ushtruesit e dhunës
- krijimi i hapësirave (në institucionet) për median për pasqyrimin real dhe të drejtë të rasteve të dhunës
- shkëmbimi i informacionit ndërmjet institucioneve publike dhe jo-publike për shërbimet ndaj viktimave të dhunës

1. Mjetet financiare

- të krijohen linja buxhetore për mbulimin e nevojave të strehimoreve dhe të viktimave të dhunës në familje
- të përmirësohen kushtet e punës për punonjësit social të qendrave sociale që duhet të ndjekin rastet e emergjencës.
- të sigurohet mbështetje financiare për viktimat dhe ushtruesit e dhunës në familje (nënave vetushqyese) gjatë periudhës së ndarjes nga familja të parashihet në ligj.
- të ngrihen banesa sociale për strehim të përkohshëm të viktimave të dhunës në familje

2. Burimet Njerëzore

- të ngrihen kapacitetet e punonjësve të shëndetësisë për trajtimin shëndetësor dhe social të viktimave të dhunës
- të ngrihen kapacitetet e psikologëve të shkollave për identifikimin dhe trajtimin e problemeve të dhunës në familje
- të ngrihen kapacitetet e punonjësve social në QPS dhe strehimore
- të ngrihen kapacitete të medias veçanërisht e gazetareve për trajtimin e dhunës në familje
- të ngrihen kapacitetet e gjyqtareve në lidhje me trajtimin e rasteve të dhunës në familje

3. Programet

- të krijohet një program këshillimi për familjen pranë qendrave për punë sociale

- të unifikohet dhe plotësohet data baza me të dhënat për dhunën në familje pranë Ministrisë për Punë dhe Mirëqenie Sociale.
- të bëhen efektive linjat pranë policisë për raportimin e dhunës
- të krijohen programe të kreditimit të viktimave për të rifilluar një aktivitet ekonomik
- të nxiten programe për fuqizimin e familjes
- të ngrihen programe të punësimit, formimit profesional, ndërmjetësimit për viktimat dhe ushtruesit e dhunës në familje
- të ngrihen programe të vetëdijësimit në shkollë, komunitet për parandalimin e dhunës në familje
- të ngrihen urat e bashkëpunimit të institucioneve me median dhe shoqërinë civile për parandalimin e dhunës në familje (fushata, trajnime,)
- të ngrihen programe të rehabilitimit për viktimat dhe ushtruesit e dhunës.
- të ngrihen programe të trajtimit afatgjatë për viktimat e dhunës deri në ri-integrimin e tyre të plotë në jetën normale (strehim, punësim mbrojtje ligjore mbështetje psiko-sociale).

Kapitulli i V-të

5.1 Plani nacional i veprimit

5.2 Plani i monitorimin dhe vlerësimit të programit.³⁵

Përpjekjet për të koordinuar dhe monitoruar procesin janë dimensioni më kritik i implementimit të suksesshëm të Programit. Një mekanizëm i aftë monitorimi dhe koordinimi duhet të ngrihet për të siguruar suksesin e implementimit të kësaj strategjie, me një set të thjeshtë por të menaxhueshem treguesish.³⁶ Për këtë gjë duhet ngritur një bazë të dhënash si dhe mekanizmat për monitorimin e tendencave të këtij fenomeni në kohë. ABGJ e cila është dhe institucioni që bën monitorimin dhe vlerësimin e programit duhet të përgatisë raporte periodike të cilat vlerësojnë implementimin e masave dhe veprimeve nga institucionet relevante. Këto raporte do t'i paraqiten Qeverisë si Raporte progresi por nuk do të jenë të vetmet. Shoqëria civile, nga ana e saj mund të përgatisë raporte dhe dokumente të cilat të jenë të bazuara në studime dhe vlerësime të segmenteve të veçanta të programit.

³⁵ Çdo institucion përgjegjës për implementimin e këtij programi duhet të zbërthejë në plane periodike masat dhe veprimet e këtij dokumenti. ABGJ është përgjegjëse për monitorimin dhe vlerësimin përfundimtar të programit.

³⁶ Shiko grupin e tregueseve për monitorimin e masave dhe veprimeve në “Matrica e masave dhe veprimeve”

Autorët dhe kontribuues të tjerë

Agjencia për Barazi Gjinore:

Shqipe Krasniqi - Kryeshefe Ekzekutive

Edi Gusia – Shefe e Divizionit Raportim Monitorim

Women's Safety and Security Initiative:

Nazlije Bala – Drejtori programit

Nita Luci – Këshilltare

Dokumenti u përgatit me ndihmën e:

Mirela Muça - Hartuese e dokumentit

Zamira Hyseni - Koordinatorë e procesit

Grupet e punës:

Parandalimi:

Mbrojta dhe Siguri

Tahire Haxholli

Hysni Shala

Drita Rexhepi

Sakibe Doli-Dobruna

Nazife Jonuzi

Naime Sherifi

Lumnije Decani

Valbona Salihu

Leonora Selmani

Merita Jonuzi

Nezaqete Rukovci

Florentina Beqiraj

Shpresa Elshani

Rafet Fetahu

Shenaj Berisha

Igballe Rogova

Naser Ajeti

Emin Emini

Bujar Uka

Përkrahja dhe Trajtimi

Lirie Maksutaj

Sakibe Doli-Dobruna

Nazife Jonuzi

Naime Sherifi

Fetije Murturi

Plani i veprimtimit 2011-2014

Objektiv strategjik	Objektiv specifik	Masat/veprimet	Institucionet bartëse	Afati kohor	Buxheti	Treguesit e monitorimit
1. Deri në vitin 2014, të krijojmë mekanizma efikas dhe gjithëpërfshirës për parandalimin e dhunës në familje	1.1 Të hartohen politika në nivel qendror dhe lokal për parandalimin, mbrojtjen dhe ofrimin e shërbimeve për viktimat dhe ushtruesit e dhunës në familje.	1. Hartimi i programeve për psikologët për në shkolla 2. Hartimi i programeve për punonjës social, MPMS që në vitin 2006 ka të hartuar Doracakun profesional pre Nëpunësit e Shërbimeve Sociale „Reagimi ndaj Rasteve të Dhunës në Familje “ hartuar nga MPMS në bashkëpunim me OSBE-në	MASHT DKA Grupi i punës MPMS	2011-2012	7000 € BKK 70.000€	Programi i hartuar Raportet e punës të grupit punues MPMS për organizimin e trajnimeve për Ofruesit e Shërbimeve sociale ndan ; 70.000€
	1.2. Të sensibilizohet	Pëfshirja e 80 pedagogëve dhe psikologëve në komuna	MASHT Komunitat Drejtoritë Komunale të arsimit	Viti akademik 2011-12	34.560 € BKK	Numri i psikologëve dhe pedagogëve Numri i shkollave pilot me psikolog
		Pëfshirja e kurrikulës me tema të dhunës në familje dhe marrëdhënieve familjare në katedrën e psikologjisë.	Fakulteti i Filozofisë	Viti akademik 2011-12	21.600 € Universiteti	Kurrikula e miratuar
		Organizohen fushata mediale me temë dhunën në familje	MAPL MD	2011-2014	5.000 € 1.500€	Numri i fushatave

			Donatorët OJQ Mediat		29.900€	mediale të përgatitura Impakti në publik
		Tryezat të rrumbullakëta me pjesëmarrje të komunitetit dhe subjekte relevante (media, institucione qendrore dhe lokale, OJQ)	MD Institucionet qendrore dhe lokale (Ministritë dhe komunitat) OJQ Donatorët Mediat	2011-2014	1.000€ në vit	Numri i tryezave të organizuara Numri i pjesëmarrësve Impakti i ngjarjeve në media Impakti në publik (Vlerësimi i impaktit në publik)
shoqëria mbi dhunën në familje.		Në përmbajtje të emisioneve për fëmijë në radio dhe televizione të përfshihet çështja e dhunës në familje.	Media Gazetarët Donatorët (UNICEF; UNDP; UNIFEM) MKRS Teatrot ABGJ Komisioni i Pavarur për Media	2011-13	Niuk ka kosto	Numri i emisioneve, shkrimeve, artikujve, rubrikave, shfaqjeve teatrale, dokumentarëve, të realizuar
1.3. Të krijohen mekanizma për edukimin dhe vetëdijësimin e rinjve mbi dhunën në familje		Përmirësimi i data bazës ekzistuese duke përfshirë edhe institucione të tjera përveç MPMS dhe MD	Policia, prokuroria, gjykatat, qendrat	2012-2014	150.000€ Donatorët	Data baza e reformuar Numri i
1.4 Të rritet masa e raportimit të						

	dhunës në familje		për punë sociale, Strehimoret, Ministria e Drejtësisë, Ministria e Shëndetësisë Donatorët			rasteve dhe rekordeve Raportet bazuar në shënime dhe rekordet Numri politikave të ndikuarra nga rekordet e mbledhura
	Edukimi i popullatës për raportimin e dhunës në familje	ABGJ Media Shkollat Komunat		2011-13	Nuk ka kosto	Raportet e vlerësimit të impaktit Numri i raportimeve
	Informimi i popullatës mbi institucionet ku raportohet dhuna	Policia MD Media Komisioni për Ndhimë Juridike ABGJ Shkollat Qendrat për punë sociale Komunat Donatorët		2011-13	Nuk ka kosto	Fushatat sensibilizuese Numri i broshurave Numri i publikimeve Spotet televizive
	Të ngrihen kapacitetet e PK për ndryshimin e qasjes ndaj dhunës si fenomen, viktimave të dhunës dhe dhumesit	Policia		2011-13	Nuk ka kosto	Numri i rasteve të trajtuara nga policia

<p>2. Të arrijmë që deri në vitin 2013, të kemi siguruar mekanizma mbrojtjes së viktimizeve të dhunës në familje.</p>	<p>2.1 Të sigurojmë shërbime efektive për mbrojtjen fizike të viktimizeve të dhunës në familje në të gjithë territorin e Kosovës.</p>	<p>Të realizohet një studim mbi hartën e mbulimit me shërbime për viktimitat e dhunës</p> <p>Ngritja e banesave sociale për strehimin dhe mbrojtjen e viktimizeve të dhunës në familje në rajonet e Prishtinës dhe Prizrenit</p>	<p>ABGJ Policia Strehimoret Në bashkëpunim me institucionet OJQ Donatorët</p> <p>Ministria e financave Komuna Donatorët</p>	<p>2011-2013</p> <p>2011-14</p>	<p>25.000 € OJQ Donatorët</p> <p>500.000 € Donatorët Komunat MF</p>	<p>Studimi i realizuar Gjetjet dhe rekomandimet</p> <p>Fondet e ndara Numri i banesave të ndërthuara Numri i viktimizeve të strehuara Numri i vendimeve të marra për strehim</p>
<p>Të ngrënë kapacitetet e aktereve (policisë, prokurorisë, gjykatave dhe qendrave për punë sociale) për trajtimin e dhunës në</p>	<p>Ngritja e një mekanizmi bashkëpunimi ndërmjet komunave për strehimin e viktimizeve të dhunës në familje</p> <p>Organizimi i trajnimeve për (rreth 150 pjesëmarrësve) Gjykatësit, prokurorët, policët, mbrojtësit e viktimizeve, punëtorët shëndetësorë dhe social, zyrtarë dhe punëtorë të arsimit, zyrtarët për ndihmë juridike.</p>	<p>Komunat Strehimoret</p> <p>IKAP ABGJ</p> <p>Instituti Gjyqësor i Kosovës</p> <p>Akademia policore e Kosovës Institucionet qendrore</p>	<p>2011</p> <p>2011-14</p>	<p>Nuk ka kosto Strehimoret Komunat</p> <p>200.000 € Donatorët Institucionet bartëse 11.734€</p>	<p>Marrëveshja e mirëkuptimit e realizuara</p> <p>Numri i trajnimeve të mbajtura Numri i pjesëmarrësve Numri i moduleve të përgatitura</p>	

	familje.	Pajisja me mjete e domosdoshme (komunikimit, makina dhe telefona) për trajtimin e rasteve të dhunës në familje.	Donatorët	2011-14	100,000 € në vit Buxheti i Kosovës Donatorët 2. Shpenzime e Derivateve ,mirëmbajtja e Automjeteve 29,000 € (ekzistuese per nje vite),Shpenzi me te tel.fiks.mobil, internet 13,560 €(ekzistueses	Numri i mjeteve dhe pajisjeve të sigurta Rritja e performancës së punonjësve në trajtimin e rasteve të dhunës në familje
--	----------	---	-----------	---------	---	---

		dhunës 2. Hartimi i Standardeve minimale për ofrimin e shërbimeve për viktimat e dhunës në familje , MPMS	MPMS (Grup i punës, përfshire Insitucionet qendrore dhe ekspertet)	Komisioni European	trajtimin e viktimës dhe kryerësit të miratuara
3. Të sigurojmë shërbime efikase për rehabilitimin dhe integrimin e viktimave dhe kryerëse të dhunës në të gjithë territorin e Kosovës	3.1 Të ndërtojmë dhe fuqizojmë kapacitetet e punonjësve të shëndetësisë, të shërbimeve sociale, për ofrimin e shërbimeve viktimave të dhunës në familje	Hartimi i një protokollit mjekësor të trajtimit të viktimës së dhunës në familje. Trajtimi i punonjësve të shëndetësisë për trajtimin e viktimave të dhunës në familje <i>(Trajtimi i rreth 150.000 pjesëmarrësve nga fusha e shëndetësisë dhe shërbimeve)</i> Trajtimi i punonjësve të strehimoreve për identifikimin e rasteve klinike Trajtimi i stafit të strehimoreve për mbrojtjen nga SST dhe HIV	MSH Ekspertët OJQ Donatoret MSH OJQ OJQ Strehimoret MPMS MSH MSH Ekspertët OJQ	3.000€ 37.000€ 200.000 €	Protokollit mjekësor i hartuar Numri i punonjësve të trajnuar Numri i trajtimeve Numri i pjesëmarrësve në trajnim Numri i trajtimeve Numri i

		Donatorët				pjesëmarrësve në trajnim
	Trajtim i punonjësve të medias për trajtimin e dhunës në familje	Asociacioni i gazetarëve OJQ Ekspertët Donatorët	2011-14	80.000 €		Numri i trajnimeve Numri i pjesëmarrësve në trajnim
	Trajtimi i punëtorëve social të Qendrave për Punë Sociale për trajtimin e dhunës në familje	Qendrat për Punë Sociale OJQ Donatorët	2011-2014	nuk ka kosto		Numri i trajnimeve Numri i pjesëmarrësve në trajnim
	Hartimi i programeve ekonomike në bashkëpunim me donatorët dhe operatorët private, bankat, dhe bizneset	MZHE MTI MF ABCJ Donatorët	2012-2014			Numri i viktimave të mbështetura Sasia e granteve të miratuara
	3.2 Të ngritisim politika të mbështetjes ekonomike të viktimave dhe ushtrueseve të dhunës.					
	3.3 Të ndërtojmë dhe fuqizojmë shërbime sociale (shëndetësore, sociale, ekonomike, juridike) për viktimat dhe kryerësit e	MSH MD Strehimoret Donatorët Operatorët privat OJQ MSH Donatorët Qendrat e shëndetit mendor	2011-2014	Nuk ka kosto		Numri i viktimave të diagnostifikuar a falas
	Shërbime shëndetësore dhe sociale për personat me aftësi të kufizuara, viktima të dhunës në familje		2011-2014	Nuk ka kosto		Numri i PAK viktima të trajtuar

4. Rehabilitimi	dhunës në familje	Formim profesional për viktimat e dhunës në familje	MPMS MASHT OJQ Qendrat për Punë Sociale Donatorët Biznesi Qendrat për formim profesional	2011-13	40.000 € çdo vit	Numri i personave që kanë përfituar
		Ndërmjetësim për punësimin e viktimave të dhunës	DPP-MPMS Qendrat Rajonale të Punësimit	2011-13	Nuk ka kosto	Numri i personave që janë punësuar
		Shërbimet sociale për viktimat të ndërthuren me programe për fuqizimin e familjes	Qendra për Punë Sociale SOS fshati- programi i fuqizimit të familjes Donatorët	2011-2013	Nuk ka kosto	Numri i programeve Shtrirja gjeografike e programeve Familjet përfituese
		4.1.1Ofrimi i Shërbimeve rehabilituese dhe psikosociale brenda strehimoreve i	MPMS, OJQ- strehimore ,	2011 - 2014	800.000 €	Numri i viktimave që

dhe re-integrimi i qëndrueshëm i viktimave të dhunës në familje	rehabilituese / trajtimi shëndetsor dhe psikosocial, mbrojtja ligjore si edhe strehimi i viktimave të dhunës në familje	viktimave të dhunës në familje 4.1.2 Ofrimi i shërbimeve dhe këshillimeve juridike falas për viktimat e dhunës në familje , si edhe ofrimi i mbrojtjes ligjore falas për këto viktimat.	komunat,QPS -të Ministria e Drejtësisë, Mbrojtjesit e viktimave, Policia, Gjykata QPS,	2011 - 2014	përfitojnë nga këto shërbimet 6 strehimore të kontraktuara nga MPMS Numri i viktimave që përfitojnë shërbimet juridike falas
		4.1.3 Ofrimi i shërbimeve arsimore për viktimat e dhunës në familje		2011 - 2014	
		4.1.4 Ofrimi i shërbimeve të aftësisimit profesional për viktimat dhunës në familje	MASHT, Drejtorat per arsim prane komunave, QPS MPMS-DPP , Zyrat regjionale te punësimit	2011 - 2014	

Kosto totale : 2. 414.560 €

Buxheti i Kosovës : 1.612.854 €

Donatorët : 780.106€

Të tjerë (UT Privatet) 21.600 €

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

ZYRA E KRYEMINISTRIT/ / OFFICE OF THE PRIME
MINISTER/ URED PREMIJERA
AGJENCIA PËR BARAZI GJINORE / AGENCIJA ZA
RAVNOPRAVNOST POLOVA/
AGENCY OF GENDER EQUALITY

Kosovo Program against Domestic Violence and Action
Plan 2011-2014

There is no excuse for violence exerted against women and girls

Acknowledgements

This document marks the climax of the work and efforts made by activists of human rights, academics and civil society representatives, who have lobbied strongly that domestic violence is seen as the cause and consequence of gender inequality. In addition, the government has shown willingness to respond to this phenomenon with concrete and effective measures in the framework of the commitments that it has taken for the protection of human rights in Kosovo.

We tried to develop an integrated program, where great attention is paid to groups excluded as a result of domestic violence. We tried to include in drafting of this document all stakeholders who have experience in the fight against domestic violence, who participated actively in the process followed for this purpose. For this reason we are grateful to all those who helped in this way, and contributed with insights, and their recommendations for drafting of a real and valuable document for the Kosovo society.

We thank UNDP and WSSI that were ready to provide not only support in building an open and comprehensive process, but also valuable suggestions and expertise.

A special thanks goes to all those who participated, even though not physically in the process, but helped by sharing with us their experience and expertise in this field through publications, studies and research conducted on domestic violence. We also thank the working group, drafter Z.H. and Coordinator M.M. who over a period of 9 months drafted and submitted the following document to the government of Kosovo.

Abbreviations

AGE	Agency for Gender Equality
EU	European Union
CEDAW	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women
GBV	Gender – Based Violence
SOK	Statistical Office of Kosovo
EULEX	European Union Rule of Law Mission
EUHR	European Convention on Human Rights
GDI	Gender-related Development Index
HHC	Hope and Homes for Children
KWI	Kosovo Women's Initiative
KWN	Kosovo Women's Network
CHR	Convention on Human Rights
PHC	Primary Health Care
MEST	Ministry of Education, Science and Technology
MLSW	Ministry of Labour and Social Welfare
DLO	Division on Labour and Employment
MoJ	Ministry of Justice
CLA	Commission on Legal Aid
SAA	Stabilisation and Association Agreement
NGO	Non Governmental Organization
OSCE	Organisation for Security and Cooperation in Europe
COWC	Centre for Protection of Women and Children
WWC	Women Welfare Centre
MCFM	Main Centre for Family Medicine
CSW	Centre for Social Work
GDP	Gross Domestic Product
KP	Kosovo Police
KWN	Women Network group of Kosovo
UNDP	United Nations Development Program
UNICEF	United Nation Children's Fund
UNIFEM	United Nations Development Fund for Women

UNMIK	United Nations Interim Administration Mission in Kosovo
PO	Protective Order
WHO	World Health Organisation
WSSI	Women's Safety and Security Initiative

Table of content	6
Chapter I.....	6
1.1 Vision, mission and objectives of the program.....	6
1.2 Why the program against domestic violence is a priority for Kosovo society?.....	7
1.3 Methodology for program formulation.....	9
1.3.1 Meaning of terms.....	9
1.3.2 The process of drafting the program.....	10
1.4 Main principles.....	12
Chapter II.....	14
Situation assessment in Kosovo.....	14
2.1 Socio – economic analyses.....	14
2.1.1 Demography.....	14
2.1.2 Education.....	15
2.1.3 Economy and employment.....	16
2.1.4 Health.....	17
2.1.5 Human Development Index.....	18
2.2 General Information - Domestic violence happens anywhere...	18
2.3 Domestic violence in Kosovo.....	20
2.3 Legal and institutional mechanisms, public and non -public services that address domestic violence.....	24
2.3.1 Legal framework.....	24
2.3.2 Institutional mechanisms.....	26
Chapter III.....	34
3.1 SWOT analyses.....	34
3.2 Critical issues stemming from analyses, research and consultations with working groups.....	36
3.2.1 Critical Issues in understanding and implementing the legal framework.....	36
3.2.2 Critical issues of functioning of institutional mechanisms.....	39
Chapter IV.....	44
4.1 Strategic and specific objectives.....	44
4.2 Formulation of policies and programmes for every sector.....	45
Chapter V.....	48
1.1 National action plan.....	48
4.2 Program monitoring and assessment plan.....	48

Chapter I

1.1 Vision, mission and objectives of the program

We live in a society where gender-based domestic violence is present, where women and girls to a large extent are raped and abused by spouses, or their partners¹; where family members because of their special social and health situation are raped and abused by caretakers or other members.

Is it possible to think and imagine a different society from this? A society where women and girls can exert their social, economic and cultural rights? A society where men and boys become partners and supporters of women to achieve and overcome challenges?

We are convinced that Kosovo society has the courage to believe that this could become reality.

Our vision is to build:

A society free of domestic violence, where the rights of each of its members are highly assessed and respected.

A society where everyone is respected and is able to achieve its potential, without violence and discrimination.

A society where every citizen can express their needs and priorities and where the government listens and acts in such a way that these priorities are kept in the centre of public policy

Mission

Our mission is to engage in Kosovo to build a social, economic and legal environment which ensures that family members (women and girls) live in a society without violence, provided with space to get involved in active movement for changing

¹Approximately 40 percent of respondents agreed that "violence is a normal part of any relationship, and society in general accepts the fact that violence happens from time to time." - Report on domestic violence in Kosovo – Agency for Gender Equality "Safety begins at home Survey", Kosovo Women Network 2008

- their life.
- To establish effective mechanisms for prevention, protection, treatment, rehabilitation and integration of victims of violence.
- To find more ways to empower and include in the normal life every marginalized and excluded individual due to domestic violence.
- To raise awareness of our society on domestic violence as one of the causes of social and economic problems.

Purpose

Having in mind the three defined priorities - prevention, protection, support - this program main purpose is to provide long-term behaviour and culture change of Kosovan society against this phenomenon. Also this program requires consolidating cooperation and interaction between stakeholders in order to address domestic violence effectively.

1.2 Why the program against domestic violence is a priority for Kosovo society?

Firstly, violence against any individual even when it occurs within the family is a violation of fundamental human rights and same time presents the cause and consequence of inequality between genders. Since it includes (i) crimes in the name of family honour, (ii) abuse in the family, (iii) forced marriages of minors, (iv) kidnapping and sexual abuse, (v) sexual harassment, (vi) trafficking and sexual exploitation for benefit purposes, (vii) tracking and psychological pressure, etc., domestic violence should be considered as a multidimensional phenomenon which requires organized and coordinated intervention in many plans, economic, legal, educational, etc.

Secondly, domestic violence mostly affects women and girls, and is usually exercised by their husbands or partners.² Being a relatively widespread phenomenon in Kosovo society with special specifications from historical, social, political, economic and cultural development, domestic violence requires the commitment of all stakeholders of society, decision-makers, civil society, public and non public institutions, organizations providing services, etc.

Thirdly, domestic violence is a problem that affects all strata and groups of society, disregarding race, ethnicity, economic level, geographic area, religion, age, etc. The worldwide data collected in the last ten years show that violence against women is an obstacle in the process of human society development. Social and economic costs of domestic violence should constitute a starting point for awareness rising of policymakers on the importance of public measures on effective prevention. Consequently, it is the responsibility of all stakeholders, state, community and individuals, to take necessary actions to stop it.

Another reason why this fight against domestic violence is a priority is that, despite the separate initiatives and activities of various organizations, actions taken by the state have may unify and consolidate efforts to respect the fundamental rights women and children as a part of human rights, and to encourage and promote them. Public and non public institutions, under the obligations to members of society, should respect, protect, fulfil and promote the rights of all citizens to live a life free of violence. Drafting and implementing a program enables coordination of strategies and existing efforts of all departments and institutions governing the various ministries and non-governmental organizations under a single aims namely to combat domestic violence. Preventing and combating domestic violence engages different structure, public and private, to discuss and resolve issues

² The World Health Organization states that 'One of the most common forms of violence against women is that performed by a husband or intimate male partner. Accessed 20/4/2008 http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/factsheets/en/ipvfacts.pdf

of education, health, employment, justice, family, children, elderly, social services, in another words for the development process of a society. Lawmaker and executive structures and non-governmental organizations, have all specific functions, and the national program and action plan unify them and delineate the duties and responsibilities of each of them.

1.3 Methodology for program formulation

1.3.1 Meaning of terms

The term "gender-based domestic violence" covers the whole spectrum of abuse that in most frequent cases are exerted on women by their husbands or partners. However, domestic violence also occurs on other family members, such as children, disabled persons, elderly, or other persons under care.

Domestic violence is a costly problem to the family and society. From the standpoint of health, the cost involves health damage all the way to loss of life of individuals who experienced violence. From the social point of view, violence can be psychological and emotional damage to women (individuals) on which it is exercised but also their subordinates, especially children. From economic standpoint the cost has to do with the inability of individuals to act and to realize their rights in society.

Victims of domestic violence. Everyone can be a victim; they can be of any age, sex, race, culture, religion, and educational level, social and economic status. Although men can be abused just like women, in most cases women are the victims of violence. Children, who live in families where there is violence, are likely to be abused or at least neglected. All these children recognize violence, even in cases when not physically violated, and they may have emotional and behavioural problems.

Violence shall be a crime when it involves bodily harm (burning, collision, cutting, etc.), sexual abuse (forced sexual activity without desire) and victimization (for the purpose of injury). On the other hand, although emotional, financial and psychological abuses are not criminal behaviours, they are forms of abuse and may lead to criminal violence.

1.3.2 The process of drafting the program

Political engagement and participation. Since the success of the implementation of a program depends first of all on the level of political engagement of key decision-making stakeholders in central and local level, AGE aimed at including in document drafting process the representatives of central and local institutions. Government of Kosovo through the Prime Minister is committed to developing and implementing the program document.³ Commitment of institutions in drafting process of the document is not only seen as a factor that affects the quality of the document, but it is especially seen as an opportunity for all stakeholders involved to understand what should and may be done in fighting and addressing domestic violence.

Access to scientific studies. Targeted measures and effective intervention against gender-based domestic violence requires a plan supported and based on real situation and concrete possibilities. All sources of information show that domestic violence in Kosovo exists in considerable degree, but everyone accepts that the phenomenon is taboo and underreported. For this reason the process for drafting this document was preceded by Law on Domestic Violence and three cognitive studies and researches: "Safety begins at home", Research on impact of violence on reproductive health of women", "Response of justice stakeholder to domestic violence in Kosovo".

³ Decision of the Prime Minister No 03/62 dated 29.04.2009

Comprehensive and cross-cutting document. Political dimension of the fight against domestic violence must be understood and translated as active involvement of all segments of Kosovo society. For this reason AGE and WSSI judged that the document drafting process itself is of a great importance to bring to the working and consultation table the thinking of all stakeholders, in order to ensure legitimacy and credibility of the process. Nevertheless one may not argue that the undertaken consultative process is the best because the groups affected by this phenomenon were not involved in the process. We all are aware for this, and we have made everything possible to bring facts and results of conducted studies, as well as professional and personal experiences.

Prioritization. AGE undertook this initiative aiming that this program shall serve as national guideline to improve existing services, prevention, security, justice and the treatment of victims as well as offenders of domestic violence, and to help adequate developing of welfare of Kosovan society. Therefore, in order that this program is effective, AGE based on obtained recommendations by experts⁴ and in cooperation with working groups, has identified three key pillars under which the program will be drawn:

Prevention: will be the first pillar of the program. AGE together with working groups aims at identifying ways for education and awareness raising of Kosovo society/citizens on violence in families and its consequences, and increase the community capacity to respond against the phenomenon. Also, the program aims at identifying ways and means where victims of domestic violence may receive necessary information to improve their safety and welfare.

⁴ Agency for Gender Equality, "Safety begins at home page" - 113 – Research for drafting the first national program and action plan 2008 – Women's Network of Kosovo

Safety and security will be the second pillar of the Program against Domestic Violence. It will include activities that would affect the security and protection of victims of domestic violence, through adequate legal and social services such as legal protection and its physical.

Support and Treatment. It will be the third pillar of the Program, under which will be identified and provided the forms of action aiming at improving the quality of support services for victims of domestic violence, professional treatment of perpetrators and abusers of domestic violence, until their full integration in normal life.

Re-integration of victims of domestic violence is a long process and requires a multi-disciplinary approach and simultaneously an inclusion of all actors working in the protection and provision of services to victims of domestic violence up to the full empowerment of victims.

1.4 Main principles

The principle of human rights. Access of consulting groups and authors of this program to gender-based domestic violence is considered as access to the violation of human rights.

The principle of partnership. All partners identified by this process shall work together to achieve the vision and mission to achieve this program.

Local ownership of the document. Although this is a national program, measures to be taken will be sensitive to special social conditions of different social groups in specific conditions of Kosovo.

Realistic and feasible to be implemented. This program will not only be a well written document which lists all measures and actions that institutions (public and non public) should undertake

to combat domestic violence. Rather the document is based on a realistic assessment of opportunities and resources that state and institutions of Kosovo have or will generate during the 2011-2014. The document aims to be ambitious but also based on reality.

Chapter II

Situation assessment in Kosovo

2.1 Socio – economic analyses

2.1.1 Demography

The Kosovo population is estimated to be 2.180686 inhabitants;⁵ 92 % are Albanian, 5,3 Serb and 2.7 % other minorities. A characteristic of the country's demographic development is emigration and migration and movement of population from poor rural areas to urban areas. With regard to gender ratio, the population is divided into 49.5% female and 50.5% males.⁶

Kosovo is characterized by a young population. Age structure of population of Kosovo is as follows: 33% of the population belongs to age group 0-14 years, 61% belong to 15-64 age group and only 6% are over the age of 65. The average age of the population is 26.5 years. Rate of active population is about 64.2 %. Dependency rate is high, because the number of population under 15 years old.⁷

Another demographic characteristic is the large family (with a large number of members). It is estimated that the average size of family is 6.2 family members. The overall number of households is estimated around 300,000.⁸

On average, the birth rate in year is about 34587.⁹ Compared with other European countries, fertility rate is high, although during recent years we have noticed a trend of slight decrease.¹⁰ Studies (surveys) show that there is a decline in fertility although there is increasing number of women in reproductive age.

⁵ Women and Man in Kosovo, march 2009, SOK

⁶ <http://ks-gov.net/SOK>

⁷ Statistics on Labour 2008

⁸ SOK/Department of Cartography

⁹ Vital statistics 2002-2008

¹⁰ Demographic and socio-economic survey, 1999

2.1.2 Education

2.1.2 Education-

The Education system in Kosovo is having many challenges, and to overcome these challenges requires from all relevant subjects to mobilize at local and central level. Including children in pre-schooling education, eliminating the violence in schools, effective treatment of the problem of dropping out the school and illustration are priority issues which are deal by MEST, but it is required the full determination of other institutions, since to overcome these challenges it is necessary to have multidisciplinary approach. Although, it is being worked enough to improve the school infrastructure and also to improve the quality, there is a lot to be done to improve the education in satisfied level and to be compatible with developed countries.

In Kosovo, actually we have 40 public pre-schooling institutions; 34 institutions as maternal institutions and 6 separated institutions. These institutions functions in 21 Municipalities. Also, there are a number of private pre-schooling institutions. At pre-schooling education actually are included nearly 26000 children (about 10 % of general number)

Dropping out the elementary high school education-obligatory education (classes 1-9)

School Year	Total	Have dropped out the school	Boys	Girls
2002/03	340 257	5682 (1.67%)	3075 (54%)	2607 (46%)
2003/04	354 918	5703 (1.61%)	2654 (47%)	3049 (53%)
2004/05	355339	4141 (1.17%)	1932 (47%)	2209 (53%)
2006/07	300703	2431 (0.81%)	948 (38 %)	1483 (61%)
2007/08	322107	2250 (0.69%)	1080 (48%)	1170 (52%)

We consider the decline in school drop out to be a result of great efforts of MEST and its partners in addressing this problem efficiently.

Action plan against school drop out was printed and published in 2010 and was also integrated in the Kosovo Education Strategic Plan 2011-2016, whereas the Department of Pre-University Education initiated the draw up of secondary legislation for the implementation of this plan at school and municipal levels.

The data through years show decline the number of children dropping the school, even though the current figures are worrying.

Through non-formal education, the citizens for different reasons were not in position to complete the elementary education, MEST offers “second chance” to gain the education through non-formal education.

Until now, at non-formal education are registered and have attended the school 8500 students. After completing the compensable education of high professional school, the students take certificates equal to the regular students. MEST in cooperation with UNICEF will realize the project “Basic writing & reading for women and girls”.

With this project have benefited all women and men, who for different reasons were unable to complete the obliged education. (The Source MEST). One of the primary aims of non-formal education is to exterminate the illustration and to achieve this it is necessary to have more institutional efforts and will of the community (the non-formal education is not obliged)

2.1.3 Economy and employment

Kosovo continues to be one of the poorest countries in Eastern Europe. Economic growth estimates in 2007 to 2008 range from 3.5% to 5.4%.¹¹ Value of Gross Domestic Product (GDP) per capita

¹¹ Early warning report no 20/21 *Special edition (Prishtina, Kosovo: UNDP, June 2008)*, 6.

is estimated to be 1.150 € - 1.600 €. According to the latest assessment of the World Bank, about 45% of the population in Kosovo lives in poverty, out of which 15% in extreme poverty. On the other hand the current pace of economic growth will keep the unemployment rate in the existing level. For this reason in the Donors Conference for Kosovo held in Brussels, in order to exit from this situation, rapid progress in economic development, improvements in civil service, speeding up public administration reform to improve the efficiency of providing services as well as the strengthening of the judiciary and the fight against corruption were considered as necessary".

In Kosovo, 44% of the population is unemployed. Every year to this figure is added 20,000 young people who finish high school, 52% of them with low education and not prepared for the labour market. Report of the UNDP published in June 2009, based on public opinion research, notes that poverty and unemployment are perceived as the main factors that threaten the sustainability of the country.

2.1.4 Health

An accurate overview of the health profile of Kosovo is questionable, because of limitations in the extent and accuracy of data. Difficulties remain in the collection of health data for minorities that are not reported to the Kosovo authorities. Despite these limitations, it is clear that Kosovo's health profile is the most severe in south-eastern Europe. High levels of mortality of the newborns, tuberculosis, nutrition problems are persistent problems, while disability and mental health are issues of major importance. One of the serious problems of health service system

¹² ibid

¹³ World Bank – Poverty study – October 2007

¹⁴ European Commission, *Donor's Conference for Kosovo, Brussels, 11 July 2008, Conclusions of the session, 1.*

¹⁵ <http://www.mshgov-ks.org/strategjia.pdf>

in Kosovo is seen in the available number of health professionals per capita. The data show that in Kosovo there are 0.94 doctors, 2.61 nurses and 0:06 dentists per 1000 inhabitants. Compared with neighbouring countries this ratio is low, especially the number of doctors. In PHC, ratio superior/middle qualified staff is only 1:3. The average number of beds per 1000 inhabitants is 1.43, which is extremely low number compared with other countries in the region.

2.1.5 Human Development Index

The Human Development Index (HDI), created by UNDP, is a summary composite index that measures a country's average achievements in three basic aspects of human development: longevity, knowledge and a decent standard of living. Kosovo's HDI for the year 2004 was 0.734. The UNDP Human Development Report, Kosovo, 2002 includes a Gender-related Development Index (GDI), which measures the same indicators of human development from a gender perspective. The report highlights women's role in the economy as reflecting the most marked discrepancy between women and men in terms of human development. This report ranks Kosovo as having the lowest GDI in South-Eastern Europe.

2.2 General Information - Domestic violence happens anywhere

Violence against women is a global epidemic that affects first of all health and social and economic stability of women, her family and community where she lives. When women are victims of domestic violence, very often they have difficulty to ask for assistance in health institutions, protection or justice. This leads to repeated (and ongoing) violence making wives and daughters not only temporary victim, but unable to continue their normal life and engage in economic and social life of her family and beyond.

But while violence is a widely spread phenomenon worldwide, violence against women presents special challenge in developing countries with specifics in economic development, social history, tradition (such as the Balkans).

Studies show persistently that violence committed against women by close partners cause serious problems to maternal mortality and survival of children.

- In 48 studies conducted in different countries of the world, 10-69 percent of interviewed women claimed to have suffered physical and psychological violence from their close partners, in different situations of their lives
- Partners cause 40-70 percent of deaths of women in house environment
- 1 in three women is beaten, sexually abused, or physically hurt, by one family members, most likely by the partner, husband or father
- Studies conducted in several countries show that 50% of women who are physically abused during their life, have also suffered violence during pregnancy
- Studies show a close correlation between physical and sexual violence with cases of HIV/AIDS. This occurs after violent partners require their women not to take protective measures against sexually transmitted diseases
- Stories of violence and abuse in the life of a woman cause negative effects on her long-term mental health
- Unfortunately prevalence of physical abuse of women during pregnancy, in developed countries has increased, 4% to 20%. (Of course this is also affected by the level of awareness for reporting violence.)
- Abused women risk 2 times more losing their unborn child, and 4 times more to have a child born below normal weight
- Studies in several countries show that a child born by a raped woman risk 6 times more of dying before age of 5.

- The same study shows that violence causes 16% of deaths during pregnancy
- In the U.S., the estimated cost for elimination of consequences that the victim has suffered in the family accounts for \$ 5.8m per year

2.3 Domestic violence in Kosovo

Lack of periodic statistical data on domestic violence,¹⁶ compels central and local institutions to continue using the results from surveys, studies and research conducted as a basis for formulating policies and programs against domestic violence. Some important information continues to be relevant and based on perceptions of population phenomena. Nevertheless consultation with the research studies approximates us the real situation of domestic violence in Kosovo.

In April 2008, the Agency for Gender Equality took the initiative to explore issues of family violence in Kosovo, implemented by the Kosovo Women's Network (KWN), supported by WSSI/UNDP, which resulted in the report "Safety begins at home". The findings of this survey show that:

- Kosovo domestic violence is a form of gender-based violence, which in a dominant part of the cases carried out by husbands or partners against women and girls.¹⁷
- More than a third of respondents believe that "it is natural for violence to occur when the couple quarrel"¹⁸
- Sexual violence is not recognized as domestic violence if it occurs between partners¹⁹

¹⁶ Domestic Violence Unit prepares statistics on cases reported to police. MoJ or safe houses also prepare statistics but they are not unified to all institutions addressing domestic violence thus there is no national data collection and reporting system

¹⁷ Safety begins at home - KWN - 2008- page 8, 20

¹⁸ Ibid, page 18

- 50% of respondents (more women than men) have stated that "child sometimes needs to be slapped"²⁰
- 40% of respondents have claimed that the elderly are burden to the family²¹
- 9.1% of the respondents have agreed²² with the fact that disabled persons need to remain isolated because they are a shame for the family
- 82% of respondents have admitted that they consider domestic violence a shame that should not leave the house²³
- 40% of respondents who have experienced violence, have stated that they didn't tell anyone²⁴
- Women living in poor rural areas are more prone to violence.
- The most reliable institution for abused persons is KPS, where most of the abuse cases are reported
- Although no accurate figures may not be provided, it is accepted that programs against domestic violence cost the Government of Kosovo and taxpayers several hundreds of thousands of Euros per year

From the above data and perceptions we realize that that family violence in Kosovo is a phenomenon of relatively high size. This is also supported by studies and assessments conducted by several organizations during 1995-2004.²⁵

- From 1995 until 2000, CPWC has reported that nearly half of the clients to whom help has been offered by this centre, have experienced domestic violence
- Study of UNIFEM, who interviewed 213 women in Kosovo, found that 23% of them have experienced domestic violence

¹⁹ Ibid, page19

²⁰ Ibid, page19,20

²¹ Ibid, page22

²² Ibid, page22

²³ Ibid, page22

²⁴ Ibid, page27

²⁵“Explanatory research on level of gender based violence in Kosovo and its impact on reproduction health” implemented by KWN in 2008

- Study of Medica Mondale Kosovo held in the municipality of Gjakova, has shown that 21% of respondents have experienced domestic violence, and 28% have known a woman victim of domestic violence
- A study of the organization "Afrodita" found that 39% of the respondents have agreed with the statement that "men beat their women"
- According to a survey conducted by "Zëri i Grave", with 1338 respondents, 46% of them responded that domestic violence has occurred in their neighbourhoods, and 12% have claimed to have witnessed physical abuse of women from the husband

Comparison of data collected from studies made in Kosovo with those of other countries of the world show that domestic violence cases are underreported. Even they are not reported by the victims as it is considered a shame and should not leave the house walls.

In 2004, Secretary General of the United Nations has appointed an Independent Expert to lead a comprehensive and global study on violence against children in Kosovo. As a part of this study, MEST and UNICEF have coordinated the research on school violence. The study was conducted in May-September of 2005, a study which has roots in children's rights, in protecting their right against any form of violence, and aimed at promoting actions to prevent and eliminate violence against children.

Results of this survey show that in Kosovo, just like in all countries of the world, there is physical violence against children, violence which is imported from home to school, between teachers and pupils, but also between children with one another.

- 37% of children consider that violence is a pervasive phenomenon.
- 75% of children respondents say that violence is developed in the street.
- 24% of children are physically hurt by other children.

- 50% have experienced verbal violence
- 27% have experienced physical violence
- 18.5% have experienced emotional violence.
- 4% said that there is violence by students against teachers

Monitoring report on human rights in Kosovo for 2008 indicates that KPS reported that 21 victims of domestic violence were put in shelters between 1st of January and 30th of June. Centre for protection of women and children offered help to 63 victims of domestic violence and sexual violence between January and 24th of September. Unit of the Ministry of Justice to support and help victims was engaged in 646 cases of domestic violence between January and June. Penalties in such cases were rare and varied from judicial reprimands to imprisonment. Traditional social attitudes toward women in male-dominated society contributed to high level of abuse in the family and the small number of reported cases.

There has been an increase in abuse of elderly during the last years. Since it is too difficult for elderly to accept such a thing, figures and statements on this kind of abuse are very few. The elderly find it difficult to accept, especially sexual abuse, because such a thing is considered taboo in many societies.... Studies have reached the conclusion that women who are violated in the youth, continue to experience violence from their partners/abusers during the rest of their lives. The most frequent phenomenon of violence in this age occurs with the violent removal from home or violence due to property benefit.

²⁶¹<http://albanian.pristina.usembassy.gov/uploads/images/oWVQPPfYIKbZX3Nt3bh9FA/Raport2008.pdf>

Report on human rights in Kosovo - 2008 Office on democracy, human rights and labour. State reports on practices on human rights – 2008 25 February 2009

2.3 Legal and institutional mechanisms, public and non-public services that address domestic violence

2.3.1 Legal framework

In this analysis the current state of legal mechanisms we will respect the principle of hierarchy of legal norms that operate in the territory of Kosovo stemming from the Constitution adopted on 15 June 2008, and we will rely on the survey²⁷ done, as work prior to drafting the program against domestic violence and national plan of action.

International conventions that address human rights (women and children) are applied in Kosovo legislation when we are dealing with issues of violence in general.

- United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, and especially General Recommendation 19, explicitly requires that state, in accordance with domestic legislation, should take responsibility to prevent, investigate and condemn acts of violence against women, regardless of these acts are committed by state or its citizens " (Article 9).
- Also the UN Convention on Children's Rights is relevant when children are affected from domestic violence. General Recommendation 19 of CEAFD sets forth principles of state responsibility for the actions of state actors and its citizens.
- Another international act which applies through the legislation of Kosovo is the European Convention on Human Rights (ECHR), which requires states to take effective measures to combat domestic violence.
- The Beijing Platform for Action in the field of domestic violence recommends reviewing the legislation and taking necessary

²⁷ Based on the research "Response of justice stakeholders against domestic violence in Kosovo" – Chapter one - Ariana Qosaj - Mustafa and Nicole Farnsworth – September 2009

measures to establish appropriate mechanisms to ensure protection of all women from domestic violence which should be treated as a criminal offence punishable by law (Article 69).

Although Kosovo is not a member of the European Union, very soon she will be required to make a series of commitments in terms of recognition, harmonization of legal and structural framework of the justice system with EU standards, such as:

- Documents on human rights principles which refer to United Nations treaties and other documents according to which violence against women is violence of fundamental human rights. Such documents include ECHR,²⁸ the European Social Charter, European Convention for the Prevention and Treatment of Torture and cruel or degrading punishment.
- European Union Instruments - signing of the SAA produces a set of commitments in terms of recognition, harmonization of legal and structural framework of the justice system with these standards. The EU has addressed gender equality through a series of directives, resolutions, recommendations and acts issued by the Council of the European Union, European Commission and European Parliament.

In the implementation of the above international acts and in accordance with social conditions, culture and tradition in building family relationship, the state of Kosovo has developed its legal mechanisms to combat domestic violence.

- UNMIK promulgated the Regulation 2003/01, v.2003 "On amending the law on criminal acts related to sexual violence", considering the act of rape in marital relation as offence.
- In May 2003, UNMIK adopted the Regulation on Protection against Domestic Violence 2003/12, giving the power to the courts for issuing protective orders as a civil remedy.

²⁸ See annex "legal acts"

- Law No. 03/L-02 dated 06.11.2008, "amending the Provisional Criminal Code of Kosovo", and Law no. 03/L-03 date 06.11.2008, "amending the code of criminal procedure provisional Kosovo", define a number of offences committed in the family relations that can be considered as domestic violence.

MEST has sanctioned the violence with its legal infrastructure, making it compatible with the Convention on the Rights of Child and other international instruments related to human rights: In July 2010, the President of Kosovo decreed the Law on Protection from Domestic Violence.

- Code of Ethics for teachers approved in 2005
- Code of Conduct and disciplinary measures for students of high school, 4/2007, dated: 09/03/2007
- administrative instruction "Prohibition, termination and initiation of disciplinary proceedings for educational personnel" 40/2005, dated 28/09/2005
- Inspection of the Education Law, No.2004/37
- Inspection Department that supervises the implementation of the law and other legislation acts in the field of education).

2.3.2 Institutional mechanisms

Institutional mechanism means all mechanisms that have a role and responsibility in preventing and combating domestic violence in the Republic of Kosovo.

National Coordinator is an individual body responsible for coordinating, monitoring and reporting on implementation of policies, activities and actions envisaged in the Program against domestic violence.

– *Ministry of Justice* – In 2002, the MoJ established the *Victims Assistance and Avocation Unit*. VAAU was later elevated into a

Division on Victims Protection and Assistance. The main role for cases of domestic violence is with Victims' Protectors and their key duty is to protect and represent the rights of the victims of crime, with special emphasis at victims of domestic violence, sexual abuse, trafficking in human beings, child abuse, and other crimes. Victims' Protectors support the damaged in the protection of their case as well as the authorized representative; support directly the damaged party in first contacts with competent protection bodies; provide advice, initiate suits, initiates procedures for the imposition of protection measures, is obliged to participate at all court sessions, monitor the wellbeing of the judicial process. Victims' Protectors cover the entire Kosovo, including the northern part of Mitrovica and there are 15 throughout the territory of Kosovo, mainly in courts and prosecutions, working 24/7. Kosovo Police is obliged to inform Victims' Protectors for each case of domestic violence reported in order to represent the victim in giving the statement

Kosovo Police –

Kosovo Police has an established hierarchical structure with investigation units on domestic violence: central level Domestic Violence Investigation Sector, Directorate on Investigation of Serious Crimes. At regional level, there are Domestic Violence Investigation Units. At the level of stations, there are at least two police officers (investigators), who are on stand-by 24 hours. They all implement and observe the applicable laws of the Republic of Kosovo.

Duties and responsibilities of the Kosovo Police are: Kosovo police reacts to any notice on acts or threats of domestic violence or a violation of order for protection or the order for emergency protection regardless of where the information comes from. Police investigates criminal acts and without delays undertakes all measures to prevent violence, the clearance of proof and protection of victims.

As soon as Police is informed on suspicious criminal act, without delay and no later than twenty four hours from the receipt of

information, informs the public prosecutor and proceeds with the criminal suit with the competent prosecution as soon as possible.

If there are reasonable grounds to suspect that the criminal act is domestic violence related, the Kosovo Police detains the suspects for 48 hours in compliance with the law. The head of the regional unit of the Kosovo Police against domestic violence may approve an order for provisional emergency protection and to impose one or few measures on the basis of the Law No. 03/L-182. Kosovo Police informs the victim with regards to legal aid services as well as psychological and other assistance available by government institutions and non-governmental organisations, which provide services to victims and inform the said services (Victims' Protectors, Centre on Social Affairs), inform the victim on the entitlement to ask for protection order. Upon the request and the need of the victims, transport is provided to her and dependants to the residence, shelter, medical centre and court. Also, all orders issued by Courts and Police are executed.

EULEX - after the proclamation of Kosovo's independence, Rule of Law Mission of the European Union (EULEX) in Kosovo is installed, by transferring some powers of the remaining judges and prosecutors from UNMIK to EULEX staff. This mission works in implementing the law on jurisdiction, solving of cases, and assigning cases to judges and prosecutors of EULEX (Law No. 03/L-053).

Healthcare system plays an important role in identifying and preventing public health problems, including gender-based violence. Since all women go to a health centre, the latter represent a very good opportunity to identify and treat women who suffer physical violence, sexual, or psychological.

Ministry of Health through Primary Health Care provides a service accessible to individuals and families in the community, at a cost that can be covered by community and the state. PHC constitutes an integral part of the state health system, which is the

core for overall social and economic development of the community. Municipalities ensure the implementation of primary health care by giving priority to the implementation of preventive measures through the implementation of the concept of family medicine. Kosovo is divided in 36 Municipalities, where PHC institutions are located, namely Main Family Medicine Centres (MFMC). Besides MFMC, other institutions that provide primary health care include Family Medicine Centres (FMC) and Family Medicine points. Municipalities which lack easy access to hospitals are provided with off-hospital maternity and women welfare centres as a part of MFMC. Emergency Medical Centre is planned to operate in municipalities with more than 150,000 residents. These are the institutions that face patients who have experienced physical violence. For this reason they constitute very important stakeholders in identifying and addressing domestic violence.

The system of social protection services, treatment and rehabilitation of victims of violence remains an ongoing challenge even for public social services systems far more developed than in Kosovo. Apart from legislation that could be considered comparable to other European countries, adequate resources (human and financial) assistance, protection and reintegration of victims of violence are absent.

Municipalities, via decentralization, are responsible for the provision of social services and they conduct this through the Centres for Social Affairs.

Centres for Social Affairs are professional public institutions at municipal level for the protection of citizens in need for social assistance.

Ministry of Labour and Social Welfare is responsible to monitor and inspect the provision of social services by social services' providers (CSA and NGOs), draws up legal infrastructure, policies and standards on the provision of social assistance. The duty body is within CSAs' and its function is to protect the best interest of children for which procedure they are invited.

MLGA has established thirty four MHRU's (Municipal Human Rights' Units). In most cases, the gender equality officer coordinates these units. The gender equality officers throughout municipalities promotes gender equality, gender perspective in society, cooperates with all relevant bodies within the municipality, draws up policies and prevents domestic violence. For all MHRU officers, MLGA has envisaged twenty four training modules including domestic violence and gender-based violence. Also, MLGA, pursuant to the Action Plan, organised awareness-raising campaigns, publications and distribution of materials dealing with gender perspective, women and child rights. All these activities are coordinated with gender equality officers throughout municipalities.

Ministry of Labour and Social Welfare through the Centres for Social Work must provide social protection to victims including assistance, advice, and material assistance when funding sources are available. Furthermore, CSWs as authorities for ensuring the protection of children in need have a legal responsibility to represent the best interests of the child in court proceedings. In civil cases, CSWs give their opinions regarding child custody. Indirectly, CSWs may also influence at access to justice. Provision of social assistance or support of CSW on child custody can make changes for women who seek getaway from violent family ties and secure custody of their children. There is no government agency²⁹ that directly provides services to victims of domestic violence; nevertheless MSLW provides financial support to NGOs that manage shelters for victims of domestic violence, where several victims of trafficking are placed.

Ministry of Education Science and Technology. MEST's aim is that the activities of all teaching institutions provide a high level of acquisition, implementation, advancement and promotion of

²⁹ In public system of social welfare, covered by MLSW

children/human rights in education system regardless of their ethnicity, origin, gender, race and psycho-physical state.

The introduction in educational curricula³⁰ of the topics from the field of human (children) rights either through civic education subject or through cross-subject content, aims at shaping an individual who is able to live in a democratic society, to recognize and adopt the basic values of democracy that rely in respect of human rights, tolerance and human solidarity. Thanks to this approach Kosovo children today learn more about their rights in family and in school (civic education, life skills, etc.) and this certainly contributes to the positive changes in relationships within the family.

MEST has also secured the implementation of some projects³¹ such as that of including several modules in class VIII, which aims at educating children on gender issues, anti-trafficking and health issues. Module is being applied in 5030 schools with the possibility of expanding to all schools of the country in 2007.

In addition to integrating these topics, MEST has a range of training for teachers.

Role of civil society in protecting victims and monitoring domestic violence. In May 2004, Women's Network Program of the Institute for Open Society and the Minnesota Advocates for Human Rights (MAHR) have launched the National Program of Violence Against Women for Central and Eastern Europe, Southeast Europe and

³⁰ In class IV, civic education course, students learn concepts related to children rights, human rights, child labour etc. (ii) chapter in class V-students learn basic concepts of these two subcategories, such as family, school, social role, home-residence; to understand the role, duties, rights and obligations of family and school; (iii) In class IX – students learn various types of families, the structure of roles and gender relations in extensive families, changes in contemporary family, communication and cooperation between parents and children as a necessity for education and sound development of children, human trafficking, gender violence and domestic violence;

³¹ In class VIII, the following modules are included: "what are stereotypes and gender roles, how to keep violence away from my life, how to look after my health, what is human trafficking, what is sexuality, etc.).

Caucasus, Central Asia and Mongolia. Regional non-governmental organizations in the field of violence against women and gender equality will assume the role of National Monitors of Violence Against Women and will help the continuity of development and maintenance of Web sites Stop Domestic Violence Against Women (STOPVAW). NGO selected as National Monitor for Violence Against Women in Kosovo is Kosovo Centre for Gender Studies that took over management of the Local Site for Kosovo with the help of relevant experts and continuous consultations with the Network Women's Program and Advocates Minnesota Human Rights.

Non-governmental organizations and shelters. *Qendra për Mirëqenien e Gruas/Shtëpia e Sigurt* (QMG/SH.S) (Women's Welfare Centre/Safe House)³² is a non-governmental organization that works in Peja region and continues to develop in an organization with consistency and special interest on social problems of women and girls victims of domestic violence. QMG mission: to improve the health, welfare and status of women and girls in Kosovo, meeting practical needs of survivors of violence in the region of Peja, and offering protection, shelter, advocacy and raising awareness of their rights as citizens of Kosovo, including all ethnic groups. Safe house *Liria* in Gjilan offers short-term sheltering and referral services for victims of domestic violence, mothers and their children. Lawyers' association for support to women "Norma" operates in the field of justice providing access to justice for excluded women and women with social problems.

Hope and Homes for Children (HHC) is an international NGO that carries out its activity based on projects in Eastern European countries. In Kosovo HHC has established family homes for children who need social support. These shelters in Prishtina and Prizren, provide temporary accommodation to vulnerable and

³² <http://www.qmg-ks.com/index.php?Itemid=53>

excluded children, regardless their ethnicity, birthplace or religion to which they belong.

In 2008, a report of human rights monitoring in Kosovo noted that there is a direct anonymous phone line for reporting abuse in the family operating 24-hours a day in Prishtina, Gjilan, Peja, Prizren and Mitrovica. This line has provided help to 582 victims during 2008. The line has served to inform callers about their rights, accommodations available and relevant information.

Since 2000, Kosovo Women's Network has been active in addressing the issue of gender-based violence, through actions and concrete actions for support and assistance to victims of violence, and has done a considerable work in terms of raising awareness of the society through awareness campaigns and advocacy on women's rights and gender equality.

Media

The media has an important role in creating and promoting a strong social opinion against domestic violence. They should be more sensitive to the phenomenon of domestic violence, more persistent in promoting family values and should have a stance against gender-based stereotypes.

Information on domestic violence by media has particular importance for approaching to this critical phenomenon, but also to convey messages for the benefit of awareness rising of the population especially the younger generation. Nevertheless violence is not always reported in line with professional ethics, and in a few cases, domestic violence is used more as a journalistic scoop rather than a way to approach to this critical phenomenon and to sensitize public opinion.

³³ <http://www.unfpakos.org/documents/UNFPASGBVProject2007.pdf>

Chapter III

3.1 SWOT analyses

Summary of SWOT analysis made by the working groups

Strengths	Weaknesses
<ol style="list-style-type: none"> 1. Existing legal infrastructure 2. Existing institutional infrastructure policymaking (central and local) 3. Existing social, education, health and legal services 4. Database that is available from the CSW and DSW, NGOs 5. Reporting model CSW /DSW, NGOs MSLW 6. Inter-institutional cooperation for the treatment of categories of domestic violence (women and children). 7. Motivating employees and staff working with victims of violence 8. Cooperation of government institutions with professional non-governmental organizations in the fight against gender based violence 9. Adequate models presented by civil society 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Implementation of existing laws in the field of protection, prevention and services 2. Limited professional capacities, lack of professional ethics 3. Lack of rehabilitating institutions 4. Insufficient coordination through working institutions 5. Shortage and poor quality of existing services <ol style="list-style-type: none"> a. lack of shelters b. lack of professional informal trainings c. lack of permanent integration programs for victims d. Lack of social housing for cases of domestic violence victims 6. Lack of in tegrated database in the national level for the category of domestic violence victims <ol style="list-style-type: none"> a. Lack of database system for pupils and their families 7. Lack of budget 8. Lack of cooperation with the media
Opportunities	Threats

<ol style="list-style-type: none"> 1. Changes in Kosovan society approach to violence 2. Approval by the Assembly of the law on protection against domestic violence 3. The introduction of professional and standardized services in the field of protection, health, educational and social services 4. Binding agreements in inter - ministerial/institutional level and agreements between countries 5. Establishment of a unique integrated database in the national level 6. Increase the budget and domestic and international donations 7. Liabilities to international instruments 8. IE favourable process for positive change 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Misinterpretation of human values 2. General poverty in the country 3. Increasing crime indicators in the country and the countries of the region 4. Lack of respect for the law in force 5. Lack of desk for social worker and service providers [lack of human resources] 6. Improper education for the job 7. Lack of motivation for the profession of social workers 8. Mentality and customary law
--	---

3.2 Critical issues stemming from analyses, research and consultations with working groups

Comprehensive consultation process at all levels of the justice sector, social services, civil society and policy, provided valuable information on key issues related to domestic violence that Kosovo society faces with.

3.2.1 Critical Issues in understanding and implementing the legal framework

(Issues which have emerged during workshops and consultations with experts)

Legislation on domestic violence is not effective. Clear implementing rules are required. Poor knowledge of legislation by judges and prosecutors presents an additional obstacle.³⁴

- *The level of knowledge of international conventions and enforcement by judges, prosecutors and lawyers is limited*

The level of knowledge and enforcement by judges, prosecutors and lawyers is limited while *conventions ratified* by the Kosovo Parliament on human rights in general and women and children in particular are numerous and according to the Constitution they are classified as part of domestic legislation and are mandatory for implementation, and this is the problem in the legal framework. These instruments are unknown by victims of domestic violence. This brings to lack of their application by the justice system and not making them available to victims and those seeking access to justice (monitoring of judicial decisions resulted that in general reference to these conventions almost does not exist).

- *Delays in issuing protective orders and lenient punishments to recidivists and violators of protective orders*

³⁴ Progress report 2007 for Kosovo under UNSC 1244

Civil Judges have an important role in ensuring the safety and welfare of victims of domestic violence through issuing of protection order. However, a number of critical issues were identified, related to responses from judges and their decisions on protective orders. Thus research³⁵ done for this purpose has shown that there is delay in issuing protective orders; lenient penalties for recidivists and violators of protective orders; issuance of limited measures envisaged under law on protection from domestic violence; poor justification of judgments which impose protective orders and limited attention in ensuring the implementation of protective order.

Lenient sentencing by courts is noticeable for recidivists and violators of protective orders.

- *Issuance of limited measures envisaged under the Regulation on protection against domestic violence*

Although the regulation provides for a number of measures which establish the basis for long-term welfare of the victim such as: the order to pay rent for the apartment of the victim or her children when the safety and welfare of the victim in the apartment does not allow returning to joint residence, payment of alimony for the duration of PO; return of children to victim setting temporary care, ban on the sale of property by the victim or the offender while PO is valid, etc., not all these measures are applied by judges.

- *Poor justification of resolutions which impose protective orders*

Justification of court decisions result to be shallow, without a clear analysis of criminal fact and the reasons for committing the offence. It happens that one may not understand the core and the cause and motives of violence while reading the justification.

OSCE

³⁵ “Response of justice stakeholders against domestic violence in Kosovo” – Chapter one - Ariana Qosaj - Mustafa and Nicole Farnsworth – September 2009

Mission in Kosovo has previously reported that court judgments in civil disputes often do not contain sufficient justification, which violates the procedural law and can serve as a basis for appeal.

Meanwhile, for the purpose of effectiveness of protection exerted by lawyers it is imperative to minimize or eliminate problems related to professional ethics such as waiver by the defence during the process, lack of professionalism, failure in different judicial proceedings, delays, etc..

- *Limited attention in ensuring the implementation of protective order*

Experts think that the Regulation is not drafted in accordance with the economic situation of families in Kosovo. Domestic violence often occurs in families that have low economy, which directly affects the implementation of PO. One of the reasons found by research on why POs³⁶ are violated significantly is exactly the family financial situation, which does not allow their implementation.

- *Limited professional capacities assigned to cases of domestic violence*

Judges have the power to review all criminal, civil, administrative, commercial, family cases and any other case specified by law. It is very important that these sections specialize in domestic violence issues.

- *Limited trust of citizens towards judicial system*

There is a limited public trust to the authority and activities of judiciary. Reasons may be related to the defect, deficiency or uncertainty of the legal and institutional framework, but also with corruption in courts. Also the distrust is related to the fact that

³⁶ Out of 563 POs sentenced, according to Kosovo Police, 32 violations of POs were reported since 2003

interested persons not understand how the court works and become suspicious, and it is not clear to them the procedures that they have to follow.

- *Underreporting of violence against children, elderly and disabled persons.*

While reality shows cases of abuse of parents against children and other family members (elderly or disabled persons) judicial practice shows very little about the case. In cases of children, it is difficult to report the violent parent. Specialized knowledge regarding the trial methodology, techniques question of minors who are part of domestic violence, in accordance with this age and psychological features are still limited.

3.2.2 Critical issues of functioning of institutional mechanisms

(Critical issues which have emerged during workshops, consultations with experts and research)

- *Kosovo does not have the required infrastructure for protection and support of women and children victims of domestic violence*

Existing safe houses to protect victims of domestic violence do not have appropriate financial support to provide adequate health, education and integration services for victims of domestic violence. In some cases shelters due to financial shortages are forced to turn victims home. Also there is a lack of a continuous coordination with CSW safe houses and other institutions, important stakeholders in domestic violence issues. For abused children in domestic violence, physical environment (kindergartens or schools) affects a lot in their relaxation, the protection and integration. Although schools in some cases are redefined, they do not provide recreational facilities for children abused by domestic violence as quiet rooms, catering annexes, art rooms, playgrounds, information and communication facilities, etc.

Existing facilities as libraries, activity rooms, gyms, computer rooms are underutilized. Regarding protection buildings are poorly secured, enclosures and communication system are not efficient. Great number of students per classes in some areas is very disturbing for these children.

- *Lack of human resources and professional capacities qualified for prevention and provision of services to victims of domestic violence*

A survey conducted by OSCE in 2007 found that the prosecution is a body which has remarkable shortage of legal staff regarding, both, in the number of employees and professional capacity. This has loaded additional burden to new to prosecutorial structure when it has also been burdened with limited staffing and capacity as a result of increased engagement in the investigation phase as well as overseeing the work of the police during the investigative phase.

In general, KWN has seen that LAO and lawyers have low levels of understanding and knowledge of applicable legislation related to violations in domestic violence. Some LAO did not know about the existence of Regulation on protection against domestic violence and defined acts of domestic violence.

In schools, the most specified service to help abused children from domestic violence is the psychologist and social worker. The current situation of psychological service is in the project level.

- *Important institutions of law enforcement doesn't consider domestic violence a priority*

EULEX as one of the most important institutions of the rule of law in Kosovo does not consider issues of domestic violence as a part of its mission. Gender issues are not mentioned in the initial mandate of EULEX. Cases of domestic violence are not considered as a priority. "Domestic violence as such is not covered by the mandate of EULEX prosecutors. EULEX prosecutors will have

executive powers in case of domestic violence only if it leads to murder. "

- *Centres for Social Work, although their mandate include assistance and support to victims, they are passive in cases of domestic violence*

CSWs not always treat clients "seriously and with respect"; they do not appear in courts for juvenile cases; they are slow in response and in assisting; they do not accurately assess family income for the purpose of alerting the court; they do not ensure women's right to visit children disregarding court ruling; they are passive in monitoring the situation of the client and show nepotism³⁷

Centres for Social Affairs are obliged to cooperate with all actors in the process of protecting the victims of domestic violence. If CSA evaluates that victims need shelter, they provide shelter at sheltering NGOs', from which MLSW purchases services for domestic violence. If the Court imposes a protection order, it informs the CSA and the latter, if it notices that the order is violated, it is obliged to inform the Court for the purpose of victim protection. CSA, Duty Body respectively is obliged to participate at all procedures convened when speaking of the protection of the best interest of minors. As far as the maintenance of contacts of parents with children are concerned, CSA are obliged to observe the resolutions of courts and to mediate in the maintenance of contacts if the Court has decided that it should be conducted via CSAs'. All other actors are obliged to inform CSAs' for domestic violence cases in order to manage the case and provide social assistance to victims in need. All social services employees, during their work, should observe the Code of Ethics and provide services in a professional manner on the basis of the laws and standards envisaged for the provision of social services.

- *Institutions face operative challenges*

³⁷ KWN Research report p 41

Almost all institutions are facing financial challenges and absence of transport or communication means. Report³⁸ notes that there are many cases where victims lose court sessions, due to the absence of VA caused due to the lack of transport and communication infrastructure.

- *Lack of cooperation among institutions*

Poor cooperation between the police and prosecutors may make victims hesitant to report acts of domestic violence or may believe that the judicial system will provide them effective legal remedy, unless measures are taken to ensure that prosecutors and police work together to investigate and gather evidence substantial. It is clear that poor treatment on behalf of the police can contribute to withdrawal of reports by victims or victim's decision not to report in the future – recidivist violence.

- *Gaps in referral system*

A better coordination of referral mechanisms is required among all agencies that assist in protecting the rights of victims in order to protect the rights of victims of domestic violence. Involved mechanisms and actors should clearly define the roles and responsibilities of each party in accordance with applicable law and should determine procedures to improve operational response and coordination on regional level and throughout Kosovo. Multidisciplinary training also improves communication between all institutions involved.

- *Insufficiency of services and their poor quality*

After all the improvements that have been made in recent years, urban primary health services are characterized by several problems which consist in: the unequal distribution of clinics and health centres (their focus mainly in major municipalities).
As a

³⁸ Ibid p 46

result of removal of doctors from rural areas and migratory movements of population, planning health needs of the population is becoming more difficult. For these reasons, certain communities are not covered by health services.

One of the traditional shortcomings in the field of human resources in the health system is lack of experts in health promotion and health policy & planning. Family Practitioners are not desired for citizens as much as specialist physicians, while family physicians represent just a diagnostic tool and handlers of victims of domestic violence. Family doctors and specialist doctors identified as two categories that should be educated about the problems of domestic violence.

- *Low level of awareness among service providers*

The health workers, CSW staff, staff of justice and education system are among people who can change and save lives at risk of patients/victims of domestic violence. Service providers in these areas have the potential to identify, assess and treat victims of violence, but they lack the awareness and basic skills to overcome personal barriers to the issue of domestic violence. Lack of awareness of state institutions generally explains the lack of awareness of service providers who directly interact with victims of domestic violence. Structures or individuals who are expected to make changes cannot exist in a vacuum but they rather rely on patriarchal context that dictates responses to domestic violence.

Chapter IV

4.1 Strategic and specific objectives

Specific objective 1- Prevention and inclusion

Until 2013, to establish efficient and comprehensive mechanisms for prevention of domestic violence

Specific objective 1.1 To draft policies in central and local level for prevention, protection and provision of services to victims and perpetrators of domestic violence

Specific objective 1.2 To sensitize the society on domestic violence

Specific objective 1.3 To establish mechanisms for education and awareness raising of youth on domestic violence

Specific objective 1.4 To increase the number reported cases of domestic violence

Specific objective 2 - Protection

To manage, until 2013, having efficient protection mechanisms for victims of domestic violence

Specific objective 2.1 To ensure efficient services for physical protection of victims of domestic violence throughout territory of Kosovo

Specific objective 2.2. To build capacities of stakeholders (police, prosecution, courts and centres for social work) for handling domestic violence

Specific objective 2.3 To ensure free of charge legal aid to victims of domestic violence

Specific objective 3 – Services

To ensure efficient services for rehabilitation and integration of victims and perpetrators of domestic violence throughout the territory of Kosovo and improve access of victims to those services

Specific Objective 3.1 To build and strengthen capacities of health care workers, social services and educational staff for providing services to victims of domestic violence

Specific objective 2.2 To improve economic support policies to victims and perpetrators of violence.

Specific objective 2.3 To build and strengthen social services (health, educational, social, economic, legal) for victims and perpetrators of domestic violence

4.2 Formulation of policies and programmes for every sector
National program against domestic violence aims at improving access to services for victims of domestic violence for the purpose of preventing violence, protection of victims and punishment and rehabilitation of perpetrators.

1. Legislation

- To amend the law on family with emphasis in procedures for addressing domestic violence
- To strengthen enforcing legal mechanisms foreseen for addressing domestic violence
- To strengthen legal mechanisms within schools and other institutions for addressing violence
- To stipulate in the law on interim removal of perpetrator

2. Institutions

- To establish professionals services in schools
- To establish service institutions (legal, social, educational and health) for victims and perpetrators funded by state budget (government)
- To establish social and rehabilitation services for victims and perpetrators
- Provide room to media (by institutions) for realistic and fair reflection of domestic violence
- Information exchange throughout public and non public institutions on services on domestic violence

3. Funds

- Create budget lines for covering the needs of safe houses and victims of domestic violence
- To improve working conditions of staff of centres for social work when working with emergency cases
- To ensure financial support to victims and perpetrators of domestic violence (women headed households) during separation from the family – to be included in the law
- Build social flats for temporary sheltering of victims of domestic violence

4. Human resources

- to build capacity of health care workers for social and health treatment of victims of violence
- to build the capacity of school psychologists to identify and address problems of domestic violence
- to build the capacity of social workers in CSW and safe houses
- to build capacities of media workers and journalists especially for handling domestic violence
- to build the capacity of judges in handling cases related to domestic violence

5. Programmes

- to create a consultation program for families as a part of centres for social work
- to unify a database and complete it with data on domestic violence at the Ministry for Labour and Social Welfare.
- Hotlines in police should become effective for reporting violence
- to create credit programs for victims start any economic activity
- to promote family strengthening programs
- to build employment programs, vocational training, and mediation between perpetrators and victims of domestic violence
- to raise awareness in school programs and community on prevention of domestic violence
- to build bridges of cooperation with media and civil society for the prevention of domestic violence (campaigns, training)
- to build rehabilitation programs for victims of violence and perpetrators.
- To build long-term treatment programs for victims of violence until their full reintegration to normal life (housing, employment legal protection support psychosocial).

Chapter V

1.1 National action plan

4.2 Program monitoring and assessment plan³⁹

Efforts to coordinate and monitor the process are the critical dimension of successful program implementation. A mechanism capable of monitoring and coordination should be established to ensure the successful implementation of this program, with a set of simple but manageable indicators.⁴⁰ A database and mechanisms for monitoring the trends of this phenomenon should be established. AGE which is the institution that provides monitoring and evaluation of the program should produce periodic reports which assess the implementation of measures and actions by relevant institutions. These reports will be submitted to Government as progress reports but they will not be the sole reports. Civil Society, in turn can produce reports and documents that will be based on studies and assessments of specific segments of the program.

³⁹ Every responsible institution for implementation of this program shall include in their periodic plans measures and actions of the document. AGE is responsible for monitoring and final assessment of the program

⁴⁰ See the group of indicators for monitoring measures and actions in “Matrix of measures and actions”

Authors and other contributors

Agency of Gender Equality:

Shqipe Krasniqi – Chief Executive Officer

Edi Gusia – Chief of Reporting and Monitoring Division

Women's Safety and Security Initiative:

Nazlije Bala – Program Director

Nita Luci – Consultant

The document was prepared with the help of:

Mirela Muca drafter of the document

Zamira Hyseni Coordinator of the process

Working groups:

Suzbijanje:

Merita Jonuzi

Nezaçete Rukovci

Florentina Beqiraj

Shpresa Elshani

Rafet Fetahu

Shenaj Berisha

Igballe Rugova

Naser Ajeti

Emin Emmini

Bujar Uka

Zaštita i sigurnost

Tahire Haxholli

Hysni Shala

Drita Rexhepi

Sakibe Doli Dobruna

Nazife Jonuzi

Naime Sherifi

Lumnije Deçani

Lumnije Deçani

Valbona Salihu

Leonora Selmani

Podrška i tretiranje

Lirije Maksutaj

Rafet Fetahu

Tahire Haxholli

Sakibe Doli Dobruna

Nazife Jonuzi

Naime Sherifi

Fetije Murturi

For more information, please refer to:

Agency for Gender Equality – Prime Minister's Office

Government Building

7th floor, Office No. 709

Mother Theresa

Prishtina, Kosovo

WSSI

Government Building

6th floor, Office No. 603

Mother Theresa

Prishtina, Kosovo

Action Plan 2011-2014

Strategic Objective	Specific Objective	Activities	Responsible and supporting institutions	Timeframe	Budget	Monitoring indicators
Until 2014, to establish efficient and comprehensive mechanisms for prevention of domestic violence	1. 1. To draft policies in central and local level for prevention, protection and provision of services to victims and perpetrators of domestic violence.	<p>1. Development of programs for psychologist in schools</p> <p>2. Drafting programs for social workers.</p> <p>MLSW since 2006 has drafted the professional manual for Officers of Social Services "Reaction towards cases of Domestic Violence", which was drafted by the MLSW in cooperation with OSCE.</p>	MEST MED Working Group MLSW	2011-2012	7000 € KCB 70.000€	Programme is developed Reports from Working Group MLSW to organize training of Officers of Social Services allocates ; 70.000€
	1.2. To sensitize the society on	<p>Introduction of 40 pedagogues and psychologists in municipalities</p> <p>Introduction of the curriculum with topics on domestic violence and family relations in the psychology department.</p> <p>Organization of media campaigns focused on domestic violence</p>	MEST Municipalities Municipal Education Departments Faculty of Philosophy MAPL MD Central and Local	Academic year 2011-12 Academic year 2011-12 2011-14	34.560 € KCB 21.600 € University 21.600 € University 5.000 € 1.500€ 29.900€	Number of psychologists and pedagogues Number of pilot schools with psychologists Curriculum is adopted Number of media campaigns

	domestic violence.		Institutions (Ministries and Municipalities) NGOs Donors Media	2011-14	€ Responsible Institutions	prepared Public impact
	Organization of roundtables with participation of community and relevant entities (media, central and local institutions, NGOs)		MD Central and Local Institutions (Ministries and Municipalities) NGOs Donors Association of Independent Journalists Media	2011-14	1.000€ në vit	Number of roundtables organized Number of participants Impact of the media events Public impact (Assessment of the public impact)
	3. To establish mechanisms for education and awareness raising of youth on domestic violence	In the content of the programming for children in radio and TV's to include the issue of domestic violence.	Media Journalists Donors (UNICEF; UNDP; UNIFEM) MCYS Theatres GEA	2011-2013	No cost	Number of programmes, writings, articles, columns, theatre performances and documentaries implemented to date
	4. To increase the number reported cases	Updating the current database, including contribution by other institutions, with exception of MLSW, MJ	Police, Public Prosecutors Office, Courts, Centres for	2012-14	150.000 € Donors	Database is updated Number of

	of domestic violence		Social Work, Shelters, Ministry of Justice, Ministry of Health, Donors			cases and records registered Reports based on information and records Number of policies impacted by records collected
		Education of the population on reporting domestic violence	GEA Media Schools Municipalities	2011-13	No cost	Reports from impact assessment Number of cases reported
		Information of the population about institutions where they can report domestic violence	Police MoJ Media Legal Aid Commission GEA Schools Centres for Social Work Municipalities Donors	2011-13	No cost	Awareness Raising Campaigns Number of brochures Number of publications TV broadcasting
		To further develop the capacity of KP in order to change the approach towards violence, victims and perpetrators	Police	2011-13	No cost	Number of cases addressed by the police
To manage,	1 To ensure	To undertake a study on the coverage	GEA	2011	25.000 €	Study

until 2013, having efficient protection mechanisms for victims of domestic violence.	efficient services for physical protection of victims of domestic violence throughout territory of Kosovo.	map with services for victims of domestic violence	Police Shelters In cooperation with institutions NGOs Donors	2011-14	NGOs Donors	completed Findings and recommendations
		Development of social housing for sheltering and protection of victims of domestic violence	Ministry of Finance Municipality Donors	2011-14	500.000 € Donors Municipalities MEF	Funds allocated Number of flats constructed Number of victims sheltered Number of decisions taken to grant license to shelter
		Setting up a cooperation mechanism between municipalities, in order to provide shelter to victims of domestic violence	Municipalities Shelters	2011	No cost Shelters Municipalities	MoUs implemented
To build capacities of stakeholders (police, prosecution, courts and centres for social work) for handling domestic		Organization of trainings for about (150 participants) – Judges, Prosecutors, Police, Victim's Advocates, Health and Social Workers, Education Staff, Legal Aid Officers.	KIPA GEA Kosovo Law Kosovo Police Academy	2011-14	200.000 € Donors Responsible Institution. 11.734€	Number of trainings organized Number of participants Number of modules prepared

	violence.		Central Institutions Donors	2011-14	100.000 € annually Kosovo Budget Donors 2. Spending of Fuel. Maintenance of (existing Vehicles for one year) 29.000 €	Number of items and equipment provided Increase in the staff performance in treating and addressing cases of domestic violence	Space provided (m ² /for every staff member and victim)
Provision of necessary equipment (communications, vehicles and phones) in order to address cases of domestic violence.	MEF MLSW Police Municipalities Donors (UNDP) Private Operators MD MAP	2012-13	MEF MLSW Moj Police Courts Public Prosecutor Centres for Social	Provision of sufficient space for stakeholders to handle cases of domestic violence from reporting to the trial.	92.000 € annually	Space provided (m ² /for every staff member and victim)	

			Work NGOs					
3. To ensure efficient services for rehabilitation and integration of victims and perpetrators of domestic	To ensure free of charge legal aid to victims of domestic violence	Preparation of the brochures, leaflets in order to inform citizens about Legal Aid	Legal Aid Commission MoJ Parliament	2011-13	5.000 € annually			
			Legal Aid Commission Institutions NGOs	2011	No cost		Number of agreements implemented Number of institutions involved	
			MD MLSW (Working Group, including central institutions and experts)	2011	12.000 € Donors European Commission	SOPs for treatment of victims and perpetrators are adopted		
3.1 To build and strengthen capacities of health care workers, social services and educational staff for	Development of a medical protocol for treatment of cases of domestic violence.	Development of SOPs for treatment of victims of domestic violence . 1. Drafting the operative standards procedures to treat the victims of violence 2. Drafting minimal standards for offering services for the victims of domestic violence . MLSW	MoH Experts NGOs Donors		3.000€		Medical protocol is adopted	
			MoH NGOs			37.000€	Number of staff trained	
		Training of the staff of shelter houses on	NGOs	2011-2014			Number of	

violence throughout the territory of Kosovo.	providing services to victims of domestic violence	identification of the clinical cases	Shelters MLSW MoH		200.000 €	trainings Number of participants in the training
		Training of the staff of shelter houses on protection from STDs and HIV	MoH Experts NGOs Donors			Number of trainings Number of participants in the training
	3.2 To improve economic support policies to victims and perpetrators of violence.	Training of the journalists on reporting the domestic violence	Journalists association NGOs Experts Donors	2011-14	80.000 €	Number of trainings Number of participants in the training
		Training of social workers in Centres for Social Work on issues related to domestic violence	Centres for Social Work NGOs Donors	2011-14		Number of trainings Number of participants in the training
3.3 To build and strengthen	3.2 To improve economic support policies to victims and perpetrators of violence.	Development of economic programmes in cooperation with donors and private operators, banks and businesses	MDE MLSW GEA MF Donors	2012-14		Number of victims supported Amount of grants approved
		Free of charge medical examinations for victims of domestic violence, accommodated in shelters	MoH Moj Shelters	2011-14	No cost	Number of victims examined

social services (health, educational, social, economic, legal) for victims and perpetrators of domestic violence	Healthcare and social services for persons with special needs and victims of domestic violence	Donors Private operators NGOs MoH Donors Mental Health Centres	2011-14	No cost	Number of persons with special needs assisted
	Vocational training for victims of domestic violence	MLSW MEST NGOs Centres for Social Work Donors Business Centres for Professional Information	2011-13	40.000 € every year	Number of beneficiaries Number of persons employed
	Mediation in employment of victims of domestic violence	DPP- MLSW Regional Employment Centres	2011-13	No cost	Number of persons employed
	Social services for victims of domestic violence to be interlinked to programmes for family empowerment	MLSW Centre for Social Work SOS village –family empowerment programme Donors	2011-13	No cost	Number of programmes Geographic layout of programmes Beneficiary families

4. Rehabilitation and permanent re-integration of victims of domestic violence	4.1 Offering of rehabilitation services/ healthy and psychosocial treatment as well as sheltering the victims of domestic violence	<p>4.1. Offering of rehabilitation and psychosocial services in shelters of victims of domestic violence.</p> <p>4.1.2. Offering of free services and legal counseling for the victims of domestic violence and offering free legal protection for those victims.</p> <p>4.1.4 Offering of services and professional qualification for the victims of domestic violence</p>	<p>MLSW, NGO-s Shelters, Municipalities, CSW (Center for Social Work)</p> <p>Ministry of e Justice – Victims Protectors, Police, Courts, CSW</p> <p>MEST, Directors for education in municipalities, CSW, MLSW-DPP, Regional Employment Offices</p>	2011 -2013 2011 -2014 2011 -2014	800.000 €	A number of victims benefit from these services, six shelters contacted by MLSW A number of victims that benefit free legal services
Total cost:		2. 414.560 €				
Kosovo Budget:		1.612.854 €				
Donors:		780.106€				
Other (UT Private)		21.600 €				

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

ZYRA E KRYEMINISTRIT/ / OFFICE OF THE PRIME
MINISTER/ URED PREMIJERA
AGJENCIA PËR BARAZI GJINORE / AGENCIJA ZA
RAVNOPRAVNOST POLOVA/
AGENCY OF GENDER EQUALITY

Program Kosova i Plan Akcije Protiv Nasilja U Porodici
2011-2014

Nema opravdanja za nasilje nad ženama i devojkama

Zahvalnica

Ovaj dokument obeležava vrhunac rada i napora aktivista za ljudska prava, akademika i predstavnika civilnog društva, koji su se snažno zalagali za to da se nasilje u porodici smatra posledicom rodne nejednakosti. Pored tog, i Vlada je pokazala spremnost da odgovori na ovaj fenomen preduzimaju i konkretne i efikasne mere u okviru angažovanja za zaštitu ljudskih prava na Kosovu.

Pokušali smo da izradimo integrisanu strategiju, kojom će se najviše pažnja posvetiti isključivo grupama kao rezultat nasilja u porodici. U izradu ovog dokumenta smo pokušali da uključimo sve aktere koji imaju iskustva u borbi protiv nasilja u porodici, a koji su aktivno učestvovali u samom procesu. Iz tog razloga smo zahvalni svim onima koji su pomogli u tom smeru, koji su doprineli svojim idejama i preporukama datim u cilju izrade ovog realnog dokumenta, od posebnog značaja za kosovsko društvo.

Zahvaljujemo organizacijama UNDP i ISBŽ koje su bile spremne ne samo da pruže podršku izgradnji otvorenog i sveobuhvatnog procesa, već i da pomognu iznošenjem svojeg mišljenja i stručnosti.

Posebna zahvalnost se upućuje svim onima koji su, iako nisu prisustvovali ovom procesu, dali svoj doprinos podelom svog iskustva i stručnosti, preko svojih radova, studija i istraživanja u vezi sa nasiljem u porodici. Takođe se zahvaljujemo radnoj grupi i koordinatori Zamira Hyseni i izradiva u dokumenta Mirela Muca koje su tokom perioda od devet meseci radile na ovom dokumentu i isti predstavile Vladi Kosova.

Skraćenice

ARP	Agencija za ravnopravnost polova
BDP	Bruto doma i proizvod
CEDAW	Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
CSR	Centar za socijalni rad
CZŽ	Centar za žena
CZŽD	Centar za zaštitu žena i decembar
EKLjP	Evropska konvencija o ljudskim pravima
EULEX	Misija vladavine prava Evropske unije na Kosovu
EZ	Evropska Zajednica
GCPM	Glavni centar porodične medicine
GDI	Indeks razvoja povezan sa rodnom pripadnosti
HHC	Nada i dom za decu
ISBŽ	Inicijativa za sigurnost i bezbednost žena
IŽK	Inicijativa žena Kosova
KLjP	Konvencija o ljudskim pravima
KPP	Komisija za pravnu pomoc
MGŽK	Mreža grupe žena Kosova
MRSS	Ministarsvo rada i socijalnog starana
MP	Ministarsvo pravde
MONT	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju
MALS	Ministarsvo Administracije Lokalne Smouprave
MŽK	Mreža žena Kosova
NRP	Nasilje na osnovu rodne pripadnosti
NVO	Nevladina organizacija
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i sigurnost
ORZ	Odsek za rad i zaposljavanje
PK	Policija Kosova
PZZ	Primarna zdravstvena zaštita
SAP	Sporazum o asocijaciji i pridruživanju
SZK	Statistički zavod Kosova
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNICEF	Dečiji fond Ujedinjenih nacija
UNIFEM	Razvojni fond Ujedinjenih nacija za žene
UNMIK	Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu
UZ	Naredba o zaštiti
WHO	Svetska zdravstvena organizacija

Sadržaj

I Poglavlje

1.1 Vizija, misija i ciljevi programa.....	7
1.2 Zašto je strategija protiv nasilja u porodici od prioriteta za kosovsko društvo?.....	8
1.3 Metodologija izrade programa.....	10
1.3.1 Shvatanje termina.....	10
1.3.2 Proces izrade programa.....	11
1.4 Osnovna načela.....	13

II poglavlje.....

II poglavlje.....

Procena situacije na Kosovu.....

2.1 Socio-ekonomska analiza.....	15
2.1.1 Demografija.....	15
2.1.2 Obrazovanje.....	16
2.1.3 Ekonomija i zaposlenje.....	17
2.1.4 Zdravstvo.....	18
2.1.5 Indeks ljudskog razvoja.....	19
2.2 Opšte informacija – nasilje u porodici se dešava svuda.....	19
2.3 Nasilje u porodici na Kosovu.....	21
2.3 Pravni i institucionalni mehanizmi – javne i ne javne usluge protiv nasilja u porodici.....	25
2.3.1 Pravni okvir.....	25
2.3.2 Institucionalni mehanizmi.....	27

III poglavlje.....

3.1 Analiza SWOT.....	35
3.2 Kritično pitanje iz analize, istraživanja i konsultacija sa radnim grupama.....	36
3.2.1 Kritična pitanja u smislu sprovođenja zakonskog okvira.....	37
3.2.2 Kritična pitanja funkcionisanja institucionalnih mehanizama.....	40

IV Poglavlje.....

4.1 Strateški i specifični ciljevi.....	45
4.2 Formulisanje politika i programa svakog sektora.....	46

V. Poglavlje.....

5.1 Nacionalni Plan Akcije.....	49
5.2 Plan monitoringa i procene programa.....	49

I Poglavlje

1.1 Vizija, misija i ciljevi programa

Živimo u društvu u kojem je prisutno nasilje na osnovu polova, gde se žene i devojke u velikoj meri, siluju i zlostavljaju od strane svojih supruža ili partnera¹, gde se članovi porodice zbog teškog socijalnog i zdravstvenog stanja siluju i zlostavljaju od strane svojih staratelja ili ostalih članova.

Da li možemo zamisliti drugačije društvo od ovog? Društvo u kojem devojke i žene mogu uživati svoja društvena, ekonomska i kulturna prava? Društvo u kojem će muševci i momci biti partneri i pristalice žena u realizaciji njihovih prava i prevazilaženju prepreka?

Uvereni smo da kosovsko društvo ima hrabrosti da veruje u realizaciju pomenutog.

Naša vizija je da izgradimo:

Društvo bez nasilja u porodici, gde će se prava svakog člana ceniti i poštovati.

Društvo u kojem se svako lice poštuje i koje je u stanju da realizuje svoj potencijal, bez nasilja i diskriminacije.

Društvo u kojem svaki građanin može govoriti o svojim potrebama i prioritetima, društvo u kojem Vlada sluša i deluje na takav način na koji će ovi prioriteti biti u centru javne politike.

Misija

Naša misija da na Kosovu izgradimo socijalnu, ekonomsku i pravnu sredinu koja članovima porodice (ženama i devojkama) garantuje život u društvu bez nasilja, društvu u kojem će biti mogući nastupi da se uključe u aktivne pokrete za

¹ Oko 40% ispitanika se složilo sa tim da je "Nasilje normalna pojava u bilo kojoj vezi i društvu, oni takođe priznaju da s vremena na vreme dolazi do nasilja." – Izveštaj o nasilju u porodici na Kosovu – Agencija za ravnopravnost polova „Istraživanje Bezbednost počinje kod kuće“, sprovedeno od strane Mreža žena Kosova 2008.

- promenu svog života
- Da uspostavimo efikasne mehanizme za suzbijanje, zaštitu, rehabilitaciju i integrisanje žrtvi nasilja u porodici.
- Da pronađemo više mogućnosti za ojačavanje i uključivanje u normalan život svakog lica koje je marginalizovano i isključeno zbog nasilja u porodici.
- Da informišemo naše društvo o problemu nasilja u porodici, kao jednog od socijalnih i ekonomskih problema.

Cilj

Imaju i u vidu tri navedena prioriteta – suzbijanje, zaštitu, podršku – glavni cilj ovog programa je obezbjeđivanje dugoročnih promena ponašanja i kulture kosovskog društva u odnosu na ovaj fenomen. Ova strategija takođe ima za cilj konsolidaciju koordinacije i interakcije aktera radi efikasnog razmatranja problema nasilja u porodici.

1.2 Zašto je Program Kosova protiv nasilja u porodici od prioriteta za kosovsko društvo?

Prvo, nasilje protiv bilo koje osobe čak i kada se javlja u okviru porodice zna i kršenje osnovnih ljudskih prava i istovremeno nejednakost među polovima. Imaju i u vidu da ono uključuje: (i) zlostavljanje u ime časti porodice; (ii) zlostavljanje u porodici; (iii) prinudno sklapanje braka maloletnika; (iv) seksualno zlostavljanje, (v) seksualno uznemiravanje; (vi) trgovina i seksualna eksploatacija u svrhu dobiti; (vii) prisiljena i psihički pritisak, itd, nasilje u porodici treba smatrati višedimenzionalnom pojavom koja zahteva organizovanu i koordiniranu intervenciju u velikom broju planova, ekonomskom, pravnom, edukativnom, itd.

Drugo, nasilje u porodici uglavnom pogađa žene i devojke, a pretežno to čine njihovi muževi ili partneri². Budući da je to

² Svetska zdravstvena organizacija navodi da je "Najčešći oblik nasilja nad ženama onaj koji primenjuju njihovi muževi ili partneri. 20/4/2008"

fenomen koji je relativno rasprostranjen u kosovskom društvu posebnih karakteristika istorijskog, socijalnog, političkog, ekonomskog i kulturnog razvoja, nasilje u porodici zahteva angažovanje svih aktera u društvu, donosioca odluka, civilnog društva, javnih i privatnih institucija, organizacija za pružanje usluga, itd.

Treće, nasilje u porodici je problem koji pogađa sve slojeve i grupe društva, bez obzira na rasu, etničku pripadnost, ekonomski nivo, geografsku zonu, religiju, starost, itd. Na osnovu podataka na svetskom nivou, prikupljenih tokom poslednjih deset godina, proizilazi da je nasilje nad ženama prepreka u procesu razvoja ljudskog društva. Socijalna i ekonomska cena nasilja u porodici treba predstavljati polaznu tačku za podizanje svesti onih koji izrađuju politike zbog posebnog značaja efikasnih javnih mera za suzbijanje istog. Prema tome, odgovornost svih aktera, države, zajednice i pojedinaca, je da preduzmu potrebne mere za suzbijanje nasilja u porodici.

Još jedan od razloga zašto je borba protiv nasilja u porodici prioritet je: bez obzira na inicijative i aktivnosti različitih organizacija, mere koje preduzme država mogu ujediniti i konsolidovati napore za poštovanje osnovnih prava žena i dece, kao dela ljudskih prava, ali i da podstaknu i promovišu ista. Javne i ostale institucije, pored obaveza koje imaju u odnosu na članove društva, moraju poštovati, štiti, promovisati i ispuniti prava građana na život bez nasilja.

Izrada i sprovođenje programa pružaju mogućnost koordiniranja i spajanja strategija i postojećih napora svih odeljenja i upravnih institucija različitih ministarstava i nevladinih organizacija u jednu strategiju za suzbijanje i borbu protiv nasilja u porodici. Suzbijanje i borba protiv nasilja u porodici uključuje različite javne i privatne strukture, kako bi diskutovali i rešili pitanja

obrazovanja, zdravstva, zaposlenja, pravosuđa, porodice, dece, starih, socijalnih usluga, tj. proces razvoja društva. Zakonodavna i izvršna vlast, kao i nevladine organizacije, sprovode posebne funkcije, a nacionalna strategija i plan akcije ujedinjuju sve navedene funkcije i vrše podelu dužnosti i odgovornosti svakog aktera.

1.3 Metodologija izrade program

1.3.1 Shvatanje termina

Termin “nasilje u porodici na polnom osnovu” sadrži u sebi itav spektar zlostavljanja, koje se naj eš e primenjuje nad ženama od strane njihovih muževa ili partnera. Me utim, nasilje u porodici se primenjuje i nad drugim članovima porodice, kao što su deca, lica sa ograni enim sposobnostima, starije osobe ili ostala lica pod starateljstvom.

Nasilje u porodici je problem koji negativno uti e na porodicu i društvo. Sa stanovišta zdravlja negativni uticaj se odražava na pogoršanje zdravstvenog stanja, što dovodi do smrti ljudi koji su žrtve nasilja. Sa socijalnog stanovišta, nasilje može izazvati psihološke i emocionalne probleme kod žena (osoba) koje su žrtve nasilja, ali i kod onih koji od njih zavise, najviše kod dece. Sa ekonomskog stanovišta, negativni uticaj se odražava na nesposobnost lica da deluju i da se realizuju u društvu.

Žrtva nasilja u porodici. Svako može biti žrtva, one mogu biti razli ite starosti, pola, rase, kulture, religije, nivoa obrazovanja, socijalnog i ekonomskog statusa. Kao i žene, i muškarci mogu biti žrtve nasilja, me utim u ve ini slu ajeva su žene te koje su žrtve nasilja u porodici. Postoji velika verovatno a da e deca koja žive u porodicama u kojima ima nasilja, biti zlostavljana ili pak zanemarena. Sva ta deca poznaju nasilje, ak i u onim slu ajevima kada nisu fizi ki zlostavljana, ona mogu imati emotivnih i problema sa ponašanjem.

Nasilje je zločin, kada uključuje fizičke ozlede (maltretiranje, udaranje, ozleđivanje, itd), seksualno zlostavljanje (nasilne seksualne aktivnosti) i gonjenje (radi nanošenja štete). Sa druge strane, iako emotivno, psihološko i finansijsko zlostavljanje ne zna i krivično ponašanje, to su ipak oblici zlostavljanja i mogu dovesti do krivično nasilja.

1.3.2 Proces izrade program

Političko angažovanje i učesnici. Imaju i u vidu da uspeh sprovođenja programaprvo bitno zavisi od političkog angažovanja ključnih aktera koji donose odluke na centralnom i lokalnom nivou, Agencija za ravnopravnost polova (ARP) je imala za cilj uključivanje predstavnika centralnih i lokalnih institucija u proces izrade dokumenta. Vlada Kosova se preko Premijera uključila u izradu dokumenta³ i sprovođenje programa. Angažovanje institucija u proces izrade dokumenta se ne smatra samo faktorom koji utiče na kvalitet dokumenta, već je posebno važno kao nešto preko čega svi uključeni akteri shvatiti šta treba i šta se može uraditi u borbi protiv nasilja u porodici i suzbijanju tog fenomena.

Pristup naučnim studijama. Imati za cilj mere i efikasan pristup protiv nasilja u porodici na polnom osnovu zahteva plan koji je podržan i koji se zasniva na realno stanje i konkretne mogućnosti. Svi izvori informacija dokazuju da je na Kosovu nasilje u porodici veoma primetno, ali svi priznaju da je taj fenomen tabu tema o kojoj se ne govori i koja se ne prijavljuje. Iz tog razloga su procesu izrade ovog dokumenta prethodile Zakona u zaštiti od nasilja u porodici i tri kognitivne i istražne studije: "Bezbednost polovine kod kuće", „Ispitivanje uticaja nasilja na reproduktivno zdravlje žena“, „Odgovor pravosudnih organa na Kosovu na nasilje u porodici ”

³ Odluka Premijera br. 03/62, od dana 29.04.2009.

Sveobuhvatni i multidisciplinarni (*cross cutting*) dokument. Politi ka dimenzija borbe protiv nasilja u porodici se treba shvatiti i tumačiti kao aktivno uključivanje svih segmenata kosovskog društva. Iz tog razloga su ARP i ISBŽ ocenili da je proces izrade dokumenta od velikog značaja za uključivanje svih aktera u konsultaciju i rad, u cilju obezbeđenja legitimnosti i kredibiliteta procesa. Međutim, ne može se tvrditi da je konsultativni proces koji je realizovan onaj najbolji, zato što u proces nisu bile uključene upravo one grupe koje imaju iskustva sa ovim fenomenom. Iz tog razloga smo svi odgovorni i dali smo sve od sebe da iznesemo činjenice i rezultate sprovedenih studija, kao i lična i profesionalna iskustva.

Određivanje prioriteta. ARP preduzima ovu inicijativu kako bi ovaj program služila kao nacionalna smernica za poboljšanje postojećih usluga za suzbijanje, pružanje sigurnosti, pravde i tretiranja žrtava ali i izvršioaca nasilja u porodici, i kako bi pomogla adekvatan razvoj i dobrobit kosovskog društva. Stoga je ARP radi doprinošenja efikasnosti ovog programa, zasnivaju i se na preporuke stručnjaka⁴ i u saradnji sa radnim grupama, identifikovala tri ključna stuba na osnovu kojih će izraditi strategiju:

Suzbijanje: će biti prvi stub. ARP, zajedno sa radnim grupama, ima za cilj da identifikuje potrebne edukacije i podizanja svesti kosovskog društva/grupana o nasilju u porodici i posledicama istog, kao i poboljšanju kapaciteta u zajednici kako bi mogli da odgovore na ovaj fenomen. Program takođe ima za cilj identifikaciju grupa koje mogu biti snabdevanja žrtvi neophodnim informacijama za poboljšanje njihove sigurnosti i blagostanja.

⁴ Agencija za ravnopravnost polova "Bezbednost polovina je kod kuće" – str. 113 – Istraživanje za izradu prve nacionalne programa i plan akcije – 2008 – Mreža grupa žena Kosova

Zaštita i bezbednost, e biti drugi stub Nacionalne programaza borbu protiv nasilja u porodici. Ona e sadržati aktivnosti koje e uticati na sigurnost i zaštitu žrtvi nasilja u porodici, koje se obezbe uju preko pravnih i socijalnih usluga, kao što je zakonska i fizi ka zaštita.

Podrška i reintegracija, e biti tre i stub program, u okviru kojeg e se identifikovati i pružati razli iti oblici podrške u cilju poboljšanja kvaliteta usluga za pružanje podrške žrtvama nasilja u porodici, profesionalnog postupanja sa izvršiocima nasilja u porodici, kao i potpune integracije istih u normalni život. Reintegracija žrtava nasilja u porodici je duga ak proces koji zahteva multidisciplinarn pristup, a istovremeno i uklju ivanje svih aktera koji rade na zaštiti i pružanju usluga žrtvama nasilja do potpunog osposobljavanja žrtava

1.4 Osnovna na ela

Na ela ljudskih prava. Pristup grupe konsultanata i autora ovog programa programu problemu nasilja u porodici na polnom osnovu se smatra pristupom problemu kršenja ljudskih prava.

Na elo partnerstva. Svi partneri identifikovani ovim procesom e raditi zajedno na postizanju vizije i realizaciji misije ove programa.

Lokalno vlasništvo dokumenta. Iako ovo je nacionalni program, mere koje e se preduzeti e biti osetljive za posebne socijalne uslove razli itih društvenih grupa u posebnim uslovima Kosova.

Realna i mogu a za sprovo enje. Ovog programa ne e biti samo dobro napisan dokument koji navodi sve mere i aktivnosti

institucija (javnih i ne javnih) koje će se preduzeti u borbi protiv nasilja u porodici. Strategija se zasniva na realnu procenu postoje ih mogu nosti i izvora države i institucija Kosova, ili onih koje će se pružiti u periodu 2011 - 2014. godine. Dokument će biti ambiciozan i zasnovan na realnost.

II poglavlje

Procena situacije na Kosovu

2.1 Socio-ekonomska analiza

2.1.1 Demografija

Stanovništvo Kosova se ocenjuje da je 2.180686 stanovnika⁵, od kojeg 92% su Albanci, 5.3% Srbi, i 2.7% ostale zajednice. Prose an broj živih poro aja godišnje, je oko 34587, Jednu od karakteristika demografskog razvoja zemlje ini emigracija i migracija, kretanje stanovništva i siromašnih ruralnih sredina u urbane.

U odnosu na pol, stanovništvo je podeljeno na 49.5% žena i 50.5% muškaraca.

Kosovo se karakterizuje kao zemlja mladog stanovništva. Starosna struktura stanovništva Kosova je slede a: 33% stanovništva pripada starosnoj grupi od 0-14 godina, 61% pripada starosnoj grupi od 15-64 godine, a samo 6% stanovnika je starije od 65 godina⁶. Prose na starost stanovništva je 26,5 godina. Stopa aktivnog stanovništva iznosi oko 61 odsto. Stopa zavisnosti je veoma visoka, zbog velikog broja stanovnika mla ih od 15. godina⁷

Još jedna demografska karakteristika je velika porodica (sa velikim brojem lanova porodice). Procenjuje se da jedna porodica ima u proseku 6. lanova. Ukupan broj doma instava se procenjuje na oko 300.000⁸.

Broj živo ro ene dece iznosi oko 34587⁹. U pore enju sa ostalim evropskim zemljama, stopa fertiliteta je veoma visoka, iako se

⁵ http://www.ks-gov.net/ESK/index.php?option=com_content&view=article&id=60&Itemid=46

⁶ <http://ks-gov.net/esk>

⁷ Statistike rada 2008

⁸ SKK, Hartografski Departament

⁹ Vitalne statistike 2002-2008

poslednjih godina prime uje trend blagog pada¹⁰. Studije (ankete) pokazuju da je došlo do pada fertiliteta i pored sve ve broja žena u dobu reproduktivnosti.

1.2 Obrazovanje

Obrazovni sistem na Kosovu ima niz izazova, ije prevazilaženje zahteva mobilizaciju

shih relevantnih subjekata na lokalnom i centralnom nivou. Obuhvatanje dece u predškolsom obrazovanju, eleminisanje nasilja u školama, efikasno tretiranje problema napuštanja i analfabetizma su prioritetna pitanja na kojima radi MONT, me utim treba potpuno posve ivanje i ostalih institucija, s obzirom da njihovo prevazilaženje zahteva multidisciplinarski pristup. Mada se dosta radi na poboljšanju školske infrastrukture, a isto tako i na uzdizanju kvaliteta, ima još mnogo da se radi kako bi obrazovni sistem se podiže na potrebnom nivou i postane uporedljiv sa razvijenim zemljama.

Na Kosovu aktuelno imamo 40 javnih predškolskih institucija; 34 mati ne institucije i 6 fizi kih odelenja. Ove institucije funkcionišu u 21 opštinu. Isto tako postoji još jedan broj predškolskih privatnih insitucija. Na predškolskom vaspitanju aktuelno obuhva eno je pribli no 26000 (oko 10%) dece od ukupnog broja.

Napuštanje na osnovnom i srednjem nižem nivou–obavezno obrazovanje (razredi 1-9)

Školska godina	Ukupno	Napustilo školu	Muškarci	Žene
2002/03	340 257	5682 (1.67%)	3075 (54%)	2607 (46%)
2003/04	354 918	5703 (1.61%)	2654 (47%)	3049 (53%)
2004/05	355339	4141 (1.17%)	1932 (47%)	2209 (53%)
2006/07	300703	2431 (0.81%)	948 (38 %)	1483 (61%)
2007/08	322107	2250 (0.69%)	1080 (48%)	1170 (52%)
2008/09	316910	2102 (0.66%)	1109 (52%)	993 (47%)
2009/2010	311198	1920 (0.61%)	942 (49 %)	978 (50 %)

¹⁰ Demografska i socio-ekonomska anketa, 1999

Smatramo da je pad broja prekida školovanja rezultat velikih napora MONT-a sa njegovim partnerima da ovaj problem tretiraju efikasnije. Akcioni plan protiv prekida školovanja je donet i objavljen 2010. godine i kao takav uključen u Strateški plan obrazovanja na Kosovu 2011 – 2016, dok je Odeljenje za preduniverzitetsko obrazovanje iniciralo donošenje podzakonskog akta za sprovođenje ovog plana na nivou škola i opština.

Podaci po godinama pokazuju pad broja dece koji napuštaju školu, i ako postoje te cifre su zabrinjavajuće.

Putem neformalnog obrazovanja, grupa koja zbog različitih razloga nisu uspeli da završe osnovno obavezno obrazovanje, MONT pruža im “drugu šansu” za učenje putem neformalne obrazovne forme. Do sada u neformalnom obrazovanju upisano i pohvaljeno je 8500 polaznika. Nakon okončanja nadoknadnog obrazovanja i srednjeg stručnog obrazovanja polaznici dobijaju istovetna uverenja sa redovnim učenicima. MONT u saradnji sa UNICEF-om realizovao je realizovao je projekt “*Bazi na pismena i usmena pismenost za žene i devojke*”. Ovim projektom koristile su one žene i devojke koje zbog različitih razloga nisu uspele da okončaju obavezno obrazovanje. (Izvor MONT). Jedan od osnovnog neformalnog obrazovanja je iskorenivanje analfabetizma a da bi se ovo postiglo zahtevaju se još veći i institucionalni naponi i dokazana volja same zajednice (neformalno obrazovanje nije obavezno).

2.1.3 Ekonomija i zaposlenje

Kosovo nastavlja da bude jedna od najsiromašnijih zemalja Jugoistočne Evrope. Procena raspona stope ekonomskog rasta 2007. i 2008. godine se kreće od 3.5% do 5.4%¹¹. Vrednost bruto domaćeg proizvoda (BDP) po glavi stanovnika se procenjuje na

¹¹ Izveštaj ranog upozoravanja, br. 20/21 Posebno izdanje (Priština, Kosovo: Program Ujedinjenih nacija za razvoj, jun 2008. godine), 6.

1,150 E - 1,600 E¹². Prema nedavnim procenama Svetske banke¹³, oko 45 % stanovništva Kosova živi u siromaštvu, od kojih 15% u krajnjem siromaštvu. S druge strane, dosadašnji tempo ekonomskog rasta e zadržati stopu nezaposlenosti na postoje i nivo. Iz tog razloga su, na Donatorskoj konferenciji za Kosovo, održanoj u Briselu, za izlaz iz ovakve situacije navedena slede a pitanja: brz ekonomski razvoj, poboljšanje civilne službe, ubrzavanje reforme javne administracije za poboljšanje efikasnosti pružanja javnih usluga, oja avanje pravosu a i borba protiv korupcije¹⁴. ”.

Prema ORZ-MRSS 40% stanovnika Kosovo je nezaposleno, ovom broju se svake godine dodaje još 20.000 mladih koji završe srednju školu, od kojih 52% nižeg obrazovanja koji su nepripremljeni za tržište rada. Izveštaj UNDP objavljen juna 2009. godine, pripremljen na osnovu istraživanja javnog mnjenja, govori da se siromaštvo i nezaposlenost smatraju klju nim faktorima koji ugrožavaju održivost države.

2.1.4 Zdravstvo

Precizna slika zdravstvenog profila Kosova je diskutabilna, zbog ograni enja i ta nosti podataka. Poteško e leže u prikupljanju zdravstvenih podataka za manjine koje ne podnose izveštaj kosovskim organima¹⁵. Uprkos ovim ograni enjima, jasno je da je zdravstveni profil Kosova jedan od najtežih u Jugoisto noj Evropi. Visoka stopa smrtnosti odoj adi, tuberkuloze i problemi sa ishranom predstavljaju stalne probleme, dok su ograni ene sposobnosti i mentalna oboljenja problemi od posebnog zna aja. Jedan od najozbiljnijih problema zdravstvenog sistema Kosova se prime uje u broju zdravstvenih stru njaka po glavi stanovnika.

¹² ibid

¹³ Svetska banka – Studija o siromaštvu – oktobar 2007

¹⁴ Evropska komisija, Donatorska konferencija za Kosovo, Brisel, 11. juli 2008. godine, završna sesija, 1.

¹⁵ <http://www.mshgov-ks.org/strategija.pdf>

Podaci pokazuju da na Kosovu na 1000 stanovnika ima 0.94 lekara, 2.61 medicinska sestra i 0.06 stomatologa. U pore enju sa susednim zemljama ovaj odnos je veoma nizak, posebno broj lekara. Odnos stru nog/ostalog osoblja u KPSH iznosi samo 1:3. Prose an broj bolni kih ležaja po 1000 stanovnika iznosi 1.43, ovaj izuzetno mali broj u pore enju sa ostalim zemljama u regionu.

2.1.5 Indeks ljudskog razvoja

Indeks humanog razvoja (HDI), koji je izradio UNDP, jeste sažetak složenog indeksa kojim se mere prose na dostignu a zemlje u tri osnovna aspekta ljudskog razvoja: dugove nosti, znanju i pristojnim životnim standardima. HDI Kosova za 2004. godinu je iznosio 0,734. Izveštaj UNDP-a o ljudskom razvoju, Kosovo, 2002. obuhvata indeks razvoja po polovima (GDI), kojim se mere isti pokazatelji humanog razvoja, ali iz perspektive polova. U izveštaju je naglašena uloga žena u privredi koja odražava najuo lživiju razliku izme u žena i muškaraca u smislu humanog razvoja. Kosovo je u ovom izveštaju rangirano kao mesto sa najnižim GDI u jugoisto noj Evropi.

2.2 Opšte informacije – nasilje u porodici se dešava svuda

Nasilje nad ženom predstavlja globalnu epidemiju koja prvobitno uti e na zdravlje i socijalnu i ekonomsku stabilnost žene, njene porodice i zajednice u kojoj živi. Kada su žene žrtve nasilja u porodici, veoma retko traže pomo od zdravstvenih institucija, onih koji im mogu pružiti zaštitu ili pravosudnih organa. Ovo dovodi do tog da stalno i nasilje koje se ponavlja, žene ili devojke ini ne samo privremenim žrtvama, ve osobama koje su nesposobne da nastave normalan život, osobama koje više ne mogu da se angažuju u socio-ekonomski život porodice, pa i više.

Ali, iako je nasilje fenomen koji je rasprostranjen u itavom svetu, zemljama u razvoju i zemljama specifi nog privrednog i socijalno

istorijskog razvoja, tradicije (kao što su zemlje na Balkanu) nasilje nad ženama predstavlja poseban izazov.

Istraživanja stalno pokazuju da je nasilje nad ženama od strane bliskih partnera izaziva ozbiljne probleme smrtnosti majki i opstanka dece.

- U 48 studija sprovedenih u različitim zemljama sveta, 10-69 odsto žena potvrđuje da je u različitim životnim situacijama, od svojih bliskih partnera pretrpelo fizičku i psihičku torturu.
- Partneri uzrokuju 40-70 odsto smrti žena u kućnom okruženju
- 1 od 3 žene se seksualno ili fizički zlostavlja, od jednog člana porodice, najčešće partnera, supruga, oca.
- Studije takođe pokazuju da je, u nekim zemljama, 50% žena koje su fizički zlostavljane tokom njihovog života, pretrpelo zlostavljanje čak i tokom trudnoće.
- Istraživanja ukazuju na blisku korelaciju fizičkog i seksualnog nasilja u HIV/AIDS slučajevima. Do ovog dolazi kada partneri nasilnim putem od svojih žena zahtevaju da ne preduzimaju zaštitne mere protiv seksualno prenosivih bolesti.
- Istorija nasilja i zlostavljanja u životu žena dovodi do dugoročnih negativnih posledica po njihovo mentalno zdravlje.
- Nažalost, rasprostranjenost fizičkog zlostavljanja žena tokom trudnoće se veoma proširilo u razvijenim zemljama, sa 4% na 20%. (Naravno da nam to utiče i stopa odgovornosti u vezi sa osuđivanjem nasilja).
- Kod silovanih žena postoji 2 puta veći rizik da izgube nerođenu bebu i 4 puta veći rizik da rađaju dete ispod normalne težine.
- Studije u nekoliko zemalja pokazuju da za decu koju su rodile silovane žene postoji 6 puta veći rizik od smrti pre njihove pete godine.
- Ista studija pokazuje da je nasilje uzrok 16% smrti trudnica.

- U SAD se procenjuje da troškovi za eliminisanje posledica nanetih žrtvama nasilja dostižu do 5.8 miliona američkih dolara godišnje.

2.3 Nasilje u porodici na Kosovu

Nedostatak jedinstvenih periodičnih statističkih podataka¹⁶ o nasilju u porodici nas primorava da nastavimo sa korišćenjem rezultata dobijenih preko anketa, studija i istraživanja, za pripremu politika i programa protiv nasilja u porodici, od strane centralnih i lokalnih institucija. Neke od značajnih informacija su i dalje relevantne i zasnivaju se na stav stanovništva u odnosu na ovaj fenomen. Međutim, konsultacija sa ovim istraživanjima i studijama nas približava realnoj situaciji nasilja u porodici na Kosovu.

Agencija za ravnopravnost polova (ARP) je, aprila 2008. godine, pokrenula inicijativu istraživanja nasilja u porodici na Kosovu, koju je realizovala Mreža žena Kosova (MŽK), uz podršku ISBŽ/UNDP-a, istraživanje iz kojeg proističe izveštaj „Bezbednost počinje kod kuće“. Nalazi ovog istraživanja pokazuju da je:

- Nasilje u porodici na Kosovu oblik nasilja zasnovan na polu, koje u većini slučajeva muševci ili partneri vrše nad svojim ženama i devojkama¹⁷.
- Više od jedne trećine anketiranih veruje da „je to normalno kada muševci u partnerima dođu do svoje“¹⁸.
- Seksualno nasilje se ne smatra nasiljem u porodici ukoliko se dešava muševci u partnerima¹⁹.

¹⁶ Jedinica za nasilje u porodici priprema statističke podatke o slučajevima koji su prijavljeni policiji, kao i MP, ili prihvatilišta, ali ti podaci nisu jedinstveni za sve institucije koje rade na problemu nasilja u porodici. Međutim, ne postoji nacionalni sistem za izveštavanje i prikupljanje ovih podataka.

¹⁷ Sigurnost počinje kod kuće - MGŽK – 2008 – str. 8, 20

¹⁸ Ibid, str. 18

¹⁹ Ibid, str. 19

- 50% ispitanika (više žena nego muškaraca) tvrdi da „se i dete treba jednom išamarati“²⁰
- 40% ispitanika tvrdi da starije osobe predstavljaju teret porodice²¹
- 9.1% ispitanika se slaže²² sa injenicom da osobe sa ograničenim sposobnostima trebaju biti zatvorene, zato što predstavljaju sramotu za porodicu
- 82% ispitanika priznaje da nasilje u porodici smatra sramotom, o kojoj se ne sme govoriti van porodice²³
- 40% ispitanika koji su doživeli nasilje, izjavljuje da to nikom nisu ispri ali²⁴
- ? Žene koje žive u siromašnim ruralnim sredinama su mnogo eš e žrtve nasilja u porodici.
- ? Institucija u koju građani imaju najviše poverenja je KPS, koji tako e poseduje najviše prijavi nasilja u porodici
- ? Vlada Kosova priznaje da, iako se ne može re i ta an broj, i poreski obveznici pla aju hiljade evra godišnje za programe borbe protiv nasilja u porodici.

Na osnovu navedenih podataka se shvata da je nasilje u porodici na Kosovu veoma rasprostranjen fenomen. Ovo potvr uju i studije i procene koje je nekoliko organizacija sprovodilo u periodu 1995-2004²⁵.

- Od 1995. do 2000. godine Centar za zaštitu žena i dece (CZŽD) izveštava da je skoro polovina klijenata, kojima je pružena pomo od strane ovog centra, doživela nasilje u porodici.
- ? Studija UNIFEM-a putem koje je ispitano 213 žena na Kosovu pokazuje da se 23% istih pretrpelo nasilje u porodici.

²⁰ Ibid, str. 19,20

²¹ Ibid, str. 22

²² Ibid, str. 22

²³ Ibid, str. 22

²⁴ Ibid, str. 27

²⁵ “Istraživanje o nivou rasprostranjenosti nasilja na osnovu polova na Kosovu i uticaj istog na reproduktivno zdravlje” sproveden od strane MGŽK 2008. godine

- Studija *Medica Mondiale Kosova* sprovedena u opštini akovica, pokazuje da je 21% ispitanika doživelo nasilje u porodici, a 28% poznaje najmanje jednu ženu koja je žrtva nasilja u porodici.
- Studija organizacije “Afrodita” govori o tom da se 39% ispitanika slaže sa izjavom da „muževi tuku svoje žene”
- Istraživanje sprovedeno od strane organizacije „Glas žena“ koje je uključivalo 1338 ispitanika, od kojih je 46% odgovorilo da se nasilje u porodici odvilo u njihovom naselju, a 12% tvrdi da je svedoilo fizičkom zlostavljanju žene od strane muža.

Upoređivanje podataka prikupljenih preko studija sprovedenih na Kosovu, sa podacima studija sprovedenim u ostalim državama u svetu, jasno pokazuje da se slučajevi nasilja u porodici veoma retko prijavljuju. Nasilje ne prijavljuju ni žrtve, zato što se to smatra sramnim i zato što se o tom ne sme govoriti van porodice.

Generalni Sekretar Ujedinjenih Nacija je 2004. godine imenovao nezavisnog stručnjaka koji će rukovoditi sveobuhvatnom i globalnom studijom nasilja nad decom na Kosovu. Tokom ove studije, MONT i UNICEF su kontaktirani za sprovođenje studije o nasilju u školama. Studija realizovana u periodu maj – septembar 2005. godine, koja se usredsredila na dečija prava, zaštitu istih od bilo kojeg oblika nasilja, cilj koje je promovisanje aktivnosti za suzbijanje i eliminisanje nasilja nad decom.

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da na Kosovu, kao i u svim državama sveta, postoji problem fizičkog nasilja nad decom, nasilja koje se prenosi iz kuće u školu, koje vrše nastavnici i učenici, ali i sama deca međusobno.

- 37 % dece smatra da je nasilje veoma rasprostranjen fenomen.
- 75 % ispitanih dece kaže da nasilja ima na ulicama.
- 24 % dece je fizički ozleđeno od strane druge dece.
- 50 % se suočilo sa verbalnim nasiljem

- 27 % je doživelo fizi ko nasilje
- 18,5 % je doživelo emotivno nasilje
- 4 % tvrdi da postoje slu ajevi kada u enici primenjuju nasilje nad nastavnicima

Izveštaj monitoringa ljudskih prava na Kosovu, za 2008. godinu, navodi da je KPS izjavio da je, u periodu od 1. januara do 30. juna, 21 žrtva nasilja u porodici smeštena u prihvatilišta. Centar za zaštitu žena i dece je, u periodu od januara do 24. septembra, zbrinuo 64 žrtve nasilja u porodici i seksualnog nasilja. Jedinica Ministarstva pravde za pružanje podrške i pomo i žrtvama se, u periodu od januara do juna, uklju ila u 646 slu ajeva nasilja u porodici. Izricanje kazni u ovakvim slu ajevima je bilo veoma retko i kretalo se od sudskih upozorenja do kazni zatvorom. Tradicionalni društveni stav u odnosu na dominaciju muškaraca nad ženama doprinosi visokoj stopi nasilja u porodici i malom broju prijavljenih slu ajeva²⁶.

Tokom poslednjih godina je došlo do porasta nasilja nad starima. Pošto je starijima veoma teško da priznaju nešto takvo, broj prijava ove vrste nasilja je veoma mali. Starima je veoma teško da priznaju da su žrtve seksualnog zlostavljanja, zato što se to smatra tabu temom u velikom broju društava.... Prema studijama se može zaklju iti da se žene koje se zlostavljaju u ranoj mladosti, suo avaju sa istim i od svojih partnera/zlostavlja a i tokom ostalog dela svog života. Fenomen nasilja u tom dobu se obi no ispoljava nasilnim otimanjem i primenom nasilja iz materijalne koristi.

²⁶<http://albanian.pristina.usembassy.gov/uploads/images/oWVQPPFYIKbZX3Nt3bh9FA/Raport2008.pdf>

Izveštaj o ljudskim pravima na Kosovu - 2008 Kancelarija za demokratiju, ljudska prava i rad. Državni izveštaj o ljudskim pravima – 2008, 25. februar 2009. godine

2.3 Pravni i institucionalni mehanizmi – javne i ne javne usluge protiv nasilja u porodici

2.3.1 Pravni okvir

U ovoj analizi trenutnog stanja pravnih mehanizama emo ispoštovati na elo hijerarhije pravnih normi na teritoriji Kosova, odre enoj Ustavom usvojenim 15. juna 2008. godine, a istu zasnivamo i na sprovedeno istraživanje²⁷, kao aktivnost koja je prethodila pripremi Programaza borbu protiv nasilja u porodici i nacionalnog plana akcije.

Me unarodne konvencije koje se ti u ljudskih prava (žena i dece) se sprovode preko kosovskih zakona kada se govori o nasilju uopšte.

- Konvencija Ujedinjenih nacija za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena, posebno Opšta preporuka 19, zahteva od države da u saglasnosti sa državnim zakonima preuzme odgovornost nad suzbijanjem, istraživanjem i gonjenjem slu ajeva nasilja u porodici, bez obzira da li je to delo izvršila država ili državljanin (l. 9)“
- Tako e je Konvencija UN o pravima deteta relevantna u slu ajevima kada su deca žrtve nasilja u porodici. Opšta preporuka 19 Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije nad ženama odre uje na ela odgovornosti države nad postupanjem vlasti ili gra ana iste.
- Još jedan od me unarodnih akata koji se tako e sprovodi preko kosovskih zakona je Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava (EKZLJP), koja od država zahteva preduzimanje efikasnih mera u borbi protiv nasilja u porodici.
- Pekinška platforma za akciju u oblasti nasilja u porodici, preporu uje razmatranje zakona i preduzimanje neophodnih

²⁷ Na osnovu studije “Odgovor pravosudnih organa na nasilje u porodici na Kosovu” – i poglavlje – Ariana osaj Mustafa i Nicole Farnsworth- septembar 2009.

- ? mera za uspostavljanje odgovaraju ih mehanizama za zaštitu svih žena od nasilja u porodici, koje se treba smatrati zakonom kažnjivim krivi nim delom (lan 69).

Iako Kosovo nije lanica Evropske zajednice, od istog e se veoma brzo tražiti niz obaveza u vezi sa usvajanjem, harmonizacijom zakona i struktura pravosudnog sistema sa standardima EZ, kao što su:

- Dokumenta o ljudskim pravima koja se odnose na traktate Ujedinjenih nacija i ostalih dokumenata koja nasilje nad ženama smatraju nasiljem nad osnovnim ljudskim pravima. i to dokumenta kao što su EKLjP²⁸, Evropska socijalna povelja, Evropska konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavaju ih postupaka.
- ? Instrumenta Evropske zajednice – potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) dovodi do niza obaveza u vezi sa usvajanjem, harmonizacijom zakona i struktura pravosudnog sistema sa ovim standardima. EZ pitanje polne jednakosti reguliše nizom direktiva, rezolucija, preporuka i akata koje su doneli Savet Evropske Zajednice, Evropska Komisija i Evropski Parlament.

Kako bi sproveo gore navedena me unarodna akta, i u saglasnosti sa društvenim, kulturnim i tradicionalnim uslovima izgradnje porodi nih odnosa, država Kosovo je pripremila svoje pravne mehanizme za borbu protiv nasilja u porodici.

- UNMIK je objavio Uredbu br. 2003/01, 2003. godine “O izmenama i dopunama zakona o krivi nim delima koja sadrže seksualno nasilje”, smatraju i krivi nim delom i silovanje u braku.

²⁸ Pogledajte aneks „Podzakonska akta ”

- Maja 2003. godine, UNMIK je usvojio Uredbu o zaštiti od nasilja u porodici, odre uju i sudove kao nadležne za izdavanje naloga o zaštiti, kao pravnu meru.
- Zakon br. 03/L-02 od dana 06.11.2008. godine "O izmenama i dopunama Privremenog krivi nog zakona Kosova" i Zakon br. 03/L-03 od dana 06.11.2008. "O izmenama i dopunama Privremenog zakona o krivi nom postupku Kosova" odre uju veliki broj krivi nih dela nasilja u porodici koja se mogu smatrati nasiljem u porodici.

MONT tako e, svojom pravnom infrastrukturom predvi a sankcije u odnosu na nasilje, tako što istu harmonizuje sa Konvencijom o pravima deteta i ostalim me unarodnim instrumentima koji se povezuju sa ljudskim pravima:

- U julu 2010. godine, predsednik Kosova je doneo dekret o Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici.
- Kodeks etike, usvojen 2005. godine
- Kodeks ponašanja i disciplinske mere koje se primenjuju protiv u enika viših srednjih škola, 4/2007, dana: 09.03.2007.
- Administrativno nare enje "Suzbijanje, obustava i pokretanje disciplinskog postupka nad nastavnim i edukativnim osobljem" 40/2005, DATA: 28.09.2005
- Zakon o inspekciji za obrazovanje, br. 2004/37/
- Odeljenje inspekcije koje nadzire sprovo enje zakona i ostalih podzakonskih akata u oblasti obrazovanja.

2.3.2 Institucionalni mehanizmi

Pod institucionalnim mehanizmima se podrazumevaju svi mehanizmi koji rade na, i odgovornost kojih je suzbijanje i borba protiv nasilja u porodici u Republici Kosovo.

Nacionalni koordinator je individualni organ odgovoran za koordiniranje, monitoring i izveštavanje o sprovo enju politika,

aktivnosti i mera predvi enih Strategijom za borbu protiv

nasilja u porodici.

Ministarstvo pravde – 2002. godine, u okviru MP je osnovana Jedinica za zaštitu i pomoć žrtvama (JZPŽ) je kasnije dodeljena Odseku za zaštitu i pomoć žrtvama. Glavnu ulogu u slučaju slučajeva nasilja u porodici ima zaštitnik žrtava. Glavni zadatak zaštitnika žrtava je zaštita i zastupanje prava žrtava krivičnih dela, sa posebnim naglaskom na žrtve nasilja u porodici, seksualnog iskorišćenja, trgovine ljudskim bićima, zloupotrebe dece i drugih krivičnih dela. Zaštitnik žrtava pomaže oštećenima u zaštiti njihovih prava u zavisnosti od slučaja i postupka kao ovlašćeni zastupnik, direktno pomaže oštećenim stranama od prvog kontakta sa nadležnim organima zaštite, savetuje, pokreće tužbe, pokreće postupke za određivanje mera zaštite, obavezan je da učestvuje na svim sudskim pretresima, da prati napredovanje sudskog postupka. Zaštitnici žrtava pokrivaju ceo region Kosova, uključujući i deo severne Mitrovice. Ima ih 15 na celoj teritoriji Kosova i uglavnom su raspoređeni u sudovima i tužilaštvima. Rade 24 sata dnevno 7 dana u nedelji. Policija Kosova je obavezna da pozove zastupnika žrtve u toku davanja izjave o nasilju.

Policija Kosova je osnovala hijerarhijsku policijsku strukturu sa jedinicama za istragu nasilja u porodici: Centralni nivo, Sektor za istrage nasilja u porodici, Direktorat za istrage teških krivičnih dela. Na regionalnom nivou postoje jedinice za istrage nasilja u porodici. Na lokalnom nivou – u policijskim stanicama, najmanje dva policijska službenika (istražitelja) su 24 sata dostupna na poziv. Sprovode se i poštuju svi važeći zakoni u Republici Kosovo.

Zadaci i odgovornosti Policije Kosova su: Policija Kosova odgovara na svako obaveštenje o izvršenom ili o pretnji izvršenja nasilja u porodici ili kršenje naloga o zaštiti ili naloga o hitnoj zaštiti bez obzira ko je dostavio obaveštenje. Policija istražuje krivična dela i bez kašnjenja preduzima sve mere tako da se spreči nasilje, prikrivanje dokaza i da se zaštite žrtve. Kada je policija obavestena o navodnom krivičnom delu koje se goni po službenoj dužnosti, bez odlaganja i najkasnije dvadeset i četiri sata od

dobijanja te informacije obaveštava javnog tužioca i prvo podnosi krivi nu prijavu nadležnom tužilaštvu.

Ako postoji osnovana sumnja da je izvršeno delo u vezi sa nasiljem u porodici, Policija Kosova zadržava osumnji enog 48 sati u skladu sa zakonom. Šef regionalne jedinice Policije Kosova protiv nasilja u porodici može da izda nalog za privremenu meru hitne zaštite i primeni jednu ili više mera shodno Zakonu br. 03/ L-182, bez uklju ivanja suda. Policija Kosova informiše žrtve o uslugama pravne i psihološke pomo i i o drugim merama pomo i koje su im na raspolaganju od strane vladinih institucija, kao i od NVO koje pružaju usluge žrtvama i obaveštavaju ih o tim uslugama (zaštitnik žrtava, Centar za socijalni rad), obaveštavaju žrtve o pravu da traže nalog za zaštitu. Na zahtev i ukoliko postoji potreba, žrtvi se obezbe uju prevoz i smeštaj u boravištu, skloništu, medicinskom centru i sudu. Tako e se izvršava nalog o zaštiti koji je doneo sud ili policija.

EULEX – Nakon proglašenja nezavisne države Kosova, Misija vladavine prava Evropske Unije (*EULEX*) je po ela sa radom na Kosovu, preuzimaju i neke nadležnosti sudija i tužilaca UNMIK-a. Ova misija radi na osnovu zakona o utvr ivanju nadležnosti, izbora i utvr ivanja predmeta za sudije i tužioce *EULEX*-a (Zakon br. 03/L-053).

Zdravstveni sistem igra zna ajnu ulogu u identifikaciji i suzbijanju problema javnog zdravlja, uklju uju i i nasilje na polnom osnovu. Kako sve žene pose uju jedan zdravstveni centar, isti predstavljaju veoma dobru priliku za identifikovanje i tretiranje žena koje su žrtve fizi kog, seksualnog i psihi kog nasilja.

Ministarstvo zdravlja preko Institucija primarnog zdravstva (IPZ) pružaju usluge kojima imaju pristupa pojedinci i porodice date zajednice, po ceni koju može pokriti zajednica i država. IPZ ine sastavni deo zdravstvenog sistema države, koje je jezgro, kao i opšti društveni i ekonomski razvoj zajednice”. Opštine obezbe uju sprovo enje primarne zdravstvene zaštite, daju i

prednost preventivnim merama sprovođenjem koncepta porodice ne medicine. Kosovo ima 36 opština, u svakoj od kojih se nalaze IPZ, odnosno Glavni centri za porodice ne medicinu (GCPM). Osim GCPM-a, ostale institucije primarnog zdravstva su i Centri za porodice ne medicinu (CPM) i Ambulante (pункtovi) porodice ne medicine (APM). U opštinama u kojima je pristup bolnicama otežan, u sklopu GCPM postoje i vanbolni ka porodilišta, kao i Centri za blagostanje žena (CBŽ). Planira se da Centri za hitnu medicinsku pomoć funkcionišu u opštinama sa više od 150.000 stanovnika. Upravo su to one institucije koje se suočavaju sa pacijentima koji su žrtve nasilja u porodici. Iz tog razloga predstavljaju veoma značajne aktere za identifikaciju i rešavanje problema nasilja u porodici.

Sistem socijalne zaštite, lečenje i rehabilitacija žrtava nasilja i dalje ostaju izazov i za Sisteme javnih socijalnih usluga, koji su razvijeniji od onog na Kosovu. Osim zakona koji se može smatrati sličnim zakonima ostalih zemalja Evrope, nedostaju neophodni resursi (ljudski i finansijski) za pružanje pomoći, zaštite i integrisanja žrtvi nasilja.

Ministarstvo rada i socijalne zaštite preko Centara za socijalni rad (CSR) pruža socijalnu zaštitu žrtvi uključujući i pomoć, savetovanje, materijalnu pomoć kada postoje finansijski izvori. Šta više, CSR kao organ za obezbeđivanje zaštite dece kojima je ista potrebna, su zakonom obavezani da zastupaju najbolje interese dece tokom sudskih postupaka. U građanskim parnicama, CSR daju svoje mišljenje u vezi sa starateljstvom nad decom. CSR indirektnim putem mogu uticati i na pristup pravdi. Obezbeđivanje socijalne pomoći ili podrške CSR za starateljstvo nad decom, može pomoći ženama da se oslobode nasilnih porodice njihova veza i može obezbediti starateljstvo nad njihovom decom. Ne postoji vladina agencija²⁹ koja pruža direktne usluge žrtvama nasilja u porodici, ali MRSZ pruža finansijsku pomoć

²⁹ Pod javnim sistemom socijalne zaštite koji sprovodi MRSZ

NVO da upravljaju prihvatilištima za žrtve nasilja u porodici, u kojima su smeštene i neke žrtve trgovine ljudima.

OPŠTINE su u procesu decentralizacije dobile odgovornost za pružanje socijalnih usluga i to rade putem centara za socijalni rad.

Centri za socijalni rad su javne profesionalne institucije na opštinskom nivou za zaštitu građana i za pokrivanje potreba za socijalnim uslugama.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja je odgovorno za praćenje i kontrolu pružanja socijalnih usluga od strane pružalaca usluga socijalne pomoći (CSR i NVO), za izradu zakonske infrastrukture, politika i standarda za pružanje socijalnih usluga. Organ starateljstva se nalazi u okviru CSR i njegova funkcija je zaštita najboljih interesa dece u bilo kom postupku.

MLS je osnovalo 34 JLPK (Jedinica za ljudska prava u opštinama). U veštinama služenja rad ovih jedinica koordinira službenik za rodnu ravnopravnost. Službenik za rodnu ravnopravnost u opštini promoviše rodnu ravnopravnost, rodnu perspektivu u društvu, sarađuje sa svim relevantnim organima unutar opštine, izrađuje politike i sprečava nasilje u porodici po rodnoj osnovi. Takođe, MLS takođe postupa u skladu sa Akcionim planom kojem je prethodila kampanja podizanja javne svesti, objavljuje i deli materijale koji se odnose na rodnu perspektivu, prava žena i dece. Sve ove aktivnosti su koordinirane sa službenicima za rodnu ravnopravnost u opštinama.

Ministarstvo za obrazovanje nauku i tehnologiju. MONT ima za cilj da u svim obrazovnim institucijama osigura visok nivo prisvajanja, sprovođenja, unapređenja i promocije dečijih/ljudskih prava u obrazovnom sistemu bez obzira na etničku pripadnost, poreklo, pol, rasu i psiho-fizičko stanje. Ubacivanje tema iz oblasti ljudskih (dečijih) prava u nastavni program³⁰, da li preko građanskog vaspitanja ili sličnih sadržaja,

³⁰ (i) **IV razred**, predmet građanskog vaspitanja – učenici u obojema konceptima koji se tiču dečijih prava; ljudskih prava; dečijeg rada; itd; (ii) **Poglavlje za V**

ima za cilj formiranje lica sposobnih da žive u demokratskom društvu, koja prepoznaju i prihvataju osnovne vrednosti demokratije koja se zasniva na poštovanje ljudskih prava, toleranciju i ljudsku solidarnost. Zahvaljuju i tom pristupu, deca na Kosovu danas mnogo više u e o svojim pravima kako u porodici tako i u školama (gra ansko vaspitanje, životne sposobnosti, itd.), što svakako doprinosi pozitivnim promenama odnosa u porodici.

MONT je tako e obezbedilo sprovo enje nekoliko projekata³¹ kao što je uklju ivanje nekoliko modula u VIII razrede, koji su namenjeni edukaciji dece o polnim pitanjima, trgovinom ljudima i zdravstvenim problemima. Modul se primenjuje u 5030 škola, a postoji mogu nost da e se od 2007. godine proširiti na sve škole u zemlji.

Uporedo sa integrisanjem ovih tema, MONT je sprovelo niz obuka za nastavnike.

Uloga civilnog društva u zaštiti žrtvi i nadzoru nasilja u porodici. Maja 2004. godine, Program mreže žena instituta za otvoreno društvo i advokati iz Minesote za ljudska prava (AMLjP) su pokrenuli Nacionalni program za borbu protiv nasilja nad ženama u Centralnoj i Isto noj Evropi, Jugoisto noj Evropi i Kavkazu, Centralnoj Aziji i Mongoliji. Regionalne nevladine organizacije koje rade u oblasti nasilja nad ženama i polnoj jednakosti e preuzeti ulogu Nacionalnog nadzornika nasilja nad ženama (NNNŽ) i pomo i nastavku pripreme i održavanja nacionalnih internet stranica Stop Nasilju Nad Ženama

razred – u enici u e o osnovnim konceptima ove dve podkategorije, kao što su: porodica, škola, društvena uloga, ku a-stan; shvatanje uloga, obaveze, prava i dužnosti porodice i škole; (iii) U **IX** razredu u enici u e o: razli itim vrstama porodica, strukturi uloga i razli itih generacija porodice, promenama savremenih porodica, komunikacija i saradnja izme u roditelja – dece, kao nešto što je neophodno za edukaciju i zdrav razvoj dece, trgovina ljudima, nasilje na rodnom osnovu i nasilje u porodici.

³¹ U VIII razred su uklju eni slede i moduli („koji su stereotipi i uloge polova, kako da držimo nasilje van naših života, kako da brinemo o svom zdravlju, šta je trgovina ljudskim bi ima, šta je seksualnost, itd).

(STOPVAW). NVO izabrana kao Nacionalni nadzornik nasilja nad ženama na Kosovu je Kosovski centar za polne studije koji je preuzeo odgovornost upravljanja Nacionalnom internet stranicom Kosova koju se održavati uz pomoć relevantnih stručnjaka i u konstantnoj konsultaciji sa Programom mreže žena i Advokatima Minesote za ljudska prava.

Nevladine organizacije i prihvatilišta. Centar za zaštitu žena/sigurna kuća (CZZ/SK)³² je nevladina organizacija koja radi u regionu Pe i i nastavlja da funkcioniše kao održiva organizacija, koja radi na socijalnim problemima žena i devojaka žrtava nasilja u porodici. Misija CZZ: poboljšanje zdravlja, blagostanja i statusa žena i devojaka na Kosovu, izlaze i u susret praktičnim potrebama žrtvi nasilja u porodici u regionu Pe i, pružaju i im zaštitu, smeštaj, zastupanje i podizanje svesti o njihovim pravima kao građanka Kosova, uključujući i sve etničke grupe. Prihvatni centar „Liria“ u Gnjilanu pruža privremeni smeštaj majkama i njihovoj deci, kao i usluge prijavljivanja nasilja u porodici. „Norma“ pravna organizacija za pružanje pomoći ženama, radi u oblasti prava, time pružaju i pomoć isključivo ženama koje imaju socijalnih problema da pristupe pravnom sistemu.

“Hope and Homes for Children” (HHC) (Nada i dom za decu) je međunarodna NVO, koja sprovodi svoje aktivnosti zasnovane na projektima, i to u zemljama istočne Evrope. Organizacija HHC je otvorila domove za decu koja imaju potrebe za socijalnom pomoći. Ovi domovi/prihvatilišta, u Prištini i Prizrenu, obezbeđuju privremeni smeštaj za siromašnu i decu isključenu iz društva, bez obzira na njihovu etničku pripadnost, mesto rođenja ili religiju.

U jednom od izveštaja nadzora ljudskih prava na Kosovu pripremljenom 2008. godine, se navodi da postoji telefonska linija preko koje se mogu anonimno prijavljivati slučajevi nasilja u

³² <http://www.qmg-ks.com/index.php?Itemid=53>

porodici, ta telefonska linija je otvorena 24 sata dnevno i radi u Prištini, Gnjilanu, Pe i, Prizrenu i Mitrovici. 582 žrtve nasilja u porodici su tokom 2008. godine, dobile pomoć preko te telefonske linije. Linija je služila i za informisanje osoba o njihovim ljudskim pravima, raspoloživim prihvatilištima i ostalim relevantnim informacijama.

Mreža žena Kosova³³ je od 2000. godine aktivna u oblasti nasilja na polnom osnovu, ona se zalaže preko konkretnih mera i aktivnosti za pružanje podrške i pomoć i žrtvama nasilja. Organizacija je tako e dala veliki doprinos podizanju svesti građana preko različitih kampanja za informisanje i zalaganje za pitanja prava žena i polnu jednakost.

Na Kosovu postoji više nevladinih organizacija koje se bave fenomenom nasilja u porodici, kao što su: Koalicija za utočišta, Ženska mreža Kosova, udruženje pravnika Norma itd.

Mediji igraju značajnu ulogu u stvaranju i promovisanju javnog društvenog stava u odnosu na nasilje u porodici. Onim moraju biti osetljiviji u odnosu na fenomen nasilja u porodici, trebaju biti uporniji u promovisanju porodičnih vrednosti i imati vršni stav u odnosu na stereotipe zasnovane na rodnoj osnovi.

Informisanje o nasilju u porodici od strane medija ima značajnu ulogu za kritičan pristup ovom fenomenu, ali i za proširivanje poruka u svrhu podizanja svesti građana, posebno mladih generacija. Međutim, izveštavanje o nasilju se ne sprovodi uvek u saglasnosti sa profesionalnom etikom, veoma često se nasilje u porodici predstavlja od strane novinara kao senzacionalna vest, kao metoda kritičkog pristupa fenomenu i informisanju javnosti o istom.

³³ <http://www.unfpakos.org/documents/UNFPASGBVProject2007.pdf>

III poglavlje

3.1 SWOT analiza

Kratak pregled SWOT analize sprovedene od strane radnih grupa

Prednosti	Nedostaci
<ol style="list-style-type: none">1. Postoje a zakonska infrastruktura2. Postoje a institucionalna infrastruktura za izradu politika (centralna i lokalna)3. Socijalne, prosvetne, zdravstvene i pravne postoje e službe4. Baza podataka kojom raspoložu CSR i DMS, NVO5. Modeli izveštavanja CSR/DMS, NVO-MRSZ6. Me u institucionalna saradnja za tretiranje kategorija nasilja u porodici (Žena i dece).7. Motiviranje radnika i osoblja koji rad sa žrtvama nasilja8. Saradnja vladinih institucija sa nevladinim i profesionalnim organizacijama iz borbe protiv nasilja na polnom osnovu (NPO)9. Adekvatni modeli, prezentiranih od strane civilnog društva	<ol style="list-style-type: none">1. Sprovo enje postoje ih zakona iz oblasti zaštite spre avan ja i pružanja usluga2. Ograni eni profesionalni kapacitet, nedostatak profesionalne etike3. Nedostatak institucija za rehabilitaciju4. Nedovoljno koordiniranje izme u institucija koja deluju5. Nedovoljnost i slab kvalitet postoje ih službi<ol style="list-style-type: none">a. Nedostatak prihvatilištab. Nedostatak profesionalnih neformalnih treniranjac. Nedostatak programa za stalnu integraciju žrtavad. Nedostatak socijalnih stanova za slu ajeve žrtava nasilja u porodici6. Nedostatak integrisane baze podataka na nacionalnom nivou za kategoriju žrtava nasilja u porodici<ol style="list-style-type: none">a. nedostatak sistema podataka o u enicima i njihovim porodicama7. Budžetski nedostaci8. Nedostatak saradnje sa medijama

Mogu nosti	Pretnje
<ol style="list-style-type: none"> 1. Promene u pristupu kosovskog društva prema nasilju 2. Sprovođenje Zakona protiv nasilja u porodici od strane Skupštine 3. Uvo enje profesionalnih službi, standardizovanih iz oblasti zaštite, zdravstvenih, prosvetnih i socijalni službi 4. Potpisivanje sporazuma na me u-ministarskom /institucionalnom nivou kao i me u-državnih sporazuma 5. Osnivanje jedinstvene baze podataka o integrisanim podacima na nacionalnom nivou 6. Uve anje budžeta i lokalnih i me unarodnih donacija 7. Obaveze prema me unarodnim instrumentima 8. Proces EI koji favorizuje pozitivne promene 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Loša interpretacija ljudskih vrednosti 2. Opšte siromaštvo u zemlji 3. Uve anje pokazatelja kriminaliteta u zemlji i u zemljama regiona 4. Nedostatak poštovanja zakona na snazi 5. Nedostatak katedre za socijalne radnika i pružaoce usluga (nedostatak ljudskih resursa) 6. Prilago avanje radnog mesta adekvatnoj edukaciji 7. Nedostatak motivacije za profesiju socijalnih radnika 8. Mentalitet i obi ajno pravo

3.2 Kriti na pitanja proistekla iz analiza, istraživanja i konsultacija sa radnim grupama

Sveobuhvatni proces konsultacija u svim sektorima pravosu a, civilnih službi, civilnog društva i izrade politika, pruža korisne informacije o glavnim pitanjima koja se odnose na nasilje u porodici, sa kojima se suo ava kosovsko društvo.

3.2.1 Kriti na pitanja u smislu sprovođenja zakonskog okvira

(pitanja koja su proizišla iz radionica i konsultacija sa ekspertima)

Zakonodavstvo o nasilju u porodici nije efikasno. Iz tog razloga su neophodna jasna i sprovodljiva pravila. Slabo poznavanje zakonodavstva od strane sudija i tužilaca predstavlja dodatnu prepreku³⁴.

- *Nivo poznavanja Meunarodnih konvencija i primena od strane sudija, tužilaca i advokata je ograničena*

Dok su *konvencije usvojene* od strane Skupštine Kosova, koje se tiču ljudskih prava uopšte, a posebno prava žena i dece, brojne i na osnovu Ustava i deo unutrašnjeg zakonodavstva koje je obavezuju, i, problemi sa zakonskim okvirom leže u tom što je nivo poznavanja i sprovođenja istih od strane sudija, tužilaca i advokata ograničen. *Žrtve nasilja u porodici nisu informisane o ovim instrumentima. To dovodi do neprimene istih na neposredna i od starije pravosudnog sistema i ne postavljanje istih na usluzi žrtava i onih koji traže pristup pravosuđu u (monitoringom sudskih odluka rezultira da pozivanje na ove konvencije, takorekćeno, ne postoji).*

- *Odlaganja u izdavanju naloga o zaštiti i blažih kazni za recidivne izvršioce i prekršioce uredbi za zaštitu*

Civilni sudovi, izdavanjem Naloga o zaštiti, igraju značajnu ulogu u garantovanju sigurnosti i zaštite žrtava nasilja u porodici. Međutim, identifikovan je određen broj kritičnih pitanja koja se odnose na odgovore od strane sudija, kao i njihove odluke o naložima za zaštitu. Tako da istraživanje³⁵, izrađeno u tu svrhu, pokazuje da dolazi do odlaganja u izdavanju Naloga za zaštitu; blažih kazni za izvršioce nasilja i prekršioce naloga za zaštitu;

³⁴ Izveštaj o progresu Kosova za 2007. godinu, pod RKSOUN 1244

³⁵ Odgovor pravosudnih organa na nasilje u porodici na Kosovu – prvo poglavlje – Arijana osaj Mustafa i Nicole Farnsworth – septembar 2009. godine

ograni eno izricanje mera predvi enih Uredbom; slabih obrazloženja presuda, kojima se izdaju nalogi za zaštitu; ograni eno pridavanje zna aja obezbe ivanju sprovo enja naloga za zaštitu.

- *Ograni eno izricanje mera predvi enih uredbom o zaštiti od nasilja u porodici*

Iako uredba predvi a odre en broj mera koje ine osnov za dugoro no blagostanje žrtava, kao što su: nalog za pla anje kirije za stan žrtvi ili deci iste, kada sigurnost i blagostanje žrtve ne dozvoljava vra anje u zajedni ki stan; pla anje alimentacije tokom perioda trajanja NZ; vra anje dece žrtvi, uz odre ivanje privremenog staranja, zabrana prodaje imovine od strane žrtve ili prekršioca sve dok traje NZ, itd. Sudije ne primenjuju sve navedene mere.

- *Slabo obrazloženje i resenja presuda kojima se izri e nalog za zaštitu*

Obrazloženja sudskih odluka su veoma slaba, bez jasnih analiza krivi nog dela i motiva o izvršenju istog. itaju i odluku, se esto doga a, da se može razumeti suština, razlozi niti motiv nasilja. Misija OEBS-a na Kosovu je ranije izveštavala o tom da sudske presude u gra anskim parnicama, esto ne sadrže dovoljno obrazloženja, ime se krši proceduralni zakon i može služiti kao osnov za žalbu.

Me utim, neophodno je da se, radi efikasnosti zaštite koju sprovode advokati, minimalizuju ili eliminišu problemi koji se odnose na profesionalnu etiku, kao što su: odustajanje od odbrane tokom procesa, nedostatak stru nosti, ne pojavljivanje na raznim sudskim raspravama, odugovla enja, itd.

- *Ograni ena pažnja u obezbe ivanju primene naloga za zaštitu*

Stručnjaci su mišljenja da Uredba nije izrađena u skladu sa materijalnim stanjem porodica na Kosovu. Nasilje u porodici se esto pojavljuje u porodicama lošijeg materijalnog stanja, što direktno utiče na NZ. Istraživanje pokazuje da je jedan od razloga značajnog kršenja mera NZ³⁶ upravo materijalno stanje porodica, koje ne dozvoljava sprovođenje istih.

- *Ograničenje profesionalni kapacitet koji se odnosi na slučajeve nasilja u porodici*

Sudije su nadležne za razmatranje svih krivičnih, građanskih, komercijalnih, porodičnih i svih ostalih zakonom određenih pitanja. Veoma je važno da se ovi delovi specijalizuju kao pitanja nasilja u porodici.

- *Ograničenje poverenje građana u sudski sistem*

Poverenje javnosti u delatnost i sudski autoritet je ograničeno. Razlozi mogu biti povezani sa slabostima, nedostacima ili nejasnoćama u vezi sa zakonskim i institucionalnim okvirom, ali i sa korupcijom u sudovima. Nepoverenje se takođe povezuje i sa činjenicom da zainteresovane strane ne shvataju kako funkcionišu sud i to ih čini još sumnjivijim; nisu im jasna sudska pravila koja moraju ispoštovati.

- *Nedovoljno prijavljivanje nasilja prema deci, starijim osobama i osobama sa ograničenim sposobnostima*

Dok je nasilje roditelja nad decom i ostalim članovima porodice (starijim osobama ili osobama sa ograničenim sposobnostima) u stvarnom životu veoma prisutno, u sudskoj praksi je ono veoma retko. U slučaju deteta, njemu je teško prijaviti roditelja kao nasilnika.

³⁶ Iz 563 NZ, koliko su do sada izrečeni, prema kosovskoj policiji, tokom 2003. godine, je prijavljeno 32. prekršaja NZ

Specijalizovano poznavanje metoda suđenja i tehnika saslušanja maloletnika koji su deo nasilja u porodici, a koje je usklađeno sa starosti i psihologiji, je i dalje ograničeno.

3.2.1 Kritična pitanja funkcionisanja institucionalnih mehanizama

(Kritična pitanja su proizišla iz radionica, konsultacija sa ekspertima i iz istraživanja)

- *Kosovo ne raspolaže potrebnom institucionalnom infrastrukturom za zaštitu i podržavanje žena i dece žrtava nasilja u porodici*

Postoje prihvatilišta koja štite žrtve nasilja u porodici nemaju potrebnu finansijsku podršku za pružanje adekvatnih zdravstvenih usluga, usluga za obrazovanje i integraciju žrtvi nasilja u porodici. Prihvatilišta su, u pojedinim slučajevima, zbog nedostatka finansijskih sredstava primorana da vrate žrtve u svoje domove. Takođe, postoji nedostatak stalne koordinacije rada u prihvatilištima sa CSR, kao i sa drugim institucijama, značajnim akterima u vezi sa pitanjima nasilja u porodici.

Na decu, žrtve nasilja u porodici, fizička sredina (obdaništa ili škole) veoma utiče na njihovo opuštanje, zaštitu i integraciju. Međutim, neke škole su restrukturisane, i u istim ne postoji prostor za odmor dece žrtvi nasilja u porodici, kao npr.: mirne prostorije, odvojene prostorije gde mogu jesti, kabinet za likovno, rukovanje, igraonice, kabinet informatike i komunikacija, itd. Postoje i prostorije kao što je biblioteka, radna odeljenja, sportske sale, kabinet za kompjutere, im veoma malo stoje na raspolaganju. U odnosu na bezbednost, zgrade su slabo osigurane, ograda i komunikacioni sistem nisu adekvatni. Veliki broj učenika po odeljenjima u nekim sredinama je veoma zabrinjavajuća i za tu decu.

• *Nedostatak ljudskih resursa i profesionalnog kapaciteta obu enih za spre avanje i pružanje usluga žrtvama nasilja u porodici*

Istraživanje sprovedeno od strane OEBS-a tokom 2007. godine, navodi da su tužilaštva organ u kojem postoji naglašen nedostatak pravnog kadra, kako u pogledu broja radnika, tako i odnosu na profesionalni kapacitet. To je dovelo do tog da nove funkcije opterete strukturu tužilaštva u vreme kada je ono ve bilo optere eno osobljem i ograni enim kapacitetima, kao posledica angažovanja ve eg broja radnika u fazi istrage, kako i u nadziranju rada policije tokom istražnog postupka.

Me utim, MGŽK dolazi do zaklju ka da su Službenici za pravnu pomo (SPP) i advokati slabo poznaju i shvataju zakone koji se primenjuju za prekršaje nasilja u porodici.

Pojedini SPP nisu znali da postoji Uredba o zaštiti od nasilja u porodici kojom se definišu akti nasilja u porodici.

Psiholog i socijalni radnik u školama predstavljaju dva najstru nija lica za pružanje pomo i deci žrtvama nasilja u porodici. Dosadašnja služba psihološke pomo i se svodila na projekte.

- *Zna ajne institucije za sprovo enje zakona ne smatraju da je nasilje u porodici prioritet*

EULEX, kao jedna od najnovijih i najzna ajnijih institucija za vladavinu zakona na Kosovu, ne smatra nasilje u porodici jednim od problema svoje misije. Rodna pitanja se ne pominju u po etnom mandatu EULEX-a. Slu ajevi nasilja u porodici nisu smatrani prioritetom. "Nasilje u porodici, kao takvo, ne spada pod mandat tužilaca EULEX-a. Tužilac EULEX-a bi sprovodio izvršnu vlast u slu aju nasilja u porodici samo ukoliko bi isto dovelo do ubistva."

- *Centri za socijalni rad su pasivni i pored tog što je pružanje pomo i žrtvama nasilja u porodici pod njihovim mandatom*

Centri za socijalni rad su obavezni da sara uju ssa svim akterima u procesu zaštite žrtava nasilja u porodici. Ako CSR proceni da žrtva ima potrebu za bezbednim pribežištem, obezbe uje uto ište za žrtvu pri relevantnoj NVO od koje MRSS dobja usluge za žrtve nasilja u porodici. Ako sud donese nalog o zaštiti, on o tome obaveštava CSR i ako ovaj poslednji proceni da se taj nalog krši, obavezan je da o tome obavesti sud u cilju zaštite žrtve. CSR, ta nije organ starateljstva je obavezan da u estvuje u svakom postupku gde se radi o zaštiti najboljeg interesa maloletnika. Kada se radi o održavanju kontakata roditelja sa decom, CSR je u obavezi da poštuje odluke suda i posreduje u održavanju kontakata ako je sud dozvolio održavanje kontakata preko CSR. Svi drugi akteri su obavezni da obaveste CSR o slu ajevima nasilja sa ciljem da se taj slu aj reši i da se žrtvama obezbede socijalne usluge prema potrebama koje one imaju. Svi zaposleni u socijalnim službama u toku svog rada moraju da poštuju “Eti ki kodeks” i pružaju usluge na profesionalan na in, na osnovu zakona i standarda koji su utvr eni za pružanje socijalnih usluga.

- *Institucije se suo avaju sa operativnim izazovima*

Takore i, sve institucije se suo avaju sa izazovima finansijske prirode i nedostatkom sredstava komunikacije ili prevoza. Izveštaj³⁷, govori o tom da postoji zna ajan broj slu ajeva kada žrtve nisu u mogu nosti da se prisustvuju sudskom razmatranju, upravo zbog nedostatka zastupnika žrtvi (ZŽ) prouzrokovanih nedostatkom prevoznih ili sredstava komunikacije.

- *Nedostatak saradnje izme u institucija*

³⁷ Ibid str. 46

Slaba saradnja izme u policije i tužilaštva može dovesti do tog da žrtve odustanu od prijave nasilja u porodici ili do nepoverenja u to da im pravosudni sistem može pružiti efikasna zakonska sredstva, dok god se ne preduzmu mere poboljšanja saradnje tužilaštva i policije u istražnim postupcima i prikupljanju zna ajnih dokaza. Jasno je i to da loše tretiranje od strane policije, doprinosi odluci žrtve da povu e svoju prijavu i odlu i da, u budu e, ne prijavljuje takve slu ajeve recidivnog nasilja.

- *Propusti u sistemu izveštavanja*

Zahteva se bolja koordinacija mehanizma za prijavljivanje izme u svih agencija koje pomažu u zaštiti prava žrtava s ciljem zaštite prava žrtava od nasilja u porodici. Mehanizmi i uklju eni akteri trebaju jasno definisati uloge i odgovornosti svake strane u skladu sa primenljivim zakonom, te da utvrde operativne procedure za poboljšano i koordinirano reagovanje na regionalnom i opštem nivou države. Multidisciplinske obuke tako e poboljšavaju komunikaciju izme u svih uklju enih institucija.

- *Nedostatak usluga i slab kvalitet istih*

I pored zapaženog poboljšanja tokom proteklih godina, primarne zdravstvene usluge karakteriše nekoliko problema kao što su: neravnopravna raspodela ambulantnih vozila i zdravstvenih centara (uglavnom su usredsre eni na zna ajnije opštine). Zbog odlaska lekara iz ruralnih sredina, kao i zbog migracije stanovništva, došlo je do težeg planiranja zdravstvenih potreba stanovništva. Iz tih razloga, odre ene zajednice ne raspolažu adekvatnim zdravstvenim službama.

Jedan od tradicionalnih nedostataka u oblasti ljudskih resursa zdravstvenog sistema je nedostatak stru njaka za promociju zdravstva i planiranje i izradu zdravstvenih politika. Porodi ni lekari nisu poželjni za gra ane, kao što su to lekari specijalisti, dok porodi ni lekari predstavljaju instrument za dijagnosticiranje

i tretiranje žrtvi nasilja u porodici. Porodi ni lekari, kao i specijalisti, identifikuju se kao dve kategorije koje treba obuhvatiti o problemima nasilja u porodici.

- *Nizak stepen informisanosti pružaoca usluga*

Zdravstveni radnici, osoblje CSR, pravosudno i osoblje obrazovnih institucija su osobe koje mogu promeniti i spasiti ugrožene živote pacijenata/žrtava nasilja u porodici. Oni koji pružaju takve usluge u tim oblastima imaju potencijal da identifikuju, procene i tretiraju žrtve nasilja, ali njima nedostaje svest i osnovna navika da bi prevazišli lične barijere prema pitanju nasilja u porodici. Nedostatak osvešćivanja državnih institucija, uopšte, objašnjava i nedostatak informisanosti pružaoca tih usluga, koji su u neposrednom kontaktu sa žrtvama nasilja u porodici. Strukture ili pojedinci, od kojih se očekuju promene, ne mogu postojati u vakuumu; vešće se oslanjaju na patrijarhalni kontekst koji diktira reagovanje u odnosu na nasilje u porodici.

IV Poglavlje

4.1 Strateški i specifi ni ciljevi

Strateški cilj 1- spre avanje i uklju ivanje

Do 2013. godine e se uspostaviti efikasni i sveobuhvatni mehanizmi za spre avanje nasilja u porodici

Specifi ni cilj 1.1 Izraditi politike na centralnom i lokalnom nivou za spre avanje, zaštitu i pružanje usluga žrtvama i izvršiocima nasilja u porodici.

Specifi ni cilj 1.2 Informisati društvo u vezi sa nasiljem u porodici.

Specifi ni cilj 1.3 Uspostaviti mehanizme za edukaciju i podizanje svesti mladih o nasilju u porodici.

Specifi ni cilj 1.4 Uve anje mera o prijavljivanju nasilja u porodici.

Strateški cilj 2- Zaštita

Do 2013. godine se treba posti i uspostavljanje efikasnih mehanizama zaštite žrtvi nasilja u porodici.

Specifi ni cilj 2.1 Obezbediti efikasne službe za fizi ku zaštitu žrtava nasilja u porodici na celoj teritoriji Kosova.

Specifi ni cilj 2.2. Podizanje kapaciteta aktera (policije, tužilaštva, sudova i centara za socijalni rad) za tretiranje nasilja u porodici.

Specifi ni cilj 2.3 Obezbe ivanje besplatne pravne pomo i za žrtve nasilja u porodici.

Strateški cilj 3 - Usluge

Obezbe ivanje efikasnih usluga za rehabilitaciju i integrisanje žrtava i izvršioca nasilja u porodici na itavoj teritoriji Kosova, te uve anje pristupa žrtava ovim uslugama.

Specifi ni cilj 3.1 Izgraditi i oja ati kapacitet zdravstvenih radnika, osoblja socijalnih službi i obrazovnih institucija u vezi pružanja usluga žrtvama nasilja u porodici.

Specifi ni cilj 2.2 Izraditi politike za ekonomsku podršku žrtava i izvršioca nasilja.

Specifi ni cilj 2.3 Izgraditi i oja ati socijalne službe (zdravstvene, prosvetne, socijalne, ekonomske, pravne) za žrtve i izvršioce nasilja u porodici.

4.2 Formulisanje politika i programa svakog sektora

Nacionalna strategija protiv nasilja u porodici ima za cilj poboljšanje pristupa službama za žrtve nasilja u porodici, s ciljem spre avanja nasilja, zaštite žrtava i sankcionisanje i rehabilitaciju nasilnika

1. Zakoni

- Izmeniti i dopuniti Zakon o porodici, s posebnim naglaskom na procedure za rešavanje problema nasilja u porodici
- Oja ati primenu zakonskih mehanizama predvi enih za rešavanje problema nasilja u porodici
- Oja ati zakonske mehanizme u školama i drugim institucijama radi rešavanja problema nasilja u porodici
- Zakonom predvideti privremeno udaljenje za izvršioca nasilja

2. Institucije

- Osnovati profesionalne službe u školama
- Osnovati uslužne institucije (pravne, socijalne, prosvetne i zdravstvene) za žrtve i izvršioce nasilja, koje se finansirati iz državnog budžeta (Vlade)
- ⌚ Uspostaviti socijalne centre za rehabilitaciju, za žrtve i izvršioce nasilja
- Obezbediti prostorije za medije (u institucijama), radi realnog i pravog predstavljanja slu ajeva nasilja u porodici
- ⌚ Razmena informacija izme u javnih i ne javnih institucija, o uslugama za žrtve nasilja u porodici.

3. Finansijska sredstva

- Uspostaviti budžetske linije za pokrivanja potreba prihvatilišta za žrtve nasilja u porodici
- Poboljšati uslove rada socijalnih radnika u socijalnim centrima, koji treba da prate vanredne slu ajeve
- ⌚ Obezbediti finansijsku podršku za žrtve i izvršioce nasilja u porodici (samohranim majkama), tokom perioda odvajanja od porodica – ovo se treba uklju iti u zakon.
- ⌚ Izgraditi socijalne stanove za privremeni smeštaj žrtava nasilja u porodici

4. Ljudski resursi

- Poboljšati kapacitet zdravstvenih radnika za zdravstveno i socijalno tretiranje žrtava nasilja u porodici
- Poboljšati kapacitet školskih psihologa za indentifikaciju i tretiranje problema nasilja u porodici
- Poboljšati kapacitet socijalnih radnika CSR i prihvatilišta
- Poboljšati kapacitet medijskih radnika i novinara, posebno u vezi sa pitanjima nasilja u porodici.
- Poboljšati kapacitet sudija u radu sa slu ajevima nasilja u porodici.

5. Programi

- Izraditi programe za savetovanje porodica, koji e funkcionisati u centrima za socijalni rad
- ? unifikovati i dopuniti bazu podataka sa podacima o nasilju u porodici, u sastavu Ministarstva za rad i socijalnu zaštitu
- SOS linije policije trebaju biti efikasne za prijavljivanje nasilja
- izraditi kredit programe za žrtve, kako bi zapo ele neku ekonomsku aktivnost
- ? podsticati programe za oja avanje porodica
- ? izraditi programe zapošljavanje, stru no obu avanje, posredovanje za žrtve i izvršioce nasilja u porodici
- ? izraditi programe za podizanje svesti u školama, zajednicama, radi spre avanja nasilja u porodici,
- ? izgraditi mostove saradnje izme u institucija, medija i civilnog društva o spre avanju nasilja u porodici (kampanje, treniranja).
- ? izraditi programe za rehabilitaciju žrtava i izvršioca nasilja.
- izraditi programe za dugoro no obu avanje žrtvi nasilja sve do njihove potpune reintegracije u normalan život (smeštaj, zapošljavanje i pravnu i psihološku podršku).

V. Poglavlje

5.1 Nacionalni Plan Akcije

5.2 Plan monitoringa i procene programa³⁸.

Napori koordiniranja i monitoringa procesa predstavljaju glavnu meru uspešnog sprovođenja ove programa. Za obezbeđivanje uspešnog sprovođenja ove programase treba uspostaviti adekvatan mehanizam monitoringa i koordinacije, uz set jednostavnih pokazatelja kojima se može upravljati³⁹. Treba se uspostaviti baza podataka kao i drugi mehanizmi za monitorisanje tendencija ovog fenomena. ARP, je institucija koja vrši monitoring i procenu programa, koja treba da izradi periodične izveštaje za ocenjivanje sprovođenja mera i akcija od strane relevantnih institucija. Ovi izveštaji će se podneti Vladi, kao Izveštaji o progresu, ali to neće biti jedini izveštaji. *Civilno društvo, može sa druge strane, pripremiti izveštaje i dokumenta, koja će biti zasnovana na studije i procenjivanje posebnih segmenata programa.*

³⁸ Svaka odgovorna institucija za sprovođenje ove Programa u svoje periodične planove mere i aktivnosti dokumenta. ARP je odgovorna za monitoring i konačnu procenu Programa.

³⁹ Pogledajte grupu pokazatelja za monitoring mera i postupaka „Matrica mera i postupaka“

Autori i ostali doprinosioci

Agencija za ravnopravnost polova:
Shqipe Krasniq – Izvršna Nacelnica
Edi Gusia – Šef odeljenja za izveštavanje i nadzor

Inicijativa za sigurnost i bezbednost žena (ISBŽ):
Nazljiye Bala – Direktor programa
Nita Luci – Savetnik

Dokument pripremljen uz pomoć :
Mirela Muća – Izrađiva dokumenta
Zamira Hyseni – Koordinator procesa

Radne grupe:

Suzbijanje:	Zaštita i sigurnost	Podrška i tretiranje
Merita Jonuzi	Tahire Haxholli	Lirije Maksutaj
Nezačete Rukovci	Hysni Shala	Rafet Fetahu
Florentina Beqiraj	Drita Rexhepi	Tahire Haxholli
Shpresa Elshani	Sakibe Doli Dobruna	Sakibe Doli Dobruna
Rafet Fetahu	Nazife Jonuzi	Nazife Jonuzi
Shenaj Berisha	Naime Sherifi	Naime Sherifi
Igballe Rugova	Lumnije Deçani	Fetije Murturi
Naser Ajeti	Lumnije Deçani	
Emin Emini	Valbona Salihu	
Bujar Uka	Leonora Selmani	

Za više informacija se možete obratiti:

Agenciji za polnu jednakost – Ured Premijera
Zgrada Vlade
7. sprat, kancelarija br. 709
Majka Tereza
Priština, Kosovo

Plan akcije 2011-2014

Strateški cilj	Poseban cilj	Mere/delovanja	Odgovorne institucije	Vremenski rok	Budžet	Indikatori monitoringa
Do 2014. godine se trebaju uspostaviti efikasni i sveobuhvatni mehanizmi za suzbijanje nasilja u porodici	1.1 Izrada politika na centralnom i lokalnom nivou za suzbijanje, zaštitu i pružanje usluga žrtvama i izvršiocima nasilja u porodici.	1. Izrada programa za školske psihologe 2. Izrada programa za socijalne radnike, MRSS je u 2006. godini donelo profesionalni Priručnik za zaposlene u socijalnoj službi „Reagovanje na slučajeve nasilja u porodici“ koji je uradilo MRSS u saradnji sa OEBS	MONT ODO Radna grupa MRSZ	2011-12	7000 € KBK 70.000€	Program je izrađen Radni izveštaji radnih grupa MRSS je za organizovanje obuka za pružaoce socijalnih usluga izsvojilo 70.000€
		Zapošljavanje 80 pedagoga i psihologa u opštine	MONT Opštine Opštinski direktorati za obrazovanje	Školska 2011-2012 godina	34.560 € KBK	Broj psihologa i pedagoga Broj pilot škola u kojima rade psiholozi
		Uvođenje predmeta o nasilju u porodici i porodici u odnosima na katedri za psihologiju.	Filozofski fakultet	Školska 2011-2012 godina	21.600 € Univerzitet	Usvojen nastavni program
	1.2. Podizanje svesti društva u vezi sa nasiljem u porodici	Organizovanje medijskih kampanja na temu nasilje u porodici	MLU MP NVO Donatori, Mediji	2011-2014	5.000 € Nadležne institucije 1.500€ 29.900€	Broj organizovanih medijskih kampanja Uticaj na javno mnjenje

	Održavanja okruglih stolova kojima prisustvuju zajednice i relevantni subjekti (mediji, centralne i lokalne institucije, NVO)	MP Centralne i lokalne institucije (Ministarstva i opštine) NVO Donatori Udruženje nezavisnih novinara Mediji	2011-14	1.000€ godišnje	Broj organizovanih okruglih stolova Broj u esnika Uticao dloga aja na medije Uticao na javno mnjenje (procena uticaja na javno mnjenje)
1.3.	Uspostavljanje mehanizama za edukaciju i podizanje svesti mladih o nasilju u porodici	Mediji Novinari Donatori (UNICEF; UNDP; UNIFEM) MKOS Pozorišta ARP Nezavisna komisija za medije	2011-13	Nema vrednosti	Broj programa, lanaka, rubrika, pozorišnih predstava i dokumentarnih emisija koje su realizovane
1.4.	Poboljšanje izveštavanja o nasilju u porodici	Policija, tužilaštvo, sudovi, centri za socijalni rad, prihvatilišta, Ministarstvo pravde, Ministarstvo zdravlja, Donatori	2012-2014	150.000€ Donatori	Preurena baza podataka, broj slu ajeva i podataka, izveštaji zasnovani na podatke, broj politika izra enih na

							osnovu prikupljenih podataka
			Edukacija građana u vezi sa prijavljivanjem nasilja u porodici	ARP Mediji Škole Opštine	2011-13	Nema vrednosti	Izveštaji o proceni uticaja Broj prijavljenih slu ajeva
			Informisanje građana o institucijama kojima se može prijaviti nasilje	Policija MP Mediji Komisija za pravnu pomoć ARP Škole Centri za socijalni rad Opštine Donatori	2011-13	Nema vrednosti	Kampanje za podizanje svesti Broj brošura Broj publikacija TV spotovi
			Podizanje kapaciteta PK za izmenu pristupa nasilju u porodici, kao fenomenu, žrtvama nasilja u porodici i izvršiocima istog	Policija	2011-13	Nema vrednosti	Broj slu ajeva na kojima je radila policija
Do 2013. godine posti i uspostavljanje efikasnih mehanizama za zaštitu žrtvi od nasilja u porodici.	1 Osigurati efikasne usluge za fizi ku zaštitu žrtvi nasilja u porodici na itavoj teritoriji		Sprovediti studiju o izradi mape pokri a uslugama za žrtve nasilja u porodici	ARP Policija Prihvatilišta U saradnji sa institucijama NVO Donatori	2011	25.000 € NVO Donatori	Studija je sprovedena Nalazi i preporuke
			Izgradnja socijalnih objekata za	Ministarstvo	2011-14	500.000 €	Sredstva su

	Kosova.	prihvatanje i zaštita žrtvi nasilja u porodici	finansija Opštine Donatori		2011	Donatori Opštine MEF	izdvojena Broj izgra enih objekata Broj žrtvi smještenih u prihvatilišta Broj donetih odluka o pružanju skloništa
	Uspostavljanje mehanizma saradnje izme u opština za prihvatanje i obezbe ivanje smještaja žrtvama nasilja u porodici	Opštine Prihvatilišta	Nema vrednosti Prihvatilišt a Opštine		2011-14	200.000 € Donatori Nadležne institucije 11.734 €	Memorandum razumovanja je sklopiljen Broj održanih obuka Broj u esnika Broj u esnika pripremljenih modela
Poboljšati kapacitet aktera (policije, tužilaštva, sudova i centara za socijalni rad) za tretiranje žrtvi nasilja u porodici.	Organizovanje obuka (oko 200 u esnika) za sudije, tužioce, policajce, zastupnike žrtvi, zdravstvene i socijalne radnike, prosvetne radnike, službenike za pravnu pomo .	MP MAP MEF MRSZ Policija Opštine Centri za socijalni rad	100.000 € godišnje Kosovski budžet Donatori 2. troškovi za gorivo, održavanje		2011-14	MP MAP MEF MRSZ Policija Opštine Centri za socijalni rad	Broj obezbe ene opreme i aparata. Poboljšanje performanse osoblja koje radi na

			Donatori (UNDP) Privatni operatori			vozila 29.000 € (postoje i za jednu godinu). Troškovi za fiksne i mobilne telefone, internet 13.560 € (postoje i za jednu godinu)	slu ajevima nasilja u porodici
			MEF MRSZ MP Policija Sudovi Tužilaštvo Centri za socijalni rad NVO	2012-13	92.000 €	ně vit.	Obezbe en prostor (m ² /po radniku i žrtvi)
		Obezbe ivanje neophodnog prostora za tretiranje žrtvi nasilja, od po etka procesa, tj. od prijave do su enja.	Komisija za pružanje besplatne pravne pomo i MP Skupština	2011-13		5.000 € godišnje	Zakon je usvojen
		Obezbe ivanje besplatne pravne pomo i za žrtve nasilja u porodici					

3. Osigurati efikasne usluge za rehabilitaciju i integraciju žrtava i izvršioca nasilja u porodici na teritoriji Kosova	3.1 Ja anje kapaciteta zdravstvenih radnika, radnika socijalnih službi, pružaoce usluga za žrtve i izvršioca nasilja u porodici	Potpisivanje sporazuma o saradnji izme u institucija uklju enih u radu sa žrtvama nasilja u porodici	Komisija za besplatnu pravnu pomo Institucije NVO	2011 - 13	Nema vrednosti	Broj realizovanih sporazuma Broj uklju enih institucija
	3.1 Ja anje kapaciteta zdravstvenih radnika, radnika socijalnih službi, pružaoce usluga za žrtve i izvršioca nasilja u porodici	Izrada lekarskog protokola za pružanje adekvatnog tretmana žrtvama nasilja u porodici.	MZ Stru njaci NVO Donatori	2011-2014	3.000 €	Lekarski protokol je izra en
	3.1 Ja anje kapaciteta zdravstvenih radnika, radnika socijalnih službi, pružaoce usluga za žrtve i izvršioca nasilja u porodici	Obu avanje zdravstvenih radnika za tretiranje žrtvi nasilja u porodici (Obu avanje 150.000 u esnika iz oblasti zdravstva i pružanja usluga) Obu avanje osoblja koje radi u prihvatilištima kako bi mogli da identifikuju slu ajeve koji se trebaju le iti	NVO Prihvatilišta MRSZ MZ	2011-2014	37.000 €	Broj obuka Broj u esnika na obukama
		Obu avanje osoblja prihvatilišta o zaštiti od seksualno prenosivih bolesti (SPB) i HIV-a	MZ Stru njaci NVO Donatori		200.000 E	Broj obuka Broj u esnika na obukama
		Obu avanje medicinskog osoblja u vezi sa tretiranjem nasilja u porodici	Udruženje novinara NVO	2011-12	80.000 €	Broj obuka Broj u esnika na obukama

				Stru njaci Donatori Centri za socijalni rad NVO Donatori	2011-14	Nema vrednosti	Broj obuka Broj u esnika na obukama
		Obu avanje socijalnih radnika Centara za socijalni rad u vezi sa tretiranjem slu ajeva nasilja u porodici	Izrada ekonomskih programa u saradnji sa donatorima i privatnim operaterima, bankama i preduze ima	MRSZ ARP MEF Donatori	2012-14	Broj žrtvi	kojima je pružena pomo Broj odobrenih grantova
3.2 Donošenje politika za pružanje ekonomske pomo i žrtvama i izvršiocima nasilja u porodici	3.3 Ja anje socijalnih usluga (zdravstvenih, socijalnih, ekonomskih, pravnih) za žrtve i izvršioce nasilja u porodici	Besplatno le enje žrtvi nasilja u porodici koje su smeštene u prihvatilišta	Zdravstvene i socijalne usluge za osobe sa ograni enim sposobnostima, žrtve nasilja u porodici	MZ MP Prihvatilišta Donatori Privatni operateri NVO MZ Donatori Centri za mentalno zdravlje	2011-14	Nema vrednosti	Broj besplatno le enih žrtvi
		Profesionalno obu avanje žrtava nasilja u porodici		MZRZ MONT NVO	2010-13	40.000 € svake godine	Broj korisnika Broj zaposlenih

4. Rehabilitacija i uspešna reintegracija žrtava nasilja u porodici	4.1 Pružanje usluga rehabilitacije / zdravstvena i psihosocijalna obuka, pravna zaštita i smeštaj žrtava nasilja u	4.1.1 Pružanje rehabilitacionih i psihosocijalnih usluga u skloništima u kojima su smeštene žrtve nasilja u porodici 4.1.2 Pružanje besplatnih pravnih usluga i saveta za žrtve nasilja u porodici i pružanje besplatne pravne pomoći za te	Centri za socijalni rad Donatori Preduzeća Centri za profesionalno obučavanje	2011-2014	Nema vrednosti	Broj osoba koje su zaposlene	lica
	Posredovanje za zapošljavanje žrtvi nasilja u porodici		MRSZ-ODELJENJE ZA ZAPOŠLJAVANJE DPP Regionalni centri za zapošljavanje	2011-2013	Nema vrednosti	Broj programa Geografska rasprostranjeno st programa Porodice korisnici	
	Socijalne usluge za žrtve nasilja treba da se ugrade u programe za jačanje porodice		MRSZ Centri za socijalni rad SOS selo – program za jačanje porodica Donatori	2011-2013	Nema vrednosti	Broj programa koje koriste te usluge u 6 skloništima sa kojima je MRSS zaključio ugovore Broj žrtava koje koriste	
			MRSS, NVO – za smeštaj, opštine, Centri za socijalni rad	2011-2014	800.000 €		

	porodici	žrtve.		Ministarstvo pravde – zaštitnici žrtava, policija, sudovi, centri za socijalni rad,			besplatne pravne usluge
		4.1.3 Pružanje obrazovnih usluga za žrtve nasilja u porodici			2011 -2014		
		4.1.4 Pružanje usluga stručnog osposobljavanja za žrtve nasilja u porodici		MONT, direkcije za obrazovanje u opštinama, centri za socijalni rad, MRSS - DPP, regionalne službe za zapošljavanje			

Ukupni troškovi: 2.141.600 €

Budžet Kosova: 744.000 €

Donatori: 1.097.000 €

Lokalni budžet: 259.000 €

Ostali (UT privatni) 41.600 €

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

Nr. 08/34

Datë: 25.08.2011

Në mbledhje të anul 92 paragrafi 4, dhe 93 paragrafi (4) të Kushtetutës së Republikës së Kosovës, duke u bazuar në nenin 4 të Rregullores nr. 02/2011 për fushat e përgjegjësisë administrative të Zyrës së Kryeministrit dhe ministrave dhe paragrafi (3) të nenit 1 të Rregullores së Punës së Qeverisë së Kosovës nr. 01/2007, Qeveria e Republikës së Kosovës, në mbledhjen e mbajtur më 25 gusht 2011, mori:

V E N D I M

1. Miratohet Programi i Kosovës Kundër Drogës së Fashije dhe Plani i Veprimit.
2. Obligohet Agjencia për Barazim Gjinorë për zbatimin Programit dhe Planit të Veprimit nga pikë 1. e këtij vendimi.
3. Vendimi hyn në fuqi ditën e nënshkrimit.

Hashim THAÇI

Kryeministri i Kosovës

Iz dërgohet:

- Zevendes kryeministrit
- të gjithë ministrave (ministrave)
- Sekretariatit të Përgjithshëm të ZKM-së
- Arkivit të Qeverisë

